

Παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό σύστημα: βασικές έννοιες και κατηγορίες. Λήμματα σοβιετικών οικονομολόγων.

Παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό σύστημα: βασικές έννοιες και κατηγορίες.

Λήμματα από το ΛΕΞΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, τόμοι Α-Β. ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ:
Γιαννόπουλου Λούλα, Μελάς Πέτρος, Στεργίου Γεώργιος. ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: Ρούσης
Γιώργος, Σταματάκης Νικηφόρος. Εκδόσεις: Gutenberg. Βλ. [Λεξικό Πολιτικής
Οικονομίας](#)

Το λεξικό έχει συνταχθεί με βάση δύο σοβιετικές εκδόσεις:

1. ΛΕΞΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ

των Καθηγητών Ε. Φ. Μπορίσωφ, Β. Α. Ζάμιν και Μ. Φ. Μακάρωφ. «Πολιτικές
Εκδόσεις», 1972

και

2. ΛΕΞΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ των Καθηγητών Μ. Ι. Βολκώφ, Α. Ντ. Σμυρνώφ και Ι. Π. Φαμίνσκι. «Εκδοτικό Πολιτικής Οικονομίας», 1981

Περιεχόμενα

[Πρόλογος του Ομίλου επαναστατικής θεωρίας](#)

[Αποικιοκρατία](#)

[Αποικιακή εκμετάλλευση](#)

[Καπιταλιστικά μονοπώλια](#)

[Ιμπεριαλισμός](#)

[Ιστορική θέση του ιμπεριαλισμού](#)

[Διεθνές εμπόριο](#)

[Αποικιακό σύστημα του ιμπεριαλισμού](#)

[Εξαγωγή εμπορευμάτων στον καπιταλισμό](#)

[Εξαγωγή κεφαλαίων](#)

[Νόμος της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους](#)

Κράτη-ραντιέρηδες

Κρατικά δάνεια

Ξένη σύμβαση (παραχώρηση προνομίου)

Κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός

Κρίση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού

Αποσύνθεση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού

Γενική κρίση του καπιταλισμού

Διεθνής καπιταλιστικός καταμερισμός της εργασίας

Νόμος της ανισομερούς οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης των
καπιταλιστικών χωρών στην περίοδο του ιμπεριαλισμού

Διεθνής μεταφορά εργατικής δύναμης

Παγκόσμια καπιταλιστική αγορά

Παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα οικονομίας

Παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα οικονομίας

Παγκόσμιος καταμερισμός της εργασίας

Καπιταλιστική ολοκλήρωση

Οικονομική διαίρεση του κόσμου

Περιφερειακή διαίρεση του κόσμου

Υπερεθνικά μονοπώλια

Εικονικό κεφάλαιο

Εξωτερικά δάνεια

Μονοπωλιακή τιμή

Μονοπωλιακά υπερκέρδη

Χρηματιστική ολιγαρχία

Χρηματιστικό κεφάλαιο

Μη καπιταλιστικός δρόμος ανάπτυξης

Πρόλογος στην επιλογή και αναδημοσίευση των λημμάτων

Για εκλαϊκευτικούς και επιμορφωτικούς λόγους, έχουν επιλεγεί εδώ ορισμένα λήμματα που αφορούν κομβικές έννοιες, κατηγορίες και θεματικές περιοχές της επιστήμης της μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας.

Έμφαση δίδεται στη μελέτη του ιστορικού σταδίου του ιμπεριαλισμού (μονοπωλιακού καπιταλισμού), των ιστορικών προσδιορισμών του, των δομικών συστατικών στοιχείων του, των αντιφάσεών του, της ανισομέρειάς του, των εθνικών, περιφερειακών, διεθνών και παγκόσμιων πτυχών των σχέσεων παραγωγής του, των μηχανισμών απόσπασης υπεραξίας – μονοπωλιακών υπερκερδών, των σχέσεων αποικιοκρατικής, νεοαποικιοκρατικής και ιμπεριαλιστικής εξάρτησης, των δρώντων ταξικών-κοινωνικών υποκειμένων, της αλληλεπίδρασής του με τις σοσιαλιστικές, εθνικοαπελευθερωτικές, αντιαποικιοκρατικές & αντιιμπεριαλιστικές επαναστάσεις, τις προοπτικές του επαναστατικού κινήματος, στα πορίσματα που αφορούν την επαναστατική στρατηγική & τακτική κ.λπ.

Εξυπακούεται ότι **η μελέτη των παρατιθέμενων εδώ λημμάτων (αλλά και των υπολοίπων του λεξικού) είναι εισαγωγικού χαρακτήρα, για τους εξής βασικούς λόγους:**

1. Η ίδια η μορφή των λημμάτων, όσο συμπυκνωμένα και περιεκτικά και αν είναι αυτά, οφείλει να είναι εξ ορισμού ευσύνοπτη και περιορισμένη. Ως εκ τούτου ενέχει τον κίνδυνο να εκλαμβάνονται οι έννοιες και οι κατηγορίες αποσπασματικά και στατικά, στη βάση κάποιας ταξινομικής παράθεσής τους, η μία δίπλα στην άλλη. Έτσι, η πρόσληψή τους μπορεί να αρκестεί/περιοριστεί στην κατ' αίσθηση πρόσληψη της πραγματικότητας και σε αφαιρέσεις/εννοιολογήσεις, συνοπτικούς ορισμούς εκ του προχείρου και στερεοτυπικές ταξινομήσεις στη βάση της προδιαλεκτικής βαθμίδας της νόησης, της διάνοιας (βλ. [διάνοια και λόγος](#)).
2. Η διαλεκτική προσέγγιση και πρόσληψη κατ' ανάγκη ξεκινά μεν από την εμπειρία και από αφαιρέσεις της διάνοιας, αλλά δεν σταματά εκεί. Συνιστά διαλεκτική ανάπτυξη-άρση της εμπειρίας και της διάνοιας. Απαιτεί έρευνα και έκθεση των αποτελεσμάτων της με συστηματικά συνεκτικό τρόπο, όπου γίνεται νοητική ανασύσταση του αντικειμένου της έρευνας ως οργανικού όλου, το οποίο αρθρώνεται και αναπτύσσεται στην νομοτελή αντιφατικότητα του. Εκεί οι έννοιες και οι κατηγορίες ενέχουν την θέση καθολικών νοητικών συλλήψεων δυναμικών στιγμών της ιεραρχημένης και διατεταγμένης ολότητας του αντικειμένου, ως ενότητας πολλαπλών προσδιορισμών (βλ. και Δ. Πατέλη. [Κοινωνικές Επιστήμες και Μεθοδολογία του Οργανικού Όλου](#)).
3. Η μελέτη αυτή απαιτεί επιπλέον κριτική προσέγγιση, η οποία οφείλει να λαμβάνει υπόψιν την εποχή της συγγραφής των κειμένων (δεκαετίες 1960-1970), την κατάσταση και τα κεκτημένα της τότε σοβιετικής πολιτικής οικονομίας, αλλά και την χαρακτηριστική ιστορική αισιοδοξία τους (ως προς το αήττητο και την προοπτική του σοσιαλισμού και του επαναστατικού κινήματος κ.λπ.).
4. Η ήττα των πρώιμων σοσιαλιστικών επαναστάσεων στην ΕΣΣΔ και στην Ευρώπη και η συνακόλουθη υποχώρηση όλων των συνιστωσών του παγκόσμιου

επαναστατικού κινήματος (προσωρινή συρρίκνωση του πρώιμου σοσιαλιστικού στρατοπέδου και της ισχύος του στον παγκόσμιο συσχετισμό δυνάμεων, του εργατικού – κομμουνιστικού κινήματος και του αντιαποικιοκρατικού, αντιιμπεριαλιστικού κινήματος) επέφεραν σημαντικές αλλαγές στους συσχετισμούς δυνάμεων αλλά και στις συνειδήσεις, που συχνά παραδέρνουν μεταξύ ποικίλων εκδοχών δογματισμού και αναθεωρητισμού (Βλ. και [Δ. Πατέλης, Μ. Δαφέρμος, Π. Παυλίδης. Ποια κληρονομιά απαρνούμαστε.](#)).

5. Σύμφωνα με τις μεταφυσικές προκαταλήψεις κάποιων (που δεν αντιλαμβάνονται την νομοτελή μη γραμμική ανάπτυξη ως αντιφατική διαλεκτική συνέχεια-ασυνέχεια), «η ιστορία επανήλθε ως διά μαγείας» στο αυθαίρετα επιλεγμένο αφετηριακό σημείο της αρεσκείας τους: στο έτος 1914! Σαν να πέρασε η θυελλώδης υπερεκατονταετής ανάπτυξη της κοινωνίας -μέσω επαναστάσεων και αντεπαναστάσεων που συγκλόνισαν τον πλανήτη- χωρίς να αφήσει το παραμικρό αποτύπωμα-ίχνος. Σαν να μην υπήρξαν έκτοτε ραγδαίες αλλαγές στην επιστημονικοτεχνική πρόοδο, στην τεχνολογία και στην οργάνωση της παραγωγής, στην αντιφατική ανάπτυξη που οδήγησε στο σύγχρονο στάδιο του ιμπεριαλισμού. Σαν να μην υπήρξαν και να μην υπάρχουν κεκτημένα των πρώιμων σοσιαλιστικών επαναστάσεων (σε μια αντίληψη ευρωκεντρικής ανάγνωσης της ιστορίας που κινείται στα όρια του ελιτίστικου ρατσισμού) και όλων των συστατικών μερών του παγκόσμιου επαναστατικού κινήματος! Σαν να μηδενίστηκε το κοντέρ... Ωστόσο, η ιστορία και το επαναστατικό κίνημα δεν είναι μεταχειρισμένο όχημα προς πώληση, έρμαιο της χειραγώγησης κάθε εμπόρου. Οι αλλαγές της εν λόγω αντεπαναστατικής οπισθοδρόμησης, δεν ήταν ούτε απόλυτα μοιραίες, ούτε πλανητικές, ούτε μη αναστρέψιμες. Επιπλέον, επ' ουδενί λόγω δεν συνιστούν άρση της γενικής κρίσης του καπιταλισμού, εξαφάνιση των παραπάνω οργανικών συνιστωσών του κινήματος και ακύρωση της νομοτελούς επαναστατικής προοπτικής, του αναπόφευκτου του κομμουνισμού. Τουναντίον, οι αναγκαίοι και ικανοί αντικειμενικοί και υποκειμενικοί όροι του επόμενου μεγάλου κύματος νικηφόρων σοσιαλιστικών επαναστάσεων ωριμάζουν σε ιστορικά πρωτοφανή κλίμακα, με ρυθμούς που επιταχύνει ο εν εξελίξει Γ' θερμός Παγκόσμιος Ιμπεριαλιστικός Πόλεμος.
6. Ακόμα και από το κεκτημένο της μαρξιστικής επιστήμης της πολιτικής οικονομίας του ιμπεριαλισμού που αναδεικνύουν αυτά τα λήμματα, καθίσταται σαφής η πρωτοφανής διαδεδομένη σύγχυση δύο συνδεδεμένων μεν αλλά πολύ διαφορετικών ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΩΝ ΕΝΝΟΙΩΝ: **α. «ιμπεριαλισμός» ως ιστορικό στάδιο ανάπτυξης του καπιταλισμού και β. «ιμπεριαλιστική χώρα», ως χώρα οι μονοπωλιακοί όμιλοι και η χρηματιστική ολιγαρχία της οποίας διασφαλίζουν υπέρτερη θέση στην ανισομέρεια (ανισομετρία) του παγκόσμιου κεφαλαιοκρατικού συστήματος**, παγκόσμιας κλίμακας υπερεκμετάλλευση μέσω της απόσπασης υπεραξίας από την ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΕΡΓΑΤΙΚΗ ΤΑΞΗ και τα ΑΣΘΕΝΕΣΤΕΡΑ ΚΕΦΑΛΑΙΑ (ΧΩΡΕΣ, ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ κ.λπ.) με την μορφή των ΜΟΝΟΠΩΛΙΑΚΩΝ ΥΠΕΡΚΕΡΔΩΝ, ΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΚΩΝ, ΝΕΟΑΠΟΙΚΙΟΚΡΑΤΙΚΩΝ κ.λπ. ΣΧΕΣΕΩΝ ΕΞΑΡΤΗΣΗΣ, συνοδευόμενων και από στοιχεία ΔΙΑΚΡΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΒΟΛΗΣ (οικονομικής, πολιτικής, πολεμικής κ.λπ.). Σύγχυση που συνδέεται με την αναγόρευση του συνόλου των κεφαλαιοκρατικών χωρών σε «ιμπεριαλιστικές» και την στατική – μεταφυσική αντίληψη περί «ιμπεριαλιστικής πυραμίδας», με δομικά στοιχεία έθνη-κράτη, δίκην αλτουσεριανών «εθνικών κοινωνικοοικονομικών σχηματισμών»... Η σύγχυση αυτή οδηγεί σε παραίτηση από την επαναστατική διαλεκτική της εντεύθεν ιστορικής ανάπτυξης, που εκδιπλώνεται μέσω νομοτελών σταδίων ποιοτικών-ποσοτικών αλλαγών/αλμάτων,

ουσιωδών αντιφάσεων και άρνησης της άρνησης, με αναβαθμιζόμενο τον ρόλο του υποκειμένου. Επιπλέον, συνοδεύεται από την υποκατάσταση της επαναστατικής διαλεκτικής με μια νεκρανάσταση του εξελικτισμού της Β' Διεθνούς, με ιδεολογήματα μεταφυσικής της προσδοκίας «αυτόματης ωρίμανσης» των συνθηκών στο επέκεινα της αποκομμένης από κάθε τακτική (δηλ. από τα εκάστοτε συγκεκριμένα ιστορικά μέσα, τρόπους, ενδιαμέσους στόχους, αναπτυσσόμενα υποκείμενα κ.λπ.) «καθαρής στρατηγικής», σε μια «διαδικασία χωρίς υποκείμενο»... Πρόκειται για πρωτοφανή στην αυθαιρεσία και στον ανορθολογισμό της «νεομαρξιστική» διαστρέβλωση και αναθεώρηση του μαρξισμού, με αντίστοιχη υπονόμηση/ακύρωση της θεωρίας και πράξης του επαναστατικού κινήματος.

7. Η κριτική μελέτη αυτών των λημμάτων μπορεί να συνιστά αφετηρία για την συστηματικότερη κριτική μελέτη και επικαιροποίηση των σχετικών έργων των κλασικών της Επαναστατικής θεωρίας και Μεθοδολογίας, αλλά και μετέπειτα ερευνών, καθώς και για την συνειδητοποίηση της αναγκαιότητας **εκπόνησης και ανάπτυξης ενός προγράμματος συστηματικής εμπειρικής και θεωρητικής διερεύνησης του σύγχρονου σταδίου του ιμπεριαλισμού.**
8. Από μόνη της ακόμα και η γνωριμία με αυτά τα λήμματα καταδεικνύει την θλιβερή κατάσταση της πρόσληψης της μαρξιστικής επιστήμης της πολιτικής οικονομίας από την σύγχρονη αριστερά και τους φορείς της. Όπως θα διαπιστώσει η αναγνώστρια/ο αναγνώστης, **υπάρχουν έννοιες, κατηγορίες και προβληματικές, οι οποίες αν και θεωρούνταν εκ των ων ουκ άνευ της στοιχειώδους μαρξιστικής παιδείας εδώ και μισό αιώνα, σήμερα απουσιάζουν παντελώς από το λεξιλόγιο της αριστεράς, εάν δεν αποκρητύσσονται και ως «απαγορευμένες» δίκη «ταμπού»...**
9. Ο κίνδυνος από την άγνοια, την ημιμάθεια και τις αγκυλώσεις σε ποικίλα ιδεολογήματα, ανορθολογικά δόγματα, αγκυλώσεις και προκαταλήψεις του συρμού, αποκτά σε συνθήκες κλιμακούμενου ιμπεριαλιστικού πολέμου θανατηφόρα καταστροφικές προεκτάσεις για το επαναστατικό κίνημα. **Ο εγκλωβισμός σε επιστημονικά ατεκμηρίωτα συνθήματα εκ του προχείρου, τα οποία λειτουργούν παρελκυστικά για το κίνημα έχει προσλάβει άκρως επικίνδυνες διαστάσεις και προεκτάσεις.**
10. Αυτή η κατάντια της θεωρητικής, ιδεολογικής, μορφωτικής και ευρύτερα πολιτισμικής υποβάθμισης των τελευταίων δεκαετιών οφείλει να διερευνηθεί αμείλικτα ως προς τα αίτια, τις μορφές και τις επιπτώσεις της, να αναδειχθεί θαρρετά και αυτοκριτικά, ώστε να αντιμετωπιστεί συνειδητά και οργανωμένα.

Η αυθεντική ανάπτυξη της Επαναστατικής θεωρίας και Μεθοδολογίας δεν γίνεται εν κενώ, δεν γίνεται εκ του μηδενός, δεν γίνεται με αγνόηση των κεκτημένων της έρευνας και αυθαιρεσίες.

Πραγματοποιείται πάντα στη βάση της βασικής νομοτελούς αρτηρίας της επιστήμης, στη βάση της κριτικής αφομοίωσης των κεκτημένων της, τα οποία τίθενται στη δοκιμασία της διερεύνησης των εκάστοτε νέων εμπειρικών ιστορικών γεγονότων, φαινομένων και δεδομένων.

Μόνο μέσω της προσπάθειας επιστημονικής αντικειμενικής περιγραφής, εξήγησης-ερμηνείας των νέων δεδομένων και πρόβλεψης του φάσματος δυνατοτήτων περαιτέρω ανάπτυξης κρίνονται οι όροι ισχύος και εφαρμοσιμότητας αυτών των κεκτημένων.

Στο βαθμό που δεν επιτελούνται αυτές οι θεμελιώδεις λειτουργίες της επιστήμης, οι ερευνητές επιχειρούν συντεταγμένα και στη βάση της λογικής του αντικειμένου της έρευνας να αναπτύξουν δημιουργικά τα κεκτημένα της θεωρίας και μεθοδολογίας. Κεκτημένα, τα οποία ακόμα και μετά από μία θεμελιώδη διαλεκτική ανάπτυξη – άρση της θεωρίας, δεν είναι για πέταμα! Δεν απορρίπτονται συλλήβδην ποτέ! Η πλέον ανεπτυγμένη θεωρία και μεθοδολογία διακρίβώνει τους όρους και τα όρια ισχύος και εφαρμοσιμότητάς τους.

Αυτό είναι νόμος της επιστήμης, νόμος και της επιστημονικής επαναστατικής θεωρίας. Οτιδήποτε άλλο, συνιστά αυθαιρεσία, διαστρέβλωση και αναθεώρηση του συρμού, που υπάγονται σε εξωτερικές ως προς την επιστήμη και το κίνημα σκοπιμότητες και εξυπηρετούν σκοπούς του ταξικού εχθρού, ο οποίος έχει να κερδίσει πάρα πολλά από την υπονόμηση της θεωρητικής συγκρότησης του υποκειμένου του επαναστατικού αγώνα.

Οι Όμιλοι Επαναστατικής Θεωρίας έχουν να επιτελέσουν εξαιρετικά σημαντικά καθήκοντα σε ό,τι αφορά την κριτική μελέτη, τη διαλεκτική-δημιουργική ανάπτυξη, τη διάδοση και την πρακτική εφαρμογή της επαναστατικής θεωρίας, κομβική θέση εντός της οποίας έχει η επιστήμη του σύγχρονου σταδίου του ιμπεριαλισμού.

Γνωρίζουμε πλέον δραματικά, ότι δεν είναι δυνατό να επιτύχουμε αναγέννηση νικηφόρου επαναστατικού κινήματος, αντίστοιχου των καθηκόντων της εποχής, χωρίς να: μελετούμε ερευνητικά και κριτικά, επικαιροποιούμε, εφαρμόζουμε, αναπτύσσουμε και διαδίδουμε δημιουργικά την επαναστατική θεωρία και μεθοδολογία, βάσει των αναγκών της κοινωνίας & του επαναστατικού κινήματος. Μόνο έτσι είναι εφικτή η θεμελίωση της επαναστατικής προοπτικής ενοποίησης της ανθρωπότητας, ο θετικός και επιθετικός προσδιορισμός του στρατηγικού σκοπού των κομμουνιστών της εποχής μας και των αντίστοιχων αυτού τακτικών.

Για μια συστηματικότερη πραγμάτευση βλ. και τα εξής κείμενα:

- [Πατέλη Δ. Αυτοματοποίηση της παραγωγής και χαρακτήρας της εργασίας.](#) Στον τόμο: Νούτσος Π. (Επιμ.) Εξουσία και κοινωνίες στη «Μεταδιπολική» εποχή. Εκδ. Παν/μίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2001, σελ. 121-132
- [Πατέλης Δ. Η διαλεκτική του γίνεσθαι της πολιτικής οικονομίας.](#) Επιθεώρηση Οικονομικών Επιστημών, τεύχος 6, 2004, σελ. 103 – 128.
- [Πατέλης Δ. Παγκόσμια κεφαλαιοκρατία, ιμπεριαλισμός και πόλεμος. Ζητήματα θεωρητικής περιοδολόγησης.](#) Μαρξιστική επιθεώρηση, τεύχος 8, Ιούνιος 2004, σελ. 48 – 68.
- [Πατέλης Δ. Ιμπεριαλιστική «παγκοσμιοποίηση» και προοπτική χειραφέτησης της ανθρωπότητας.](#) ΔΙΑΠΛΟΥΣ τεύχος 9, Σεπτέμβριος 2005, σελ. 28-32.
- [Δ. Πατέλης. Θεωρητική περιοδολόγηση και διακρίβωση του χαρακτήρα του σύγχρονου σταδίου της κεφαλαιοκρατίας. Μεθοδολογικές επισημάνσεις./](#)Ιμπεριαλισμός: αντιθέσεις και αντιστάσεις. Υλικά του Διεθνούς Συνεδρίου των περιοδικών Διάπλους – Στίγμα – Ουτοπία, εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2007, σελ. 173-184.
- [Δ. Πατέλης. Επισημάνσεις για το χαρακτήρα της εν εξελίξει κρίσης και της](#)

- εποχής. ΔΙΑΠΛΟΥΣ, τ. 29, Δεκ. 2008-Ιαν. 2009, σ. 17-23.
- Πατέλης Δ. Για τη σημασία της πολιτικής οικονομίας της ιμπεριαλιστικής παγκοσμιοποίησης. Μεθοδολογικές και θεωρητικές επισημάνσεις. ΔΙΑΠΛΟΥΣ τ.30, Φεβρ.-Μάρτ. 2009, σσ.32-37.
 - Δ. Πατέλης. Φύση, κεφαλαιακή συσσώρευση, κρίση και «πράσινα» ιδεολογήματα. . ΘΕΣΕΙΣ, τ. 4-5/2011, σελ. 61-82.
 - Πατέλη Δ. Η λογική της ιστορίας και τα καθήκοντα της εποχής. Μέρος του Επίμετρου στη 2η έκδοση του βιβλίου: Βαζιούλιν Β.Α. Η Λογική της Ιστορίας. Ζητήματα θεωρίας και μεθοδολογίας. Αθήνα, ΚΨΜ, 2013, σελ.422-492.
 - Πατέλης Δ. (2014). Ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση, ανισομέρεια και “ασθενής κρίκος”. Εισήγηση στο Συνέδριο «Η Ευρωπαϊκή Ένωση απέναντι στην Ελλάδα. Επιστημονικές και πολιτικές προβληματικές» Αθήνα, Πάντειο Πανεπιστήμιο 17-19.1.2014. Κείμενα εισηγήσεων, σελ. 156-183.
 - Patelis D. Capital accumulation, crisis and ‘return to nature’? In: B. Laperche, N. Levratto and D. Uzunidis ed., Crisis, Innovation and Sustainable Development. The ecological opportunity. Cheltenham, UK – Northampton, MA, USA. Published by Edward Elgar, 2012 pp. 207-230.
 - Πατέλης Δ. (2015). Νέο στάδιο, αλλαγές στη σύνθεση της εργατικής τάξης και “κρίση πολιτικής εκπροσώπησης”. Εισήγηση στο Συνέδριο του Μαρξιστικού Χώρου Μελέτης και Έρευνας: «Ταξική διάρθρωση της ελληνικής κοινωνίας – ταξική συνείδηση και πολιτική διαπάλη». 21, 22 & 23.11.2014. Σελ. 91-171.
 - Πατέλης Δ. Δομική κρίση πόλεμος και προοπτικές ανάπτυξης-διεξόδου απ’ τα συστημικά αδιέξοδα για τη χώρα και την ανθρωπότητα. Εισήγηση στο 8ο διεπιστημονικό, διαπανεπιστημιακό Συνέδριο του Ε.Μ.Π. και του ΜΕ.Κ.Δ.Ε. του Ε.Μ.Π., Μέτσοβο 22-24.9.2016.
 - Πατέλης Δ. Μόνο επιστημονικά κάνουμε ελκτική δύναμη τον κομμουνισμό. ΚΟΜΕΠ Νο 2 Μάρτιος – Απρίλιος 2021, σ. 159 – 161.

Εκ μέρους του Ομίλου: Δ. Πατέλης

Αποικιοκρατία

Πολιτική των πιο αναπτυγμένων οικονομικά καπιταλιστικών κρατών, που αποβλέπει στην υποδούλωση και την εκμετάλλευση των λαών των πιο καθυστερημένων οικονομικά χωρών, τη μετατροπή τους σε εξαρτήματα πρώτων υλών και τη μόνιμη καθήλωση τους σ' αυτό το ρόλο. Η ανάπτυξη της οικονομίας των αποικιακών και εξαρτημένων χωρών γίνεται μόνο σε μια-δυο κατευθύνσεις (μονοκαλλιέργεια), απαραίτητες για να εξασφαλίσουν στη βιομηχανία των μητροπόλεων πρώτες ύλες· κατά κανόνα οι κατευθύνσεις αυτές είναι κλάδοι είτε της αγροτικής οικονομίας είτε της παραγωγής βιομηχανικών πρώτων υλών. Έτσι η οικονομία των αποικιών εξαρτάται ολοκληρωτικά από τις μητροπόλεις (βλ. αποικιακή εκμετάλλευση). Η αποικιοκρατία γεννήθηκε και διευρυνόταν με την εμφάνιση και ανάπτυξη του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής.

Στα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα, με το πέρασμα στον ιμπεριαλισμό, ο καπιταλισμός εξελίχτηκε σε παγκόσμιο σύστημα αποικιακής καταπίεσης και οικονομικής εξόντωσης της τεράστιας πλειοψηφίας του πληθυσμού της γης από μια χούφτα «προοδευμένες», βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες. Σ' αυτή την εποχή διαμορφώθηκε τελειωτικά το αποικιακό σύστημα του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.).

Ύστερα από σκληρή πάλη των αποικιακών λαών για την απελευθέρωση τους, που αναπτύχθηκε μετά τη νίκη της μεγάλης Οκτωβριανής σοσιαλιστικής επανάστασης, άρχισε η κρίση ίου αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.) που στα χρόνια μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο οδήγησε στην κατάρρευση και χρεοκοπία του.

Οι ιμπεριαλιστές, αφού έχασαν την οικονομική και πολιτική κυριαρχία στις πρώην αποικίες και μισοαποικίες, επιδιώκουν να τις διατηρήσουν σαν αντικείμενα εκμετάλλευσης. Προς το σκοπό αυτό, όλο και πιο ενεργά καταφεύγουν σε νέες μορφές αποικιοκρατίας: προσελκύουν τις πρώην αποικιακές χώρες σε επιθετικές συμμαχίες, τους παρέχουν στρατιωτική και οικονομική «βοήθεια» κ.α., που στο σύνολο τους αποτελούν την ουσία της νεοαποικιοκρατίας (βλ. λ.). Όμως στο δρόμο της αποικιοκρατίας ορθώνεται ένας ισχυρός φραγμός, που τον αποτελούν τα σοσιαλιστικά κράτη, το παγκόσμιο εργατικό κίνημα και η εθνικοαπελευθερωτική πάλη των λαών. (σ. 56).

Αποικιακή εκμετάλλευση

Η εκμετάλλευση των λαών των αποικιών και των εξαρτημένων κρατών από τους ιμπεριαλιστές. Η αποικιακή εκμετάλλευση υπήρχε ακόμη από το δουλοκτητικό σύστημα, π.χ. στην Αρχαία Ρώμη, με τη μορφή της άμεσης ληστείας, της επιβολής φόρων υποτέλειας στους υποδουλωμένους λαούς και του εμπορίου των δούλων.

Στον ιμπεριαλισμό, η αποικιακή εκμετάλλευση χαρακτηρίζεται από την υποδούλωση σημαντικού τμήματος του πληθυσμού της γης στους ιμπεριαλιστές, καθώς και από την εμφάνιση των μεθόδων καταπίεσης, που όμως είναι εξίσου σκληρές.

Οι ιμπεριαλιστές χρησιμοποιούν πλατιά στο αποικιακό εμπόριο την άνιση ανταλλαγή, δημιουργώντας τεχνητά τις λεγόμενες «ψαλίδες τιμών». Στις αποικίες και τις εξαρτημένες χώρες πουλούν τα εμπορεύματα τους σε υψηλές μονοπωλιακές τιμές (βλ. λ.), ενώ αγοράζουν εκεί τις πρώτες ύλες, την εργατική δύναμη και άλλα εμπορεύματα σε χαμηλές τιμές.

Οι ιμπεριαλιστές χρησιμοποιούν τις αποικίες σαν πηγές φτηνών πρώτων υλών και σαν σφαίρες τοποθέτησης κεφαλαίου με υψηλό κέρδος. Εξάλλου, εκεί είναι πολύ φθηνά τα εργατικά χέρια, η γη, οι πρώτες ύλες, ενώ ντόπια κεφάλαια δεν υπάρχουν.

Τα κεφάλαια εξάγονται από τις μητροπόλεις τόσο με τη μορφή δανείων όσο και με τη μορφή επενδύσεων στη βιομηχανία, την αγροτική οικονομία, το εμπόριο κ.α.

Βιομηχανικές επιχειρήσεις δημιουργούνται στις αποικίες, κατά κανόνα στην εξορμητική και εν μέρει στην ελαφριά βιομηχανία. Οι ιμπεριαλιστές επιτρέπουν την ανάπτυξη της οικονομίας των αποικιών μόνο σε μία ή σε μερικές στενές κατευθύνσεις· για να προσδέσουν τις αποικίες γερά στις μητροπόλεις, τις μετατρέπουν σε εξαρτήματα τους όσον αφορά τα αγροτικά προϊόντα και τις πρώτες ύλες τους.

Η συντήρηση τεράστιου διοικητικού προσωπικού, πολυάριθμης στρατιωτικής διοίκησης και στρατιωτικών «συμβούλων», γίνεται σε βάρος των προϋπολογισμών των αποικιών.

Οι ιμπεριαλιστές εισπράττουν από τους λαούς των αποικιών τεράστια ποσά

φόρων, εισφορών και πληρωμών.

Οι αποικίες υφίστανται εκμετάλλευση και σαν στρατηγικά προγεφυρώματα του ιμπεριαλισμού και σαν προμηθευτές φτηνού κρέατος για τα κανόνια, δηλ. στρατιωτών για τη διεξαγωγή ιμπεριαλιστικών πολέμων.

Τα καπιταλιστικά μονοπώλια επιδιώκουν να διατηρούν στις αποικίες μορφές φεουδαρχικής-δουλοπάροικιακής καταπίεσης: την καταναγκαστική εργασία, το κολιγικό σύστημα, δηλ. μια καλυμμένη μορφή δουλείας, την τοκογλυφία κλπ. Στις αποικίες επιβάλλεται η φυλετική διάκριση στον εργατικό μισθό, την εκπαίδευση, τη συμμετοχή στη διοίκηση και σ' άλλες πλευρές της κοινωνικής ζωής.

Αντλώντας κέρδη από τις αποικίες, οι ιμπεριαλιστές καταδικάζουν τους λαούς στη φτώχεια και την αθλιότητα* σε μια σειρά χώρες ο αναλφαβητισμός φτάνει στους άντρες το 95% και στις γυναίκες το 99 – 100%. Δεν υπάρχει πρακτικά ιατρική περίθαλψη του ντόπιου πληθυσμού. Σήμερα που συντελέστηκε η κατάρρευση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.), οι ιμπεριαλιστές, χρησιμοποιώντας την οικονομική καθυστέρηση των απελευθερωμένων από την αποικιακή εκμετάλλευση χωρών και την πίεση των ξένων μονοπωλίων στους κλάδους-κλειδιά, καταφεύγουν σε ποικίλους τρόπους και μεθόδους υποδούλωσης των χωρών αυτών (βλ. νεοαποικιοκρατία). (σ. 54-55).

Καπιταλιστικά μονοπώλια

Μεγάλες επιχειρήσεις, φίρμες ή ενώσεις, που αγκαλιάζουν σημαντικό μέρος της παραγωγής και της κατανάλωσης του ενός ή του άλλου προϊόντος και που κυριαρχούν στην αγορά με σκοπό την

απόσπαση του μονοπωλιακού υπερκέρδους (βλ. λ.). Ένας από τους δρόμους της πραγματοποίησης της μονοπωλιακής κατάστασης στην αγορά είναι ο καθορισμός της μονοπωλιακής τιμής (βλ. λ.).

Η εμφάνιση των μονοπωλίων είναι το νομοτελειακό αποτέλεσμα της συγκέντρωσης και της συγκεντροποίησης της παραγωγής και του κεφαλαίου. Η εδραίωση της κυριαρχίας των μονοπωλίων είναι το πρώτο γνώρισμα, βασικό οικονομικό στοιχείο του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.).

Τα καπιταλιστικά μονοπώλια εμφανίζονται με διάφορες μορφές, που βασικές είναι το καρτέλ, το συνδικάτο, το τραστ, το κονσέρν. Στην πορεία της ιμπεριαλιστικής ανάπτυξης, η δύναμη και η επίδραση των μονοπωλίων δυναμώνει. Αν αρχικά τα μονοπώλια εδραιώνονταν στη βαριά βιομηχανία, στη συνέχεια υπέταξαν στον έλεγχο τους πρακτικά όλους τους κλάδους της οικονομίας.

Στα 1974 γύρω στα 350 από τα μεγαλύτερα μονοπώλια, που αποτελούν συνολικά 0,002 % από το συνολικό αριθμό των εταιριών του καπιταλιστικού κόσμου, συγκέντρωσαν τα 2/3 της εργατικής δύναμης, γύρω στα 70% του ενεργητικού και των κερδών.

Εξαλείφοντας τον κυριαρχικό ρόλο του ελεύθερου ανταγωνισμού, τα μονοπώλια δεν απομάκρυναν ταυτόχρονα τον ανταγωνισμό, που πήρε ακόμα πιο ποικίλες και σκληρές μορφές.

Μετά το τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, ιδιαίτερη ανάπτυξη είχαν οι πολυκλαδικές καπιταλιστικές ενώσεις. Σε αυτές είναι χαρακτηριστικός ο υψηλός βαθμός κοινωνικοποίησης της καπιταλιστικής παραγωγής. Σε αυτή τη βάση και την υπερδιεθνοποίηση της οικονομικής ζωής εμφανίστηκαν νέες μορφές διεθνών μονοπωλίων (βλ. υπερεθνικά μονοπώλια).

Το σύγχρονο μεγάλο μονοπώλιο χαρακτηρίζεται από την πολυκλαδική δομή της οργάνωσης, αποτελείται από πολλές επιχειρήσεις και τμήματα. Είναι ένας σύνθετος οργανισμός, που υποτάσσεται στα καθήκοντα της ορθολογικής οργάνωσης της παραγωγής. Τα μονοπώλια όμως βασίζονται στην ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, αποτελούν τμήμα του καπιταλιστικού, αυθόρμητου συστήματος οικονομίας.

Αυτή η αντίθεση ανάμεσα στην οργάνωση της παραγωγής μέσα στο μονοπώλιο και τον τυχαίο, χωρίς σχέδιο χαρακτήρα της καπιταλιστικής οικονομίας στο σύνολο των μονοπωλίων, βαθαίνει και οδηγεί στην εμφάνιση του συστήματος της κρατικής ρύθμισης της καπιταλιστικής οικονομίας και του κρατικού οικονομικού προγραμματισμού στον καπιταλισμό. Στις συνθήκες όμως του καπιταλισμού, η αντίθεση αυτή δεν μπορεί να ρυθμιστεί, όπως και όλες οι άλλες αντιθέσεις του καπιταλιστικού κόσμου.

Η μονοπώληση της οικονομίας δημιουργεί την υλική βάση για το πέρασμα του καπιταλισμού σε πιο υψηλή οργάνωση της κοινωνικής παραγωγής. (σ. 240-241).

Ιμπεριαλισμός

Είναι ο καπιταλισμός στο ανώτατο και τελευταίο στάδιο ανάπτυξης του, ο καπιταλισμός που αποσυντίθεται και πεθαίνει, οι παραμονές της σοσιαλιστικής επανάστασης. Το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα του ιμπεριαλισμού, από την προϊμπεριαλιστική περίοδο ανάπτυξης του καπιταλισμού, είναι η κυριαρχία στην οικονομική, πολιτική και ιδεολογική ζωή του μεγάλου μονοπωλιακού κεφαλαίου. Γι' αυτό ο ιμπεριαλισμός ονομάζεται επίσης και μονοπωλιακός καπιταλισμός.

Ο Λένιν ήταν ο πρώτος που ανέλυσε επιστημονικά τον ιμπεριαλισμό και καθόρισε τα βασικά οικονομικά χαρακτηριστικά του, που είναι:

(1) Συγκέντρωση της παραγωγής και του κεφαλαίου, σε τόσο υψηλό επίπεδο ανάπτυξης με αποτέλεσμα τη δημιουργία των μονοπωλίων που παίζουν αποφασιστικό ρόλο στην οικονομική ζωή.

(2) Συγχώνευση του τραπεζικού κεφαλαίου με το βιομηχανικό και δημιουργία σ' αυτή τη βάση του χρηματιστικού κεφαλαίου και της χρηματιστικής ολιγαρχίας.

(3) Η εξαγωγή του κεφαλαίου σε διάκριση με την εξαγωγή εμπορευμάτων αποχτά ιδιαίτερα σοβαρή σημασία.

(4) Σχηματίζονται διεθνείς μονοπωλιακές ενώσεις καπιταλιστών που μοιράζουν τον κόσμο. (5) Έληξε το εδαφικό μοίρασμα του κόσμου από τα μεγαλύτερα καπιταλιστικά κράτη.

Η λενινιστική ανάλυση του ιμπεριαλισμού στο βιβλίο του Λένιν: «Ο ιμπεριαλισμός, ανώτερο στάδιο του καπιταλισμού» και σε άλλες εργασίες του, αποτελεί άμεση συνέχιση και παραπέρα ανάπτυξη των ιδεών του «Κεφαλαίου» του Κ. Μαρξ. Ο ιμπεριαλισμός δεν καταργεί τις βάσεις του αστικού συστήματος, όπως ισχυρίζονται οι υπερασπιστές του καπιταλισμού. Στον ιμπεριαλισμό διατηρούνται οι γενικές βάσεις του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής. Όπως και προηγούμενα, η ιδιοκτησία στα βασικά μέσα παραγωγής παραμένει στα χέρια μιας δράκας καπιταλιστών ή των ενώσεων τους. Οι εργαζόμενοι, όπως και πριν, υποβάλλονται σε εκμετάλλευση. Το κύριο κίνητρο της καπιταλιστικής παραγωγής παραμένει το κυνήγι του κέρδους. Η οικονομία των καπιταλιστικών χωρών αναπτύσσεται σε συνθήκες αναρχίας της παραγωγής και ανταγωνιστικής πάλης, κάτω από την επίδραση των αυθόρμητων οικονομικών νόμων. Ο βασικός οικονομικός νόμος του καπιταλισμού – ο νόμος της υπεραξίας – εξακολουθεί να ισχύει και στον ιμπεριαλισμό.

Η αντικατάσταση του ελεύθερου ανταγωνισμού από την κυριαρχία των μονοπωλίων έχει σαν αποτέλεσμα να συγκεντρώνουν οι ενώσεις των καπιταλιστών (καρτέλ, συνδικάτα, τραστ, κονσόρτσιουμ) το μεγαλύτερο μέρος της παραγωγής και της διάθεσης εμπορευμάτων, και συνθλίβοντας τους ανταγωνιστές τους να εξασφαλίζουν τη δυνατότητα αποκόμισης μονοπωλιακών υπερκερδών (βλ. λ.), που είναι σημαντικά υψηλότερα από το μέσο κέρδος.

Η ανάπτυξη των καπιταλιστικών χωρών στον ιμπεριαλισμό, γίνεται ανισομερώς και με άλματα. Ο Λένιν, που ανακάλυψε το νόμο της ανισομερούς οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης των καπιταλιστικών χωρών (βλ.λ.) στο ιμπεριαλιστικό του στάδιο, διαπίστωσε ότι οι διάφορες χώρες δε θα φτάσουν ταυτόχρονα στο σοσιαλισμό. Αναλύοντας βαθιά την ουσία του ιμπεριαλισμού, ο Λένιν έφτασε στο συμπέρασμα πως υπάρχει η δυνατότητα νίκης της σοσιαλιστικής επανάστασης σε μερικές χώρες ή και σε μια ξεχωριστή χώρα, που δε θα είναι υποχρεωτικά η πιο αναπτυγμένη καπιταλιστική χώρα, και ότι η ανάπτυξη της παγκόσμιας επαναστατικής διαδικασίας θα ακολουθήσει το δρόμο της απόσπασης μιας σειράς χωρών από το σύστημα του ιμπεριαλισμού. Το πόρισμα αυτό αποτελούσε μια καινούργια έννοια της μαρξιστικής επιστήμης. Η παραπέρα πορεία της ιστορίας επιβεβαίωσε την πρόβλεψη αυτή του Λένιν.

Η κύρια αντίθεση του ιμπεριαλισμού παραμένει η αντίθεση ανάμεσα στην εργασία και το κεφάλαιο, που οξύνεται ολοένα κάτω από την επίδραση της έντασης του βαθμού εκμετάλλευσης και της καταπίεσης των εργαζόμενων μελών από το μονοπωλιακό κεφάλαιο. Στην πάλη κατά του επαναστατικού εργατικού κινήματος, ο ιμπεριαλισμός καταπατά τα δημοκρατικά δικαιώματα και τις ελευθερίες, χρησιμοποιεί την ανοιχτή βία, τις ωμές μεθόδους των αστυνομικών διωγμών, την αντεργατική νομοθεσία. Στην αχόρταγη δίψα τους για υψηλά κέρδη, τα μονοπώλια υποβάλλουν σε λεηλασία και καταπίεση όχι μόνο την εργατική τάξη, αλλά και την εργαζόμενη αγροτιά τους πλατιούς κύκλους της διανοήσης, τη μικροαστική τάξη και ένα μέρος της μεσαίας αστικής τάξης. Το μεγάλο κεφάλαιο καταπατά τα ζωτικά συμφέροντα της συντριπτικής πλειοψηφίας του πληθυσμού της αστικής κοινωνίας.

Σε ιδιαίτερη καταπίεση υποβάλλονται οι λαοί των αποικιών και των εξαρτημένων χωρών. Ένας βαθύς ανταγωνισμός χωρίζει τα ιμπεριαλιστικά κράτη και τις χώρες που κατάχτησαν την εθνική τους ανεξαρτησία, τους λαούς ή τις χώρες που αγωνίζονται για την απελευθέρωση τους.

Στην πάλη κατά του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος, ο ιμπεριαλισμός από τη μια μεριά, υπερασπίζεται επίμονα τα υπολείμματα της αποικιοκρατίας, ενώ από την άλλη προσπαθεί να παρεμποδίσει, με τις μεθόδους της νεοαποικιοκρατίας (βλ. λ.) την οικονομική και κοινωνική πρόοδο των αναπτυσσόμενων χωρών που κατάχτησαν την εθνική τους ανεξαρτησία. Στις χώρες αυτές υποστηρίζει τα αντιδραστικά καθεστώτα και τις αντιδραστικές πολιτικές ομάδες, παρεμποδίζει την εξάλειψη των ξεπερασμένων κοινωνικών σχέσεων, επιδιώκει με κάθε τρόπο να δυσχεράνει την ανάπτυξη τους πάνω σε μη καπιταλιστικό δρόμο, που έχει σκοπό προοπτικά, την οικοδόμηση σοσιαλιστικής κοινωνίας. Στην πορεία του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος, οι βάσεις του ιμπεριαλισμού κλονίζονται όλο και περισσότερο, οι δυνάμεις του εξασθενίζουν (βλ. αποσύνθεση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού).

Με την ένταση της ανισομερούς ανάπτυξης των καπιταλιστικών χωρών στην εποχή του ιμπεριαλισμού, οξύνονται οι **αντιθέσεις ανάμεσα στα ίδια τα ιμπεριαλιστικά κράτη στην πάλη για την αποκόμιση μονοπωλιακών υπερκερδών**. Καθένα από τα ιμπεριαλιστικά κράτη επιδιώκει τους δικούς του σκοπούς, αν και όλα αποτελούν κρίκους του παγκόσμιου ιμπεριαλιστικού συστήματος. Το παγκόσμιο ιμπεριαλιστικό σύστημα κατατρώγεται από βαθιές και οξυμένες αντιθέσεις που διαβρώνουν και καταστρέφουν το καπιταλιστικό σύστημα, το οδηγούν σε ραγδαία εξασθένιση και τελικά στην καταστροφή. Ο ιμπεριαλισμός έχασε για πάντα το μονοπώλιο στη λύση των παγκόσμιων προβλημάτων, έπαψε να αποτελεί την κυρίαρχη δύναμη στο διεθνή στίβο. Δεν είναι σε θέση να στρέψει προς τα πίσω την ανάπτυξη του σύγχρονου κόσμου.

Το μονοπωλιακό κεφάλαιο, για να διατηρήσει και να στερεώσει κάπως τις βάσεις του ιμπεριαλισμού που έχουν κλονιστεί, ενώνει τη δύναμη του με τη δύναμη του αστικού κράτους. Σ' αυτό έγκειται η ουσία, το βασικό περιεχόμενο του **κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού** (βλ. λ.) που αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στο σύγχρονο στάδιο του καπιταλισμού. Σκοπός αυτής της ένωσης είναι η εξασφάλιση από τα μεγαλύτερα μονοπώλια πρωτοφανών κερδών, η κατάπιξη του εργατικού κινήματος και της εθνικοαπελευθερωτικής πάλης, η διατήρηση και η εδραίωση των θεμελίων της καπιταλιστικής κοινωνίας, οι απόπειρες εξάλειψης του σοσιαλιστικού καθεστώτος στο παγκόσμιο σύστημα του σοσιαλισμού, η εξαπόλυση καταχτητικών πολέμων. Ωστόσο, η ιστορική πείρα δείχνει ότι αντί να δυναμώνει το καπιταλιστικό σύστημα πράγμα στο οποίο υπολογίζουν η αστική τάξη και οι υπερασπιστές της, ο κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός οξύνει ακόμα περισσότερο τις αντιθέσεις του καπιταλισμού, τον κλονίζει ως τα θεμέλια του.

Ένα από τα γενικά γνωρίσματα του ιμπεριαλισμού είναι η άνθηση του μιλιταρισμού, η στρατιωτικοποίηση της οικονομίας των ιμπεριαλιστικών κρατών. Ένα μεγάλο μέρος του εθνικού πλούτου αυτών των χωρών κατευθύνεται στην προετοιμασία και τη διεξαγωγή πολέμων. Μόνο στη διάρκεια του 1970 οι χώρες του NATO διέθεσαν για την προετοιμασία του πολέμου 103 δισεκ. δολάρια. Οι στρατιωτικές δαπάνες των Η ΠΑ στη διάρκεια της πενταετίας 1965-1970, ανέρχονται σε 400 δισεκατομμύρια δολάρια, ποσό σημαντικά μεγαλύτερο απ' όσα διατέθηκαν όλα τα χρόνια του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου. Στις

ιμπεριαλιστικές χώρες, τόσο στην πολιτική όσο και την οικονομία, ζοφερή επίδραση ασκεί το λεγόμενο στρατιωτικοβιομηχανικό σύμπλεγμα, η ένωση των μεγαλύτερων μονοπωλίων με τη στρατοκρατία στον κρατικό μηχανισμό. Η ασυγκράτητη ανάπτυξη του милитарισμού και της στρατιωτικοποίησης της οικονομίας δεν οδηγεί μόνο στην εξάντληση της οικονομίας και των ζωτικών δυνάμεων του έθνους, αλλά και οξύνει την ένταση στις διεθνείς σχέσεις, εγκυμονεί κινδύνους εμφάνισης νέων εστιών πολέμου σε διάφορα σημεία της γης.

Όλες αυτές οι αντιθέσεις του σύγχρονου ιμπεριαλισμού συμβάλλουν στη διαμόρφωση του ενιαίου πανδημοκρατικού χείμαρρου, που συνενώνει την εργατική τάξη, την αγροτιά, τη μικροαστική τάξη, τη διανοήση και σημαντικά στρώματα της μεσαίας εθνικής αστικής τάξης στο αντιμονοπωλιακό μέτωπο πάλης κατά του ιμπεριαλιστικού ζυγού.

Στην πάλη κατά του ιμπεριαλισμού συνενώνονται τρεις μεγάλες δυνάμεις της σύγχρονης εποχής:

- Το παγκόσμιο σύστημα του σοσιαλισμού,
- η διεθνής εργατική τάξη και
- το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα.

Αποφασιστική δύναμη στην αντιιμπεριαλιστική πάλη έγινε το παγκόσμιο σύστημα του σοσιαλισμού, που είναι το στήριγμα της ειρήνης και της κοινωνικής προόδου.

Μετά τη νίκη των σοσιαλιστικών επαναστάσεων σε μια σειρά χώρες της Ευρώπης και της Ασίας, που είχε σαν αποτέλεσμα την εδραίωση του σοσιαλισμού και έδωσε τη δυνατότητα στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα των λαών των αποικιών και των εξαρτημένων χωρών να βάλουν τέρμα στην αποικιοκρατία, αναπτύχθηκε πλατιά το προοδευτικό κίνημα των λαϊκών μαζών στις καπιταλιστικές χώρες, και εμφανίστηκε η ρεαλιστική δυνατότητα να χαλιναγωγηθούν οι δυνάμεις του ιμπεριαλισμού, ν' αποτραπεί το ξέσπασμα νέου παγκόσμιου πολέμου, που επιδιώκουν να εξαπολύσουν οι πιο πολεμοχαρείς κύκλοι του σύγχρονου ιμπεριαλισμού.

Ωστόσο ο ιμπεριαλισμός δεν αφήνει ελεύθερο, με τη θέληση του, το δρόμο για να περάσει το νέο σοσιαλιστικό σύστημα όπως δείχνει η ιστορική πείρα και η πρακτική του ιμπεριαλισμού στην Ινδοκίνα και στην Εγγύς Ανατολή. Επιχειρεί με κάθε τρόπο, και με την επίθεση, να επιβάλει την κυριαρχία του σ' όλο τον κόσμο. «Όσο υπάρχει ιμπεριαλισμός-αναφέρεται στο πρόγραμμα του ΚΚΣΕ, η ανθρωπότητα δεν μπορεί να είναι ήσυχη για το μέλλον της». Οι απόπειρες του σύγχρονου καπιταλισμού να προσαρμοστεί στις νέες συνθήκες, χρησιμοποιώντας τις επιτεύξεις της επιστημονικοτεχνικής επανάστασης για την εδραίωση των θέσεων του, για την ανύψωση της αποτελεσματικότητας και των ρυθμών της παραγωγής, για το δυνάμωμα της εκμετάλλευσης των εργαζομένων και την καταπίεση τους, δεν οδηγούν στο δυνάμωμα του ιμπεριαλισμού.

Όπως αναφέρεται στο 24ο συνέδριο του ΚΚΣΕ, η γενική κρίση του καπιταλισμού (βλ. λ.) εξακολουθεί να βαθαίνει, οξύνονται όλες οι αντιθέσεις του ιμπεριαλισμού, δυναμώνει ο αντιμονοπωλιακός αγώνας. Τώρα οι δυνάμεις της προόδου, της δημοκρατίας και του σοσιαλισμού υπερέχουν απέναντι στις δυνάμεις του ιμπεριαλισμού, και αδιάκοπα δυναμώνουν και αναπτύσσονται.

Στην πορεία της αναπτυσσόμενης αντιιμπεριαλιστικής πάλης, που αγκάλιασε το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού της γης, εντείνεται η ωρίμανση όχι μόνο των υλικών αλλά και των κοινωνικών και πολιτικών προϋποθέσεων για την αντικατάσταση του ιμπεριαλισμού από το νέο κοινωνικό σύστημα: το σοσιαλισμό και τον κομμουνισμό. (σ. 2020-224).

Ιστορική θέση του ιμπεριαλισμού

Συνίσταται στο ότι ο ιμπεριαλισμός «είναι το τελευταίο ιστορικό στάδιο του καπιταλισμού, η περίοδος της αποσύνθεσης και του θανάτου του, η παραμονή της σοσιαλιστικής επανάστασης. Ο Β.Ι. Λένιν έγραψε: «Ο ιμπεριαλισμός είναι ένα ιδιαίτερο ιστορικό στάδιο του καπιταλισμού. Η ιδιαιτερότητα του είναι τριπλή: ο ιμπεριαλισμός είναι (1) μονοπωλιακός καπιταλισμός· (2) παρασιτικός καπιταλισμός ή καπιταλισμός σε αποσύνθεση· (3) καπιταλισμός που πεθαίνει» (Άπαντα, τομ. 30, σελ. 163). Αποφασιστικό χαρακτηριστικό του

ιμπεριαλισμού είναι ότι, στην ουσία, πρόκειται για μονοπωλιακό καπιταλισμό.

Η οικονομική δύναμη είναι συγκεντρωμένη στα χέρια των μεγαλύτερων μονοπωλιακών ενώσεων. Τα μονοπώλια εισχώρησαν σε όλες τις σφαίρες της παραγωγής. Πραγματοποιείται η συνένωση της δύναμης των καπιταλιστικών μονοπωλίων με τη δύναμη του αστικού κράτους (βλ. κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός). Η κοινωνικοποίηση της παραγωγής

φτάνει μέχρι την ανώτατη βαθμίδα, που είναι δυνατή στον καπιταλισμό. Αυτή απαιτεί τη σχεδιοποιημένη οργάνωση της παραγωγής στην κλίμακα της κοινωνίας, που είναι αδύνατη στον καπιταλισμό. Ο Β. Ι. Λένιν υπογράμμισε ότι τα μονοπώλια σε όλες τις μορφές της εμφάνισης τους με την ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής, αναπόφευκτα γεννούν την τάση για στασιμότητα και σήψη. Η διαδικασία αυτή χαρακτηρίζεται από τις επόμενες βασικές εκδηλώσεις:

- δημιουργείται η οικονομική δυνατότητα αναστολής της τεχνικής πρόοδου για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων των μονοπωλίων,
- εμφανίζεται ένα στρώμα ραντιέρηδων και κρατών-ραντιέρηδων, δραστηριοποιείται η εξαγωγή κεφαλαίων (βλ. λ.),
- μεγαλώνει η κλεψιά των εξαρτημένων λαών, εξαγοράζεται η ηγεσία της εργατικής τάξης και δημιουργείται η εργατική αριστοκρατία, δυναμώνει η πολιτική αντίδραση.

Στο ιμπεριαλιστικό στάδιο του καπιταλισμού αναπτύσσεται η οικονομία, η

τεχνική και η επιστήμη. Η επιστημονικοτεχνική πρόοδος όμως πραγματοποιείται αντιφατικά, συχνά τερατόμορφα, ενάντια στα βασικά συμφέροντα πλατιών λαϊκών μαζών, για τους ιδιοτελείς σκοπούς του μονοπωλιακού κεφαλαίου. Η πρόοδος αυτή πραγματοποιείται μόνο σε περίπτωση που τα μονοπώλια μπορούν να εξασφαλίσουν υψηλά κέρδη για τον εαυτό τους.

Η κυριαρχία των μονοπωλίων γεννά την τάση για την τεχνική στασιμότητα, που χαρακτηρίζει τον ιμπεριαλισμό, είναι φρένο για την ανάπτυξη των παραγωγικών

δυνάμεων. Αδιάφραστη απόδειξη για τη σήψη του καπιταλισμού στην περίοδο του ιμπεριαλισμού είναι τα τεράστια μη παραγωγικά έξοδα για τη στρατιωτικοποίηση της οικονομίας (βλ. στρατιωτικοποίηση της οικονομίας των καπιταλιστικών χωρών).

Ο παρασιτικός χαρακτήρας του ιμπεριαλισμού εκδηλώνεται με το ότι η μονοπωλιακή ηγεσία ξεκόβει τελειωτικά από κάθε συμμετοχή στην κοινωνική διαδικασία της παραγωγής. Η διοίκηση της παραγωγής όλο και περισσότερο περνά στο μισθωτό τεχνικό προσωπικό. Δημιουργείται ένα στρώμα εισοδηματιών, που ζει από τα έσοδα που αποφέρουν οι επενδύσεις

κεφαλαίων στις χώρες του εξωτερικού και από τις οποίες απομυζούνται τεράστια κέρδη.

Δημιουργείται μια κατάσταση, όπου **ολόκληρα καπιταλιστικά κράτη γίνονται ραντιέρηδες, εκμεταλλεζόμενα, με την εξαγωγή κεφαλαίων, άλλους λαούς και χώρες, αντλώντας από εκεί τεράστια κέρδη, που ένα μέρος τους το χρησιμοποιούν οι μονοπωλητές για την εξαγορά της ηγεσίας**

της εργατικής τάξης, δημιουργώντας έτσι κοινωνικό στήριγμα στο εργατικό κίνημα μέσα από τα οπορτουνιστικά κόμματα και την ηγεσία τους.

Η διαδικασία της σήψης και του παρασιτισμού του καπιταλισμού στο ιμπεριαλιστικό στάδιο συνοδεύεται από το δυνάμωμα της αντίδρασης στην

οικονομία, την πολιτική, τον πολιτισμό, την ιδεολογία. Πραγματοποιείται η στροφή από την αστική δημοκρατία στην πολιτική αντίδραση, που έκφραση της είναι η καθιέρωση αντιδημοκρατικών και φασιστικών καθεστώτων.

Ο Β. Ι. Λένιν έβγαλε το συμπέρασμα ότι ο ιμπεριαλισμός είναι ο καπιταλισμός που πεθαίνει. «Η εποχή του καπιταλιστικού ιμπεριαλισμού είναι εποχή του ωριμασμένου και υπερωριμασμένου καπιταλισμού, που βρίσκεται στην παραμονή της καταστροφής του, που τόσο έχει ωριμάσει ώστε να δώσει τη θέση του στο σοσιαλισμό» (Άπαντα, том. 27, σελ. 161, ρωσ. έκδ.).

Το παραπέρα βάθεμα της γενικής κρίσης του καπιταλισμού οξύνει ακόμα περισσότερο τις αντιθέσεις του ιμπεριαλισμού, οδηγεί αναπόφευκτα στην υπονόμευση της κυριαρχίας του μονοπωλιακού κεφαλαίου, στην άνοδο της αντίστασης και του αγώνα των εργαζομένων ενάντια στον ιμπεριαλισμό και σε τελευταία ανάλυση στην τελική καταστροφή του. (σ. 230-231).

Διεθνές εμπόριο

Η ανταλλαγή εμπορευμάτων και υπηρεσιών ανάμεσα στις εθνικές οικονομίες που γίνεται διαμέσου του κράτους. Το διεθνές εμπόριο γεννήθηκε κατά τους αρχαίους χρόνους. Επειδή όμως όλοι οι τρόποι παραγωγής πριν τον καπιταλισμό βασίζονταν στη φυσική οικονομία, στη διεθνή κυκλοφορία εμπορευμάτων έμπαινε μόνο ένα μικρό μέρος του παραγόμενου προϊόντος.

Η καπιταλιστική παραγωγή, με στόχο την αύξηση του κέρδους, αυξάνεται σταθερά και γι' αυτό «ξεπερνά τα όρια της κοινότητας, της τοπικής αγοράς, του νομού και μετά και του κράτους» (Λένιν Β. Ι. Άπαντα, τομ. 3, σ. 57, ρωσ. έκδ.). Αυτό οδηγεί στη σημαντική εξάπλωση του διεθνούς εμπορίου.

Αν και στην αρχή έπαιρναν μέρος στο διεθνές εμπόριο οι πιο αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, με την ανάπτυξη του καπιταλισμού προσελκύνονταν σ' αυτό όλο και περισσότερες χώρες του κόσμου. Ο χαρακτήρας του διεθνούς εμπορίου καθορίζεται από τις παραγωγικές σχέσεις των χωρών που παίρνουν μέρος σ' αυτό το εμπόριο.

Στο 16ο – 17ο αιώνα γεννήθηκε κιόλας η παγκόσμια καπιταλιστική αγορά και στις αρχές του 19ου αιώνα παίρνει αναπτυγμένες μορφές, που στην εποχή του ιμπεριαλισμού στηρίζονται στην εξαγωγή κεφαλαίου, στο οικονομικό μοίρασμα του κόσμου και στην ολοκλήρωση της διαμόρφωσης του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού. Σ' αυτή την αγορά, το διεθνές εμπόριο αντανάκλυνε τις σχέσεις της κυριαρχίας των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων πάνω στις υπόλοιπες χώρες του κόσμου.

Μετά τη νίκη της σοσιαλιστικής επανάστασης στη Ρωσία και σε άλλες χώρες, διαμορφώθηκε η παγκόσμια σοσιαλιστική αγορά. Το γρήγορα αναπτυσσόμενο εμπόριο μεταξύ των σοσιαλιστικών χωρών αντανακλά το καινούριο περιεχόμενο των διεθνών οικονομικών σχέσεων, των σχέσεων ισοτιμίας και αλληλοβοήθειας. Αναπτύσσεται και το διεθνές εμπόριο μεταξύ των σοσιαλιστικών και καπιταλιστικών χωρών, που σ' αυτό εκδηλώνεται η επίδραση των παραγωγικών σχέσεων του ενός και του άλλου συστήματος της παγκόσμιας οικονομίας (βλ. παγκόσμια αγορά). Το διεθνές εμπόριο είναι βασική μορφή των διεθνών οικονομικών σχέσεων που δικαιολογεί πολλές άλλες πλευρές αυτών των σχέσεων.

Ιδιαίτερα η ανάπτυξη της διεθνούς ειδίκευσης και του συνεταιρισμού της παραγωγής και της επιστημονικοτεχνικής συνεργασίας, βρίσκει την αντανάκλαση της στην επέκταση της ανταλλαγής εμπορευμάτων και υπηρεσιών ανάμεσα στις χώρες.

Αν στο παρελθόν το διεθνές εμπόριο συμπεριελάμβανε πρακτικά μόνο την ανταλλαγή εμπορευμάτων, σήμερα μεγαλώνει η ανταλλαγή των επιτευγμάτων της επιστημονικοτεχνικής σκέψης με τη μορφή αδειών εισαγωγής ή εξαγωγής και πατεντών. Το μερίδιο αυτών των ανταλλαγών είναι γύρω στο 10% της γενικής κυκλοφορίας του διεθνούς εμπορίου.

Στη δυναμικότητα και τη δομή του διεθνούς εμπορίου επιδρά η ανάπτυξη

των παραγωγικών δυνάμεων, η δομή της παγκόσμιας παραγωγής. Κατά το 19ο αιώνα, στο διεθνές εμπόριο κυριαρχούσαν οι πρώτες ύλες, τα τρόφιμα και τα υφαντουργικά είδη.

Στις σύγχρονες συνθήκες, σε σχέση με το βάθεμα της διεθνούς ειδίκευσης και του συνεταιρισμού στον τομέα της βιομηχανίας, στο διεθνές εμπόριο των σοσιαλιστικών και καπιταλιστικών χωρών και στο εμπόριο μεταξύ τους, αυξήθηκε ουσιαστικά το μερίδιο των βιομηχανικών εμπορευμάτων, ιδιαίτερα των μηχανών και του κεφαλαιουχικού εξοπλισμού. Οι σοσιαλιστικές χώρες κάνουν σήμερα αγώνα για την πλατιά ανάπτυξη του διεθνούς εμπορίου στη βάση του αμοιβαίου

οφέλους και χωρίς διακρίσεις. Το διεθνές εμπόριο πρέπει να συντελεί στην οικονομική άνοδο όλων των χωρών, να οδηγεί στην προσέγγιση των λαών, να γίνει σοβαρός παράγοντας για το δυνάμωμα της ειρήνης. (σ. 104-105).

Αποικιακό σύστημα του ιμπεριαλισμού

Σύστημα καπιταλιστικών κοινωνικών σχέσεων, που υπάρχουν ανάμεσα σε χώρες απ' τις οποίες άλλες είναι οικονομικά και πολιτικά εξαρτημένες και εκμεταλλευόμενες, και άλλες κυρίαρχες και εκμεταλλεύτριες (μητροπόλεις).

Στο αποικιακό σύστημα του ιμπεριαλισμού ανήκουν στην πραγματικότητα και κράτη, που τυπικά είναι ανεξάρτητα, όμως στην ουσία βρίσκονται σε πλήρη οικονομική εξάρτηση και είναι επίσης αντικείμενα εκμετάλλευσης, όπως οι συνηθισμένες αποικίες. Στην ουσία του το αποικιακό σύστημα του ιμπεριαλισμού δεν είναι απλώς ένα άθροισμα αποικιακών και ανεξάρτητων χωρών, αλλά τμήμα του σύνθετου οργανισμού, που αποτελεί το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα οικονομίας (βλ. λ.).

Το αποικιακό σύστημα δημιουργήθηκε με τρόπο βίαιο, κατακτητικό. Οι μεγαλύτερες αποικιακές αυτοκρατορίες της Μεγάλης Βρετανίας, της Γαλλίας, της Γερμανίας, των ΗΠΑ και άλλων χωρών, δημιουργήθηκαν ύστερα από σκληρούς κατακτητικούς πολέμους. Το αποικιακό σύστημα του ιμπεριαλισμού διαμορφώθηκε στα τέλη του 19ου αιώνα, όταν ολοκληρωνόταν το εδαφικό μοίρασμα του κόσμου και όταν περιοχή ίση με 89,4 εκατ. τετρ. μέτρα, που αριθμούσε πληθυσμό περίπου 930 εκ. ανθρώπους, έγινε αντικείμενο ιμπεριαλιστικής ληστείας.

Τις παραμονές του πρώτου παγκόσμιου πολέμου, πάνω από το μισό της ανθρωπότητας βρισκόταν κάτω από αποικιακή καταπίεση.

Μόνο έξη μεγάλα ιμπεριαλιστικά κράτη (ΗΠΑ, Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Ιαπωνία και Ιταλία) το 1949 κατείχαν αποικίες, που τα εδάφη τους αποτελούσαν το 36 % των εδαφών όλου του πλανήτη μας.

Η πάλη των λαών των υποδουλωμένων χωρών πολλές φορές εξελισσόταν σε ισχυρές λαϊκές εξεγέρσεις. Η νίκη της μεγάλης Οκτωβριανής σοσιαλιστικής επανάστασης αποτέλεσε την αρχή της κρίσης του αποικιακού συστήματος και προκάλεσε ισχυρή άνοδο της εθνικοαπελευθερωτικής πάλης των υποδουλωμένων λαών. «Αν ο ιμπεριαλισμός κατέπνιξε την εθνική ανεξαρτησία και την ελευθερία των περισσότερων λαών και τους έδωσε με αλυσίδες σκληρής αποικιακής δουλείας, η εμφάνιση του σοσιαλισμού οροθετεί την αρχή της εποχής της απελευθέρωσης των καταπιεζόμενων λαών», γράφει το πρόγραμμα του ΚΚΣΕ.

Στο δεύτερο στάδιο της γενικής κρίσης του καπιταλισμού (βλ λ.), ύστερα από τη νίκη της ΕΣΣΔ στο δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο και τη διαμόρφωση του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος, η κρίση του αποικιακού συστήματος μετατράπηκε σε κατάρρευση. Στα ερείπια των αποικιακών αυτοκρατοριών δημιουργήθηκαν πάνω από 70 κυρίαρχα κράτη. Απελευθερώθηκαν από την αποικιακή καταπίεση πάνω από 1,5

δισεκ. άνθρωποι. Η μετατροπή του παγκόσμιου συστήματος του σοσιαλισμού σε αποφασιστικό παράγοντα της διεθνούς εξέλιξης δημιούργησε για τους καταπιεζόμενους λαούς ευνοϊκές δυνατότητες για την ολοκληρωτική εξάλειψη του επαίσχυντου αποικιακού συστήματος. (Βλ. επίσης, κρίση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού και αποσύνθεση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού). (σ. 55-56).

Εξαγωγή εμπορευμάτων στον καπιταλισμό

Μορφή των οικονομικών σχέσεων ανάμεσα στις χώρες που βασίζεται στο διεθνή καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας (βλ. λ.). Η αντικειμενική αναγκαιότητα της εξαγωγής εμπορευμάτων καθορίζεται από την ανάπτυξη του κοινωνικού καταμερισμού της εργασίας και τη διαμόρφωση της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας. Η ιδιομορφία της εξαγωγής εμπορευμάτων στον καπιταλισμό βρίσκεται στην εξαιρετική διόγκωση της, στο ότι η εξαγωγή εμπορευμάτων μετατρέπεται σε ένα από τα μέσα επίτευξης του σκοπού της καπιταλιστικής παραγωγής, της είσπραξης υπεραξίας.

Στον προμονοπωλιακό καπιταλισμό, ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας ήταν σε σημαντικό βαθμό εξαρτημένος από την επίδραση των οικονομικών και γεωγραφικών συνθηκών της παραγωγής, και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα τα έξοδα παραγωγής ορισμένων εμπορευμάτων να είναι σε μερικές χώρες χαμηλότερα απ' ό,τι σε άλλες. Αυτό έκανε προσοδοφόρα την εξαγωγή αυτών των εμπορευμάτων. Παράλληλα η αστική τάξη χρησιμοποιούσε πλατιά την εξαγωγή εμπορευμάτων για την απρόκαλυπτη καταλήστευση των χωρών που βρίσκονται σε προκαπιταλιστικά στάδια ανάπτυξης, με την ανισότιμη ανταλλαγή (υψηλές τιμές στα εισαγόμενα και χαμηλές τιμές στα εξαγόμενα εμπορεύματα των χωρών αυτών) (βλ. μονοπωλιακή τιμή).

Στον ιμπεριαλισμό, όπου ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας βασίζεται σε σχέσεις κυριαρχίας των αναπτυγμένων βιομηχανικών χωρών πάνω στις καθυστερημένες χώρες του καπιταλιστικού κόσμου, η εξαγωγή εμπορευμάτων χρησιμεύει για να διατηρούνται και να ισχυροποιούνται οι σχέσεις αυτές, για να εισπράττει η ιμπεριαλιστική αστική τάξη μονοπωλιακά υπερκέρδη (βλ. λ.). Ο μεγαλύτερος διεθνής εξαγωγέας είναι οι ΗΠΑ, που έχουν σημαντικό μέρος στις εξαγωγές εμπορευμάτων του καπιταλιστικού κόσμου.

Με τη διαμόρφωση του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος οικονομίας και της παγκόσμιας σοσιαλιστικής αγοράς, στένεψε εξαιρετικά η σφαίρα της ιμπεριαλιστικής εκμετάλλευσης, που πραγματοποιείται με την εξαγωγή των εμπορευμάτων. (σ. 148).

Εξαγωγή κεφαλαίων

Είναι η χαρακτηριστική, για το μονοπωλιακό καπιταλισμό, μορφή τοποθέτησης κεφαλαίων στο εξωτερικό, που αποβλέπει στην πραγματοποίηση του υψηλότερου

δυνατού κέρδους. Εξαγωγές κεφαλαίων γίνονταν και στην περίοδο του προμονοπωλιακού καπιταλισμού, όμως έπαιζαν τότε δευτερεύοντα ρόλο σε σχέση με την εξαγωγή εμπορευμάτων (βλ. λ.).

Η εξαγωγή κεφαλαίων είναι ένα από τα βασικά γνωρίσματα του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.). Η ανάγκη για εξαγωγή κεφαλαίων εμφανίστηκε στις πιο αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, γιατί η χρηματιστική ολιγαρχία (βλ. λ.) αφού συγκέντρωσε στα χέρια της τεράστια υλικά μέσα και χρηματικά πασά, αντιμετώπιζε περιορισμένες δυνατότητες τοποθέτησης τους στο εσωτερικό της χώρας, που να τους εξασφαλίζουν μονοπωλιακά υπερκέρδη. Έτσι σχηματίζεται σχετικό «πλεόνασμα κεφαλαίου», που κατευθύνεται εκεί όπου το ποσοστό κέρδους είναι υψηλότερο σε σύγκριση με τη δοσμένη χώρα.

Συνεπώς το κεφάλαιο εξάγεται στο εξωτερικό όχι γιατί δεν μπορεί να χρησιμοποιηθεί στο εσωτερικό της χώρας, αλλά γιατί τα μονοπώλια ζητούν μονοπωλιακά υπερκέρδη. Παράλληλα, το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα, που διαμορφώθηκε στην περίοδο του ιμπεριαλισμού, δημιουργεί τη δυνατότητα εξαιρετικά κερδοφόρας τοποθέτησης κεφαλαίων, γιατί οι καθυστερημένες χώρες, που ήδη έχουν μπει στην παγκόσμια εμπορευματική κυκλοφορία, διαθέτουν, ως ένα βαθμό, κατάλληλους δρόμους επικοινωνίας και «ελεύθερη» για καπιταλιστική εκμετάλλευση, φτηνή εργατική δύναμη.

Η εξαγωγή κεφαλαίων πραγματοποιείται είτε με την επιχειρηματική μορφή (το εξαγόμενο κεφάλαιο τοποθετείται σε επιχειρήσεις) είτε με τη μορφή δανείων (το εξαγόμενο κεφάλαιο παραχωρείται σαν δάνειο με τόκο). Και στις δύο περιπτώσεις, ο εξαγωγέας του κεφαλαίου εκμεταλλεύεται τους εργαζόμενους της χώρας όπου τοποθετείται το κεφάλαιο, αλλά στην πρώτη περίπτωση άμεσα, ενώ στη δεύτερη διαμέσου αυτών που πήραν το δάνειο, δηλ. των ντόπιων εκμεταλλευτών (βλ. εξωτερικά δάνεια). Σαν εξαγωγείς κεφαλαίου εμφανίζονται είτε τα ίδια τα μονοπώλια είτε ο κρατικός μηχανισμός των ιμπεριαλιστικών χωρών, που ελέγχεται απ' αυτά. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια τάση σημαντικής αύξησης του ρυθμού εξαγωγής κρατικών κεφαλαίων, πράγμα που εξηγείται από την κολοσσιαία ανάπτυξη του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος, που απειλεί όχι μόνο με μείωση τα κέρδη του ξένου ιδιωτικού κεφαλαίου, αλλά και με αφανισμό ολόκληρο το ξένο κεφάλαιο.

Η κρατική μορφή εξαγωγής κεφαλαίων συμφέρει στα μονοπώλια, γιατί εγγυάται την αποζημίωση των κερδών «που δεν εισπράχθηκαν» με τη φορολογική καταλήστευση των εργαζομένων της δικής τους χώρας.

Μετά τα δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, η εξαγωγή κεφαλαίων από τις ΗΠΑ ξεπέρασε την εξαγωγή κεφαλαίων από όλα μαζί τα άλλα ιμπεριαλιστικά κράτη. Τα τελευταία χρόνια μεγάλωσε σημαντικά η εξαγωγή κεφαλαίου από την Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας.

Η είσπραξη όσο το δυνατό υψηλότερων κερδών για το κεφάλαιο που έχει εξαχθεί στις καθυστερημένες οικονομικά χώρες, συνδέεται στενά με την οικονομική και πολιτική κυριαρχία της χρηματιστικής ολιγαρχίας στις αποικιακές και εξαρτημένες χώρες, με την παρεμπόδιση της ανάπτυξης εθνικής βιομηχανίας στις αναπτυσσόμενες χώρες, με τη διατήρηση μονοπωλιακά υψηλών τιμών (βλ. μονοπωλιακή τιμή) για τα εμπορεύματα που διαθέτουν, καθώς και με την εκμετάλλευση της φτηνής εργατικής δύναμης σ' αυτές τις χώρες.

Σε κάθε 100 δολάρια που έχουν τοποθετηθεί στις αναπτυσσόμενες χώρες, τα μονοπώλια των ΗΠΑ εισπράττουν κέρδος 26-31 δολάρια, όταν στη Δυτική Ευρώπη το κέρδος αυτό είναι 6 – 8 δολάρια.

Η εξαγωγή κεφαλαίου κάνει εντονότερες τις αντιθέσεις του ιμπεριαλισμού, γιατί δυναμώνοντας την εκμετάλλευση των αναπτυσσόμενων χωρών, οδηγεί ταυτόχρονα στην αύξηση της βιομηχανικής παραγωγής στις χώρες αυτές, στη δημιουργία βιομηχανικού προλεταριάτου και εθνικής αστικής τάξης, στο δυνάμωμα του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος.

Οι επιτυχίες της εθνικοαπελευθερωτικής πάλης υποσκάπτουν όλο και περισσότερο τις θέσεις του ιμπεριαλισμού στις αναπτυσσόμενες χώρες, πράγμα που επιδρά σημαντικά και στις κατευθύνσεις της εξαγωγής κεφαλαίου. Οι χώρες που κατέκτησαν την κρατική τους αυτοτέλεια και τείνουν στην οικονομική ανεξαρτησία καταφεύγουν, όλο και συχνότερα, στην εθνικοποίηση του ξένου μονοπωλιακού κεφαλαίου.

Για το λόγο αυτό, αλλά και επειδή θέλουν να εκμεταλλευθούν τη διαφορά στα επίπεδα του εργατικού μισθού, τα τελευταία χρόνια οι ΗΠΑ μεγάλωσαν σημαντικά την εξαγωγή κεφαλαίου στις υψηλά αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες, όπου η εργασία πληρώνεται περισσότερο απ' ό,τι στις αναπτυσσόμενες χώρες, αλλά σημαντικά λιγότερο απ' ό,τι στις ΗΠΑ.

Αυτό ακριβώς κάνει κερδοφόρα την εξαγωγή κεφαλαίου. Το δυνάμωμα της εξαγωγής κεφαλαίου από τις ΗΠΑ στις χώρες αυτές οδηγεί στο εξαιρετικό δυνάμωμα της ανταγωνιστικής πάλης στο ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο για σφαίρες τοποθέτησης κεφαλαίου, στη μεγαλύτερη ένταση των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων.

Με την εξαγωγή κεφαλαίου επιδιώκονται όχι μόνο οικονομικοί μα και πολιτικοί σκοποί. Παρέχοντας δάνεια στα ξένα κράτη είτε εξάγοντας σ' αυτά παραγωγικό κεφάλαιο, τα ιμπεριαλιστικά κράτη, επιδιώκουν να τους υπαγορεύσουν τους πολιτικούς και στρατιωτικούς τους όρους, ενώ παντού υποστηρίζουν αντιδραστικά καθεστώτα, καταπνίγουν τα απελευθερωτικά κινήματα που στρέφονται ενάντια στον ιμπεριαλιστικό ζυγό. (σ. 148-150).

Νόμος της πτωτικής τάσης του ποσοστού κέρδους

Οικονομικός νόμος σύμφωνα με τον οποίο το μέσο ποσοστό κέρδους (βλ.λ.) έχει την τάση, στο βαθμό που αναπτύσσεται ο καπιταλισμός, να μειωθεί. Αιτίες που προκαλούν την πτώση του ποσοστού κέρδους, είναι η αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου (βλ. λ.) και η επιβράδυνση της κυκλοφορίας του κεφαλαίου (βλ. λ.).

Ο ανταγωνισμός, το κυνήγι του υψηλού κέρδους, αναγκάζουν τους καπιταλιστές να ανεβάζουν την παραγωγικότητα της εργασίας με την εισαγωγή τεχνικών τελειοποιήσεων, νέων μηχανών και εγκαταστάσεων. Αυτό έχει σαν αποτέλεσμα να ανεβαίνει η τεχνική και οργανική σύνθεση του κεφαλαίου, πράγμα που οδηγεί

στη μείωση του γενικού ποσοστού κέρδους. Το ποσοστό κέρδους δε μειώνεται στην ίδια αναλογία που υψώνεται η οργανική σύνθεση του κοινωνικού κεφαλαίου και μερικές φορές δε μειώνεται καθόλου. Αυτό συμβαίνει γιατί μια σειρά παράγοντες αντεπιδρούν στη δράση αυτού του νόμου και του δίνουν μόνο το χαρακτήρα μιας τάσης.

Στη μείωση του ποσοστού κέρδους αντεπιδρούν: η άνοδος του βαθμού εκμετάλλευσης των εργατών, η μείωση, από την πλευρά των καπιταλιστών, του μισθού εργασίας κάτω από την αξία της εργατικής δύναμης, η μείωση της αξίας των μέσων παραγωγής, εξαιτίας της αύξησης της παραγωγικότητας της εργασίας, πράγμα που μειώνει την αύξηση της οργανικής σύνθεσης του κεφαλαίου, η εξοικονόμηση πάγιου κεφαλαίου, που την πετυχαίνουν οι καπιταλιστές συχνά σε βάρος της υγείας και της ζωής των εργατών, σε άνισες ανταλλαγές στο εξωτερικό εμπόριο. Σοβαρός παράγοντας, που εμποδίζει την πτώση του ποσοστού κέρδους, στο σύγχρονο καπιταλισμό, είναι η κυριαρχία του μονοπωλιακού κεφαλαίου, που με τις μονοπωλιακές τιμές διατηρεί το ποσοστό κέρδους σε υψηλό επίπεδο. Ο νόμος της πτωτικής τάσης του μέσου ποσοστού κέρδους οδηγεί στην όξυνση των αντιθέσεων του καπιταλισμού. Για την απόκτηση του μεγαλύτερου κέρδους, οι καπιταλιστές δυναμώνουν την εκμετάλλευση του προλεταριάτου, πράγμα που οδηγεί στην όξυνση των ανταγωνιστικών αντιθέσεων ανάμεσα στο προλεταριάτο και την αστική τάξη. Επιδιώκοντας να αποκαταστήσουν την πτώση του ποσοστού κέρδους με την αύξηση της μάζας του, οι καπιταλιστές διευρύνουν τον όγκο της παραγωγής πολύ πιο πέρα από την ικανή για πληρωμή ζήτηση, πράγμα που οδηγεί στην εμφάνιση οικονομικών κρίσεων υπερπαραγωγής. Εντείνεται και η πάλη μέσα στην ίδια την τάξη των καπιταλιστών για την κατανομή του συνολικού όγκου του κέρδους.

Κυνηγώντας το υψηλότερο κέρδος, οι καπιταλιστές κατευθύνουν τα κεφάλαια τους στις υπανάπτυκτες χώρες, όπου το ποσοστό του κέρδους είναι υψηλότερο. Η εκμετάλλευση των εργαζομένων των υπανάπτυκτων χωρών και των εξαρτημένων οξύνει τις αντιθέσεις ανάμεσα στις βιομηχανικά αναπτυγμένες και τις υπανάπτυκτες χώρες.

Ο νόμος της πτωτικής τάσης του μέσου ποσοστού κέρδους, αποκαλύπτει την εσωτερική αντιφατικότητα, τον ιστορικά περιορισμένο και παροδικό χαρακτήρα του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής, που έγινε εμπόδιο για την απρόσκοπτη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων. (σ. 391-392).

Κράτη-ραντιέρηδες

Μια δράκα από ιμπεριαλιστικά, τοκογλυφικά κράτη, που η χρηματιστική ολιγαρχία (βλ. λ.) τους, εκτός από το σφετερισμό των μονοπωλιακών κερδών μέσα στις χώρες τους, πλουτίζει σε βάρος των άλλων, κυρίως των οικονομικά αδύνατων και εξαρτημένων κρατών.

«Κράτος-ραντιέρης, έγραφε ο Β. Ι. Λένιν, είναι το κράτος του παρασιτικού, σαπισμένου καπιταλισμού».

Τα καπιταλιστικά μονοπώλια ιδιοποιούνται το σημαντικότερο μερίδιο του εθνικού εισοδήματος των άλλων χωρών με τη μορφή κερδών από τις άμεσες επενδύσεις, με τα υποδουλωτικά δάνεια, τις ασφαλίσεις, τις μεταφορές και άλλες υπηρεσίες, που παρέχονται στις χώρες-οφειλέτες. Η λεηλασία από τα κράτη-ραντιέρηδες των άλλων χωρών, αποτελώντας μια από τις εκδηλώσεις του παρασιτισμού του σύγχρονου καπιταλισμού, εμφανίζεται σαν πηγή όξυνσης των αντιθέσεων του.

Στις σύγχρονες συνθήκες, όπου στην πράξη έφτασε η στιγμή της αποσύνθεσης του ιμπεριαλιστικού συστήματος, οι λαοί πολλών χωρών του καπιταλιστικού κόσμου απελευθερώνονται από την οικονομική εκμετάλλευση, μπαίνουν στο δρόμο της ανάπτυξης, της ανεξάρτητης εθνικής οικονομίας.

Ωστόσο τα κράτη-ραντιέρηδες χρησιμοποιούν νέες μορφές και μέθοδοι αποικισμού

(βλ. νεοαποικιοκρατία), επιδιώκουν να τυλίξουν πολιτικά τους λαούς των ανεξάρτητων κρατών στον ιστό της οικονομικής εξάρτησης και να διαιωνίσουν την εκμετάλλευση των χωρών αυτών για τον πλουτισμό των καπιταλιστικών μονοπωλίων.

Ως τον πρώτο παγκόσμιο πόλεμο, τα μεγαλύτερα κράτη-ραντιέρηδες ήταν η Αγγλία, η Γαλλία, οι ΗΠΑ, η Γερμανία. Σήμερα ο ηγετικός ρόλος του κράτους-ραντιέρη ανήκει στις ΗΠΑ, που έγινε ο μεγαλύτερος παγκόσμιος εκμεταλλευτής. (σ. 283-284).

Κρατικά δάνεια

Μορφή προσέλκυσης, για ένα ορισμένο διάστημα, χρηματικών πόρων στον κρατικό προϋπολογισμό με βάση την πίστωση.

Υπάρχουν εσωτερικά δάνεια, που γίνονται στο εσωτερικό της χώρας, και

εξωτερικά δάνεια (βλ. λ.) που ρευστοποιούνται στο εξωτερικό. Ανάλογα με τη μορφή των εσόδων, τα δάνεια αυτά υποδιαιρούνται σε τοκοφόρα, όταν οι κάτοχοι των ομολογιών έχουν έσοδα με τη μορφή ορισμένου τόκου και λαχειοφόρα, που τα έσοδα τους παίρνουν τη μορφή λαχνού. Ως προς τις προθεσμίες απόσβεσης τα δάνεια υποδιαιρούνται σε βραχυπρόθεσμα (ως ένα χρόνο), σε μεσοπρόθεσμα (από 1 ως 5 χρόνια) και μακροπρόθεσμα. Στις αστικές χώρες τα κρατικά δάνεια αποτελούν την κύρια πηγή κάλυψης του ελλείμματος των κρατικών προϋπολογισμών.

Στις καπιταλιστικές χώρες, οι βασικοί κάτοχοι ομολογιών των κρατικών

εσωτερικών δανείων, είναι οι τράπεζες, οι καπιταλιστικές εταιρίες, οι κρατικές οργανώσεις και ιδρύματα καθώς και τα εύπορα στρώματα του πληθυσμού. Όλοι αυτοί παίρνουν εξασφαλισμένα έσοδα από τα δάνεια, τα οποία καλύπτει το κράτος με τους φόρους που πληρώνουν οι εργαζόμενοι.

Τα εξωτερικά δάνεια χρησιμοποιούνται από τα ιμπεριαλιστικά κράτη σαν

μέσα οικονομικής και πολιτικής πίεσης στις άλλες χώρες, υποδούλωσης των υπανάπτυκτων χωρών, διατήρησης της αποικιακής κυριαρχίας με νέες μορφές δημιουργίας στρατιωτικών συνασπισμών και ενίσχυσης της παγκόσμιας αντίδρασης.

Στις σοσιαλιστικές χώρες, τα κρατικά δάνεια, αποτελώντας το άκρο αντίθετο των δανείων των καπιταλιστικών χωρών, γίνονται πραγματικά λαϊκά δάνεια, που πηγή τους είναι οι αποταμιεύσεις των εργαζομένων. Τα εσωτερικά κρατικά δάνεια στην ΕΣΣΔ έπαιξαν σοβαρό ρόλο στη σοσιαλιστική οικοδόμηση, στην εδραίωση της αμυντικής ικανότητας της χώρας.

Από το 1958 δεν εκδίδονται στην ΕΣΣΔ δάνεια που να καλύπτονται με υπογραφές. Στις άλλες σοσιαλιστικές χώρες τα κρατικά δάνεια έπαιξαν έναν ορισμένο ρόλο στη συγκέντρωση οικονομικών πόρων για τις ανάγκες της οικονομικής ανοικοδόμησης. Σήμερα με την ανάπτυξη της σοσιαλιστικής συσσώρευσης, έπαψε να υπάρχει ανάγκη εσωτερικών κρατικών δανείων και οι ευρωπαϊκές σοσιαλιστικές χώρες από το 1956 δεν εκδίδουν άλλα δάνεια. Τα εξωτερικά κρατικά δάνεια και οι αμοιβαίες πιστώσεις των σοσιαλιστικών χωρών, καθώς και οι πιστώσεις που

παραχωρούνται στα νεαρά αναπτυσσόμενα κράτη με ευνοϊκούς, αμοιβαία επωφελείς όρους, δεν επιβαρύνονται με κανενός είδους πολεμικές, στρατηγικές ή πολιτικές υποχρεώσεις.

Βασικός τους σκοπός είναι να προσφέρουν ανιδιοτελή βοήθεια στην ανάπτυξη και την εδραίωση της εθνικής οικονομίας και του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος οικονομίας, στην επίτευξη της οικονομικής και πολιτικής ανεξαρτησίας των νεαρών εθνικών κρατών, που απελευθερώθηκαν από την αποικιακή και ημιαποικιακή εξάρτηση. (σ. 284-285).

Ξένη σύμβαση (παραχώρηση προνομίου)

Είναι η σύμβαση παραχώρησης από το κράτος της εκμετάλλευσης, κάτω από συγκεκριμένους όρους και για ορισμένη χρονική περίοδο, ενός τμήματος του υπεδάφους ή μιας εδαφικής έκτασης. Είναι επίσης σύμβαση για την κατασκευή έργων και την εκμετάλλευση τους από ξένο κράτος, ξένη επιχείρηση ή οργανισμό.

Τα καπιταλιστικά μονοπώλια και το αστικό κράτος χρησιμοποιούν τις συμβάσεις αυτές σαν μια μορφή εκμετάλλευσης των λαών των υπανάπτυκτων χωρών. Οι διεθνείς συμβάσεις, με τις οποίες εκχωρούνταν προνόμια εκμετάλλευσης στην εποχή του ιμπεριαλισμού είναι πλατιά διαδομένες και αποτελούν έναν από τους τρόπους οικονομικής και πολιτικής υποδούλωσης των εξαρτημένων χωρών από τα ιμπεριαλιστικά κράτη, μια από τις πηγές του υπερκέρδους.

Ουσιαστικά διαφορετικό οικονομικό και πολιτικό χαρακτήρα είχαν οι ξένες συμβάσεις στην ΕΣΣΔ, που κλείστηκαν στη μεταβατική περίοδο από τον καπιταλισμό στο σοσιαλισμό. Με τις συμβάσεις αυτές δημιουργήθηκαν κρατικο-καπιταλιστικές επιχειρήσεις, που λειτουργούσαν κάτω από τους όρους που υπαγόρευε το σοσιαλιστικό κράτος, και βρίσκονταν υπό τον έλεγχο του. Έτσι αξιοποιήθηκαν προς το συμφέρον του σοσιαλιστικού κράτους οι τεχνικές γνώσεις και η οικονομική πείρα των αστών ειδικών, ενισχύθηκε η ανάπτυξη της μεγάλης παραγωγής, διευκολύνθηκε η πάλη ενάντια στο μικροαστικό αυθορμητισμό, που υποτάχθηκε στον παλλαϊκό έλεγχο της παραγωγής και κατανάλωσης των προϊόντων.

Στην ΕΣΣΔ, με διάταγμα της 23 Νοέμβρη 1920, επιτράπηκε να συνάπτονται ξένες συμβάσεις για να προσελκύεται το ξένο κεφάλαιο σε κείνους τους κλάδους και τις περιοχές που τότε δεν μπορούσε να αναπτύξει το σοβιετικό κράτος. Οι ξένες συμβάσεις, όσο και αν έπαιξαν σημαντικό ρόλο, καταργήθηκαν όταν στερεώθηκε η σοσιαλιστική οικονομία. (σ. 397).

Κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός

Μορφή του μονοπωλιακού καπιταλισμού, που τη χαρακτηρίζει η συνένωση της δύναμης των καπιταλιστικών μονοπωλίων με την ισχύ του αστικού κράτους, με σκοπό τη διαφύλαξη και το δυνάμωμα του καπιταλιστικού συστήματος, την απόκτηση από το μονοπωλιακό κεφάλαιο των πιο μεγάλων κερδών, την κατάπιξη του επαναστατικού εργατικού και του εθνικο-απελευθερωτικού κινήματος, την εξαπόλυση κατακτητικών πολέμων, την πάλη κατά των χωρών του παγκοσμίου συστήματος του σοσιαλισμού.

Ο Λένιν ονόμαζε ιμπεριαλισμό όχι μόνο την εποχή των γιγάντιων καπιταλιστικών μονοπωλίων, αλλά και την εποχή της μετεξέλιξης του μονοπωλιακού καπιταλισμού σε κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό. Η οικονομική βάση του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού αντανάκλα την τεράστια ανάπτυξη της κοινωνικοποίησης της παραγωγής, που σημειώθηκε στα πλαίσια του καπιταλισμού, τη συγκέντρωση τεράστιων κεφαλαίων στα χέρια των μεγαλύτερων μονοπωλίων, πράγμα που οδηγεί σε πρωτοφανές δυνάμωμα της ισχύς τους.

Ενώ στην αρχική περίοδο ανάπτυξης του μονοπωλιακού καπιταλισμού το αστικό κράτος δεν παρενέβαινε άμεσα στην καπιταλιστική οικονομία και η διευρυμένη αναπαραγωγή του κεφαλαίου πραγματοποιούνταν βασικά χωρίς μεσολάβηση και άμεση συμμετοχή του κρατικού μηχανισμού, την εποχή της γενικής κρίσης του καπιταλισμού (βλ. λ.), ιδιαίτερα στο σύγχρονο στάδιο της, τα μεγαλύτερα μονοπώλια χρησιμοποιούν για τα συμφέροντά τους την παρέμβαση του κράτους στην οικονομική ζωή της χώρας, θέτουν στην υπηρεσία τους το μηχανισμό της κρατικής εξουσίας.

Το κράτος στις ιμπεριαλιστικές χώρες εμφανίζεται σαν ένα από τα σπουδαιότερα μέσα διάσωσης του σαπισμένου καπιταλιστικού συστήματος. *Η συγχώνευση, η συγκόλληση του αστικού κράτους και του μονοπωλιακού κεφαλαίου, που αποτελεί την ουσία του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού, πραγματοποιήθηκε με τέτοιο τρόπο, ώστε το κράτος να μετατραπεί σε επιτροπή για τη διαχείριση των υποθέσεων της μονοπωλιακής αστικής τάξης.*

Ωστόσο το κράτος δε στέκει πάνω από τα μονοπώλια όπως βεβαιώνουν αβάσιμα οι αστοί οικονομολόγοι, αλλά αντίθετα, το μεγάλο μονοπωλιακό κεφάλαιο χρησιμοποιεί τον κρατικό μηχανισμό για τον πολλαπλασιασμό των κερδών του και την εδραίωση της κυριαρχίας του.

Η χρησιμοποίηση του κρατικού μηχανισμού από τα μονοπώλια πραγματοποιείται με διάφορες μορφές και πρώτα απ' όλα με τη μορφή της «προσωπικής ένωσης», δηλ. με την άμεση συμμετοχή των εκπροσώπων είτε των ίδιων των μεγιστάνων των μονοπωλίων στις αστικές κυβερνήσεις, είτε με την προσέλκυση των υπαλλήλων με υψηλές κρατικές θέσεις στη σύνθεση των διευθύνσεων των μονοπωλιακών ενώσεων. Ταυτόχρονα γίνεται σκληρή πάλη ανάμεσα στα μονοπώλια για την εξασφάλιση των θέσεων της κρατικής εξουσίας και τη χρησιμοποίηση της για τα συμφέροντα των διάφορων ανταγωνιζόμενων μεταξύ τους ομάδων μονοπωλητών. Η επέμβαση του αστικού κράτους στην οικονομική ζωή της χώρας πραγματοποιείται τόσο με το πέρασμα μιας σειράς επιχειρήσεων και ξεχωριστών κλάδων στην ιδιοκτησία του κράτους, με την καπιταλιστική εθνικοποίηση (βλ. λ.) και τη δημιουργία νέων παραγωγικών μονάδων με κονδύλια του κρατικού προϋπολογισμού, όσο και με τη

διαμόρφωση και διεύρυνση της κρατικής αγοράς, στην οποία τα μεγαλύτερα μονοπώλια πουλούν όλη την παραγωγή σε τιμές συμφέρουσες σ' αυτά.

Χαρακτηριστικό της κρατικής ιδιοκτησίας στις συνθήκες του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού είναι η οικοδόμηση τέτοιων επιχειρήσεων και κλάδων της οικονομίας, που έχουν κυρίως στρατιωτική-στρατηγική σημασία. Στις ιμπεριαλιστικές χώρες, σε όλο και μεγαλύτερο βαθμό, η σύγχρονη οικονομία αποκτά στρατιωτική κατεύθυνση, μετατρέπεται σε στρατιωτική οικονομία και τα κράτος γίνεται στρατιωτικό-αστυνομικό. Ο κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός χαρακτηρίζεται από τις απόπειρες του αστικού κράτους να «ρυθμίζει» και ακόμη να «προγραμματίζει» την οικονομία των καπιταλιστικών χωρών.

Όλο και πιο πλατιά επεκτείνεται ο προγραμματισμός και η πρόγνωση της παραγωγής, η κρατική χρηματοδότηση της τεχνικής προόδου και των επιστημονικών ερευνών, τα μέτρα που κατευθύνονται σε κάποιο περιορισμό του αυθόρμητου χαρακτήρα της αγοράς για τα συμφέροντα των μεγάλων μονοπωλίων. Οι απόπειρες αυτές προκλήθηκαν, από τη μια πλευρά, με την επιθυμία να «αποδειχθεί» δήθεν ότι στις καπιταλιστικές χώρες, παρά τη διατήρηση της ιδιωτικής καπιταλιστικής ιδιοκτησίας και της εξουσίας των μονοπωλίων, είναι δυνατός ο προγραμματισμός της οικονομίας. Από την άλλη πλευρά, αποτελεί απόπειρα να βρεθεί διέξοδος στις οξυμένες αντιθέσεις του καπιταλιστικού συστήματος οικονομίας, που το χαρακτηρίζουν εσωτερικά η αναρχία της παραγωγής, οι οικονομικές κρίσεις, η μαζική ανεργία, η σκληρή ταξική πάλη.

Το ιμπεριαλιστικό κράτος επιδιώκει τη λήψη «μέτρων» κατά της κρίσης, τη ρύθμιση των αμοιβαίων σχέσεων ανάμεσα στην εργασία και το κεφάλαιο, την οργάνωση του εφοδιασμού με πρώτες ύλες, τη διάθεση της παραγωγής των μονοπωλιακών ενώσεων και τη λήψη άλλων μέτρων, τα οποία δήθεν μπορούν να εξαλείψουν τα ελαττώματα και τις πληγές του σύγχρονου καπιταλισμού. Ταυτόχρονα όπως αναφέρεται στο ντοκουμέντο που ψηφίστηκε από τη Διεθνή Σύσκεψη των κομμουνιστικών και εργατικών κομμάτων στη Μόσχα το 1969, «η κρατικομονοπωλιακή ρύθμιση, που πραγματοποιείται με μορφές και διαστάσεις οι οποίες ανταποκρίνονται στα συμφέροντα του μονοπωλιακού κεφαλαίου, και κατευθύνεται στη διασφάλιση του κράτους του, δεν είναι σε θέση να δαμάσει τις αυθόρμητες δυνάμεις της καπιταλιστικής αγοράς».

Η ανάπτυξη του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού επιταχύνεται με την όξυνση των αντιθέσεων του αστικού καθεστώτος. Γι' αυτό η περίοδος των πολέμων και της προετοιμασίας τους, όπως και οι περίοδοι των οικονομικών κρίσεων και των πολιτικών συγκλονισμών, είναι ο χρόνος της μεγαλύτερης ανάπτυξης του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού.

Σοβαρά στάδια στην ανάπτυξη του ήταν ο παγκόσμιος πόλεμος του 1914- 1918, η παγκόσμια οικονομική κρίση το 1929 -1933, ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος του 1939 -1945, η μεταπολεμική περίοδος, που χαρακτηρίζεται από τη στρατιωτικοποίηση της οικονομίας των ιμπεριαλιστικών χωρών και το κυνηγητό των εξοπλισμών.

Στο σύγχρονο στάδιο της γενικής κρίσης του καπιταλισμού, ο κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός αποτελεί το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της οικονομικής ανάπτυξης σε όλες τις ιμπεριαλιστικές χώρες και πρώτα απ' όλα στις ΗΠΑ. Μια σειρά σοβαρές ιδιομορφίες του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού

εξηγούνται με το ότι ο σύγχρονος ιμπεριαλισμός επιδιώκει να προσαρμοστεί στις συνθήκες πάλης των δύο παγκόσμιων συστημάτων – του σοσιαλισμού και του καπιταλισμού – στις απαιτήσεις της επιστημονικοτεχνικής επανάστασης.

Στην οικονομία των καπιταλιστικών χωρών χρησιμοποιείται όλο και πιο

πλατιά η παρότρυνση από το κράτος της μονοπωλιακής συγκέντρωσης της παραγωγής και του κεφαλαίου. Ολοένα και μεγαλύτερο μερίδιο του εθνικού εισοδήματος διανέμεται από τον κρατικό μηχανισμό προς όφελος των μονοπωλίων.

Το κράτος δίνει στα μονοπώλια μεγάλες πολεμικές παραγγελίες, χρηματοδοτεί τα προγράμματα ανάπτυξης της βιομηχανίας και των επιστημονικών ερευνών, καταστρώνει τα προγράμματα οικονομικής ανάπτυξης στην κλίμακα όλης της χώρας, πραγματοποιεί νέες μορφές εξαγωγής κεφαλαίου, εφαρμόζει πολιτική ιμπεριαλιστικής ολοκλήρωσης.

Οι απόπειρες των ρεφορμιστών, των αναθεωρητών και των ανοιχτών υπερασπιστών του ιμπεριαλισμού να εμφανίσουν τον κρατικομονοπωλιακό καπιταλισμό σαν νέο κοινωνικό καθεστώς που διαφέρει τάχα ριζικά από τον παλιό, τον «κλασικό» καπιταλισμό, καθώς επίσης και οι ισχυρισμοί τους ότι ο σημερινός καπιταλισμός μετεξελίσσεται σε σοσιαλισμό, ότι ήδη δεν υπάρχουν σ' αυτόν προλεταριάτο και αστική τάξη, ότι απουσιάζει η ταξική πάλη και οι εργάτες και οι καπιταλιστές συνεργάζονται αρμονικά για τα συμφέροντα της κοινωνίας – όλα αυτά δεν είναι τίποτα άλλο, παρά απόπειρα να εξωραϊστεί ο σύγχρονος καπιταλισμός και να αποτραπεί η ανατροπή του, να εμποδιστεί η αυξανόμενη συμπάθεια των εργαζομένων προς τον πραγματικό σοσιαλισμό.

Στις χώρες όπου κυριαρχεί το κρατικομονοπωλιακό κεφάλαιο, οι κοινωνικές συγκρούσεις δεν εξασθενίζουν και ανειρήνευτες αντιθέσεις συγκλονίζουν την καπιταλιστική κοινωνία. Τα καπιταλιστικά μονοπώλια αναζητούν διέξοδο στην ακόμα μεγαλύτερη χρησιμοποίηση του αστικού κράτους στην πάλη κατά των λαϊκών μαζών, στην αντίδραση προς όλες τις κατευθύνσεις.

Με τη σειρά τους η εργατική τάξη και όλοι οι εργαζόμενοι αναζητούν τη διέξοδο στη ριζική αλλαγή των συνθηκών της υλικής και πνευματικής ζωής της κοινωνίας, συσπειρώνουν και οργανώνουν τις δυνάμεις τους, για να τελειώνουν μια για πάντα με τον καπιταλισμό. Το καθήκον αυτό διευκολύνεται από το γεγονός ότι μια μικρή ομάδα μεγάλων μονοπωλητών, κυνηγώντας τα ψηλά κέρδη αντιπαρατάχτηκε όχι μόνο στα πλατιά στρώματα των εργαζομένων, αλλά και σε σημαντικό μέρος της μικρής και μεσαίας αστικής τάξης, με αποτέλεσμα να δημιουργείται η δυνατότητα οργάνωσης πλατιού αντιμονοπωλιακού μετώπου.

Η διαλεκτική του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού είναι τέτοια—αναφέρεται στο πρόγραμμα του ΚΚΣΕ—που αντί να εδραιώνει το καπιταλιστικό σύστημα πράγμα που επιδιώκει η αστική τάξη, οξύνει ακόμη περισσότερο τις αντιθέσεις του καπιταλισμού, τον κλονίζει ως τα θεμέλια». Ο κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός, έλεγε ο Λένιν, «είναι η πληρέστερη υλική προετοιμασία του σοσιαλισμού, τα πρόθυρα του, είναι εκείνη η βαθμίδα της ιστορικής κλίμακας, που ανάμεσα της και στη βαθμίδα που ονομάζεται σοσιαλισμός δεν υπάρχει καμιά ενδιάμεση βαθμίδα». (σ. 289-292).

Κρίση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού

Η κρίση της οικονομικής και πολιτικής κυριαρχίας των ιμπεριαλιστικών χωρών στις αποικιακές και εξαρτημένες χώρες, ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του πρώτου σταδίου της γενικής κρίσης του καπιταλισμού (βλ. λ.). **Η ουσία της κρίσης αυτής έγκειται στο ότι οι ιμπεριαλιστές δεν μπορούν πια να διαχειρίζονται τις αποικίες όπως παλιά, δεν μπορούν με τις παλιές μεθόδους της βίας να διατηρήσουν την κυριαρχία τους, και οι λαοί των αποικιακών και εξαρτημένων χωρών δε θέλουν άλλο να ζουν όπως παλιά και αρχίζουν να αγωνίζονται για την απελευθέρωση τους.**

Η μεγάλη Οκτωβριανή σοσιαλιστική επανάσταση ξύπνησε τους υποδουλωμένους λαούς και τους τράβηξε στο γενικό ρεύμα του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος.

Κάτω από την επίδραση της Οκτωβριανής επανάστασης έγινε η επανάσταση στην Τουρκία, αναπτύχθηκε ένα πλατύ αντιιμπεριαλιστικό κίνημα στο Ιράν και το Αφγανιστάν, ξέσπασε ο εθνικοαπελευθερωτικός πόλεμος κατά του γαλλικού και του ισπανικού ιμπεριαλισμού στο Μαρόκο, άρχισε ο απελευθερωτικός πόλεμος κατά του ζυγού του αμερικάνικου ιμπεριαλισμού στο Μεξικό και τη Νικαράγουα.

Άναψε η φλόγα της εθνικοαπελευθερωτικής πάλης στις μεγαλύτερες ασιατικές αποικίες και ημιαποικίες, συμπεριλαμβανομένης της Κίνας, της Ινδίας, της Ινδονησίας, της Ινδοκίνας.

Η κρίση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού και η ανάπτυξη του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος στις αποικίες και τις εξαρτημένες χώρες, έδειχναν ότι η εποχή της ανοιχτής εκμετάλλευσης των αποικιακών λαών πέρασε αμετάκλητα, άρχισε η εποχή των απελευθερωτικών επαναστάσεων στις αποικιακές και εξαρτημένες χώρες, η εποχή της αφύπνισης των υποδουλωμένων λαών και της εξέδου τους στο στίβο του παγκόσμιου επαναστατικού κινήματος.

Στο δεύτερο στάδιο της γενικής κρίσης του καπιταλισμού, η κρίση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού μετεξελίχτηκε σε αποσύνθεση, που ολοκληρώθηκε κατόπιν με την τελειωτική χρεοκοπία του (βλ. αποσύνθεση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού). (σ. 296-297).

Αποσύνθεση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού

Η διαδικασία εξάλειψης των οικονομικών και πολιτικών σχέσεων που βασίζονται στην υποδούλωση των αποικιακών και εξαρτημένων χωρών στα ιμπεριαλιστικά κράτη και η δημιουργία στη θέση των πρώην αποικιών νέων, ανεξάρτητων κρατών.

Στο **δεύτερο στάδιο της γενικής κρίσης του καπιταλισμού** (βλ. λ.) η ανάπτυξη

του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος είχε σαν αποτέλεσμα να αντικατασταθεί η κρίση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.) από τη διαδικασία της αποσύνθεσης του, που στο τρίτο, σύγχρονο στάδιο της γενικής κρίσης του καπιταλισμού μπήκε στη φάση της τελικής χρεοκοπίας του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού.

Οι παλιές αποικιακές αυτοκρατορίες εξαλείφθηκαν σχεδόν ολοκληρωτικά. Η χρεοκοπία του συστήματος της αποικιακής δουλείας εγκαινίασε την έναρξη μιας νέας ιστορικής περιόδου στη ζωή των λαών της Ασίας της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής που άρχισαν να συμμετέχουν ενεργά στη διεθνή πολιτική ζωή.

Στην πάλη των λαών των αποικιών και των εξαρτημένων χωρών βοήθησαν αποφασιστικά οι δυνάμεις του παγκόσμιου σοσιαλισμού.

Ασπίδα και σίγουρος εγγυητής των επαναστατικών κατακτήσεων και της ανεξάρτητης εθνικής ανάπτυξης των απελευθερωμένων λαών είναι σήμερα οι σοσιαλιστικές χώρες. **Η Σοβιετική Ένωση και οι χώρες της σοσιαλιστικής κοινότητας θεωρούν διεθνιστικό τους χρέος την παροχή στο εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα των λαών, ολόπλευρης αδελφικής και ανιδιοτελούς βοήθειας, που παίζει σοβαρό ρόλο στη διαδικασία αποσύνθεσης του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού και στην εδραίωση της εθνικής ανεξαρτησίας των παλιών αποικιών.** Η ύπαρξη του παγκόσμιου συστήματος του σοσιαλισμού και η βοήθεια του σοσιαλιστικού στρατοπέδου ανοίγουν, μπρος στους λαούς των απελευθερωμένων χωρών, πλατιές προοπτικές εθνικής αναγέννησης, εξάλειψης της προαιώνιας αθλιότητας, επίτευξης της οικονομικής ανεξαρτησίας, και δίνουν τη δυνατότητα του μη καπιταλιστικού δρόμου ανάπτυξης (βλ. λ.), όπου μπήκαν μια σειρά κράτη. «Ο σοσιαλιστικός προσανατολισμός σ' αυτές τις χώρες ανοίγει το δρόμο του, υπερνικώντας μεγάλες δυσκολίες και δοκιμασίες. Τα κράτη αυτά διεξάγουν αποφασιστική πάλη κατά του ιμπεριαλισμού και του νεοαποικισμού» – αναφέρει το τελικό ντοκουμέντο της Διεθνούς Σύσκεψης των Κομμουνιστικών και Εργατικών Κομμάτων, του 1969. Την αδελφική συμμαχία με τους λαούς που αποτίναξαν τον αποικιακό ζυγό, η Σοβιετική Ένωση τη βλέπει σαν ακρογωνιαίο λίθο της διεθνούς της πολιτικής.

Η συνένωση των προσπαθειών των λαών των απελευθερωμένων χωρών και των λαών των σοσιαλιστικών κρατών στην πάλη κατά της απειλής πολέμου, αποτελεί σοβαρό παράγοντα της γενικής ειρήνης.

Η χρεοκοπία του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού πολλαπλασιάζει τις προοδευτικές δυνάμεις της ανθρωπότητας και εξασθενίζει τις δυνάμεις του ιμπεριαλισμού. **Η πάλη για την εθνική απελευθέρωση σε πολλές χώρες, όπως σημειώνεται στις αποφάσεις του 24ου συνεδρίου του ΚΚΣΕ, άρχισε στην πράξη να μετεξελίσσεται σε πάλη κατά των εκμεταλλευτικών σχέσεων, τόσο των φεουδαρχικών όσο και των καπιταλιστικών.** (σ. 62-63).

Γενική κρίση του καπιταλισμού

Ολόπλευρη κρίση του παγκόσμιου καπιταλιστικού συστήματος στο σύνολο του, που αγκαλιάζει όλες τις πλευρές της οικονομικής, πολιτικής και ιδεολογικής ζωής του.

Η γενική κρίση του καπιταλισμού βρίσκει την έκφραση της στην απόσπαση από τον καπιταλισμό όλο και περισσότερων νέων χωρών, στο αδυνάτισμα των θέσεων του ιμπεριαλισμού στην οικονομική άμιλλα με το σοσιαλισμό, στην κατάρρευση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού, στην όξυνση των αντιθέσεων του εξαιτίας της ανάπτυξης του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού (βλ. λ.) και την άνοδο του милитарισμού, στο δυνάμωμα της εσωτερικής αστάθειας και σήψης της καπιταλιστικής οικονομίας, στην ένταση της πάλης ανάμεσα στην εργασία και το κεφάλαιο, στο δυνάμωμα της πολιτικής αντίδρασης σ' όλες τις κατευθύνσεις, στην εγκαθίδρυση σε μια σειρά χώρες φασιστικών, τυραννικών καθεστώτων, στη βαθιά κρίση της αστικής πολιτικής και ιδεολογίας.

Η γενική κρίση του καπιταλισμού αποτελεί ιστορική περίοδο «χρεοκοπίας του καπιταλισμού σε όλη του την έκταση και γέννησης της σοσιαλιστικής κοινωνίας» (Β. Ι. Λένιν). Το αστικό σύστημα βρίσκεται σε κατάσταση γενικής κρίσης πάνω από μισό αιώνα.

Σε αντίθεση με την οικονομική κρίση υπερπαραγωγής, που εμφανίζεται περιοδικά, και που ο καπιταλισμός την ξεπερνάει με τις εσωτερικές του δυνάμεις στα πλαίσια της αστικής κοινωνίας για να ξαναπέσει σ' αυτή μετά από ορισμένο χρόνο, η γενική κρίση του καπιταλισμού, αφού άρχισε θα συνεχίζεται ακατάπαυστα, ως τη στιγμή που το καπιταλιστικό σύστημα

θα εξαλειφθεί τελειωτικά σ' όλο τον κόσμο, σαν αποτέλεσμα επαναστατικών μετασχηματισμών, και στη θέση του θα εδραιωθεί το παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα οικονομίας.

Κύριο γνώρισμα της γενικής κρίσης του καπιταλισμού είναι η διάσπαση του

κόσμου σε δύο αντίθετα κοινωνικά συστήματα, το σοσιαλιστικό και το καπιταλιστικό.

Η γενική κρίση του καπιταλισμού διαρκεί για μια μακρόχρονη ιστορική περίοδο και χαρακτηρίζεται από μια διπλή διαδικασία.

Από τη μια πλευρά, με τη σοσιαλιστική επανάσταση αποσπάται από το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα η μια χώρα μετά την άλλη, ο καπιταλισμός συνεχώς εξασθενίζει, στενεύει η σφαίρα κυριαρχίας του κεφαλαίου, μεγαλώνουν και γίνονται βαθύτερες όλες οι αντιθέσεις του καπιταλιστικού συστήματος της παγκόσμιας οικονομίας και παράλληλα δυναμώνουν οι αντιδραστικές πλευρές αυτού του κοινωνικού συστήματος, που πεθαίνει και σαπίζει. Στην εποχή της γενικής κρίσης του καπιταλισμού, αναπτύσσεται πλατιά ο κρατικομονοπωλιακός καπιταλισμός και ο ιμπεριαλισμός μπαίνει σε περίοδο παρακμής και καταστροφής.

Από την άλλη πλευρά, αναπτύσσεται ολόπλευρα και δυναμώνει το παγκόσμιο σύστημα του σοσιαλισμού, η σφαίρα του σοσιαλιστικού τρόπου παραγωγής αγκαλιάζει ένα συνεχώς μεγαλύτερο αριθμό χωρών, προβάλλοντας την υπεροχή του σοσιαλισμού απέναντι στον καπιταλισμό.

Η γενική κρίση του καπιταλισμού πέρασε δύο φάσεις και τώρα βρίσκεται στην τρίτη.

1. Την αρχή της πρώτης φάσης, που διήρκεσε πάνω από 20 χρόνια, μέχρι την έκρηξη του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου, την έθεσε ο πρώτος παγκόσμιος πόλεμος και η μεγάλη Οκτωβριανή σοσιαλιστική επανάσταση. Στο διάστημα αυτό γεννήθηκε το πρώτο στον κόσμο σοσιαλιστικό κράτος: η Σοβιετική Ένωση. *Η ΕΣΣΔ, αν και βρισκόταν μέσα σε εχθρική καπιταλιστική περικύκλωση, έγινε μεγάλη βιομηχανική δύναμη και κατέλαβε, ως προς το επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης, τη δεύτερη θέση στον κόσμο.*
2. Στη διάρκεια του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου και των σοσιαλιστικών επαναστάσεων, που έγιναν σε μια σειρά χώρες της Ευρώπης και της Ασίας, άρχισε η δεύτερη φάση της γενικής κρίσης του καπιταλισμού. Βασικό αποτέλεσμα της φάσης ήταν ότι περιορίστηκε η ακτίνα δράσης του καπιταλισμού ενώ ο κόσμος του σοσιαλισμού διευρύνθηκε σημαντικά. *Διαμορφώθηκε το παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα. Κάτω από τα κτυπήματα του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος των καταπιεζόμενων λαών άρχισε η αποσύνθεση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.). Προηγήθηκε μεγαλύτερη εξασθένηση του καπιταλισμού.*
3. Τώρα ο παγκόσμιος καπιταλισμός μπήκε σε νέα, την τρίτη φάση της γενικής κρίσης. Το κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα της φάσης αυτής είναι ότι άρχισε (στα μέσα της 4ης δεκαετίας) και αναπτύχθηκε, όχι εξαιτίας του παγκόσμιου πολέμου, όπως συνέβη με τις δύο προηγούμενες φάσεις, αλλά σε σχετικά ειρηνική περίοδο. Τώρα το κύριο περιεχόμενο, την κύρια κατεύθυνση και τα βασικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ιστορικής ανάπτυξης της ανθρωπότητας τα καθορίζει το παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα, οι δυνάμεις που παλεύουν ενάντια στον ιμπεριαλισμό για το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας. *Το ισχυρό κύμα των εθνικοαπελευθερωτικών επαναστάσεων έφερε την κατάρρευση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού. Στα ερείπια του σχηματίστηκαν δεκάδες νέα κράτη, που αποτίναξαν το ζυγό του ιμπεριαλισμού και μπήκαν στο δρόμο της*

αυτοδύναμης ανάπτυξης.

Ο ιμπεριαλισμός έχασε τελειωτικά και για πάντα την προηγούμενη

αδιαίρετη κυριαρχία του στον κόσμο και ο συσχετισμός των δυνάμεων ανάμεσα στο σοσιαλιστικό και καπιταλιστικό σύστημα άλλαξε ριζικά προς όφελος του σοσιαλισμού και σε βάρος του καπιταλισμού.

Η εξάλειψη του καπιταλιστικού συστήματος σε μια μεγάλη ομάδα χωρών, η ανάπτυξη και στερέωση του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος, η κατάρρευση και η σχεδόν πλήρης καταστροφή των πρώην αποικιακών αυτοκρατοριών, το σπάσιμο της αποικιακής δομής της οικονομίας, που άρχισε στις απελευθερωμένες από τον ιμπεριαλισμό χώρες, η διεύρυνση των οικονομικών σχέσεων ανάμεσα σ' αυτές τις χώρες και τον κόσμο του σοσιαλισμού, όλα αυτά βαθαίνουν την κρίση της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας.

Ο σύγχρονος καπιταλισμός προσαρμόζεται στις νέες συνθήκες για να σταματήσει την πορεία αποσύνθεσης του καπιταλιστικού συστήματος και την ορμητική άνοδο του παγκόσμιου συστήματος του σοσιαλισμού. Γι' αυτό το λόγο τα μονοπώλια χρησιμοποιούν πλατιά τα επιτεύγματα της επιστημονικοτεχνικής προόδου για να στερεώσουν τις θέσεις τους, να αυξήσουν την αποδοτικότητα και τους ρυθμούς ανάπτυξης της παραγωγής, να δυναμώσουν την εκμετάλλευση των εργαζομένων.

Όμως όλες αυτές οι προσπάθειες του καπιταλισμού, τονίζεται στην απόφαση του 24ου συνεδρίου του ΚΚΣΕ, «δεν οδηγούν στη σταθεροποίηση

του, σαν κοινωνικού συστήματος. Η γενική κρίση του καπιταλισμού συνεχίζει να βαθαίνει».

Η ύπαρξη δύο αντίθετων κοινωνικών συστημάτων συνδέεται με βαθιές αντιθέσεις ανάμεσα τους, με πολιτική και ιδεολογική πάλη. Τώρα που οι δυνάμεις του σοσιαλισμού, της ειρήνης και της δημοκρατίας υπερέχουν από τις δυνάμεις του ιμπεριαλισμού, δεν είναι αναπόφευκτος ο πόλεμος, υπάρχει ρεαλιστική δυνατότητα να τον αποτρέψουμε, αναπτύσσοντας την πάλη των λαών ενάντια στις φιλοπόλεμες δυνάμεις του ιμπεριαλισμού, που επιδιώκουν να εξαπολύσουν νέο παγκόσμιο πόλεμο. Γενική γραμμή των σοσιαλιστικών χωρών στον τομέα των διακρατικών σχέσεων είναι η ειρηνική συνύπαρξη κρατών με διαφορετικό κοινωνικοοικονομικό σύστημα και η διεξαγωγή στη βάση αυτή ειρηνικής οικονομικής άμιλλας, μέσα από την οποία ο σοσιαλισμός κατακτά τη μια νίκη μετά την άλλη. (σ. 91-93).

Διεθνής καπιταλιστικός καταμερισμός της εργασίας

Η ειδίκευση μερικών χωρών, στα πλαίσια του παγκόσμιου καπιταλιστικού οικονομικού συστήματος, στην παραγωγή ορισμένων ειδών παραγωγής για τη διάθεση τους στην παγκόσμια αγορά.

Ο διεθνής καταμερισμός της εργασίας παρουσίασε τη μεγαλύτερη ανάπτυξη του στην περίοδο του μονοπωλιακού καπιταλισμού, όταν καθιερώθηκαν στενές οικονομικές σχέσεις ανάμεσα σε διάφορες χώρες, που τις διέκρινε μεγάλη ποικιλία φυσικών προϋποθέσεων, διαφορετικό επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης και παραγωγικότητας της εργασίας. Με το διεθνή καταμερισμό εργασίας διευκολύνεται η γενική άνοδος των παραγωγικών δυνάμεων της κοινωνίας, η πληρέστερη αξιοποίηση των υλικών πηγών των καπιταλιστικών χωρών με βάση τα επιτεύγματα της επιστήμης και τεχνικής.

Παράλληλα, όμως, ο διεθνής καταμερισμός εργασίας χαρακτηρίζεται από βαθιές αντιθέσεις που πηγάζουν από την εκμεταλλευτική φύση του καπιταλισμού. «Ούτε οι διαδικασίες ολοκλήρωσης, ούτε το ταξικό συμφέρον των ιμπεριαλιστών για συνένωση των προσπαθειών τους στην πάλη ενάντια στον παγκόσμιο σοσιαλισμό εξάλειψαν τις αντιθέσεις ανάμεσα στα ιμπεριαλιστικά κράτη» – τόνισε ο Λ. Ι. Μπρέζνιεφ στο 24ο συνέδριο του ΚΚΣΕ.

Ο καπιταλισμός πραγματοποιεί το διεθνή καταμερισμό εργασίας με μεθόδους καταναγκασμού, βαθαίνοντας τις ανισότητες, με την υποδούλωση της μιας χώρας στην άλλη. Απ' όλα αυτά καθορίζεται ο τερατώδης χαρακτήρας του διεθνούς καπιταλιστικού καταμερισμού εργασίας, που σε συνθήκες οξύτατης ανταγωνιστικής πάλης ανάμεσα στους μονοπωλητές διάφορων χωρών και της κυρίαρχης θέσης στον καπιταλιστικό κόσμο των οικονομικά αναπτυγμένων κρατών, οδηγεί σε εντατικοποίηση της εκμετάλλευσης των υπανάπτυκτων χωρών.

Οι ιμπεριαλιστικές δυνάμεις παρεμποδίζουν τις οικονομικά υπανάπτυκτες χώρες να δημιουργήσουν δική τους βιομηχανία, και ιδιαίτερα βαριά βιομηχανία, που είναι η βάση της οικονομικής αυτοδυναμίας και της πολιτικής ανεξαρτησίας τους. Ακόμα και στις περιπτώσεις εκείνες που τα μονοπώλια δημιουργούν στις χώρες αυτές εξορυκτικές μονάδες και βιομηχανίες κατεργασίας ορισμένων προϊόντων, βασικά πρώτων υλών, οι μονοπωλητές τις προσαρμόζουν με τέτοιο τρόπο ώστε να εξυπηρετούν τις ανάγκες του μεγάλου κεφαλαίου, περιφρονώντας τα συμφέροντα του ντόπιου πληθυσμού (βλ. αποικιακή εκμετάλλευση). Σκληροί ανταγωνισμοί διεισδύουν και στις παραγωγικές σχέσεις, που δημιουργούνται από το διεθνή καταμερισμό εργασίας ανάμεσα στις βιομηχανικά αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. Η πάλη ανάμεσα στις διάφορες ομάδες των διεθνών και διακρατικών μονοπωλιακών ενώσεων, με σκοπό τον πλουτισμό τους, εμποδίζει την τάση διεθνοποίησης της παραγωγής.

Αντίθετα από τα διεθνή καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας, ο διεθνής σοσιαλιστικός καταμερισμός της εργασίας (βλ. λ.) βασίζεται στις αρχές της ισότητας και του σεβασμού των αμοιβαίων συμφερόντων και οδηγεί στη στερέωση της ενότητας και της οικονομικής δύναμης του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος. (σ. 107-108).

Νόμος της ανισομερούς οικονομικής και

πολιτικής ανάπτυξης των καπιταλιστικών χωρών στην περίοδο του ιμπεριαλισμού

Αντικειμενικός νόμος της οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης του μονοπωλιακού καπιταλισμού που ανακάλυψε ο Β. Ι. Λένιν, σύμφωνα με τον οποίο η οικονομική και πολιτική ανάπτυξη των καπιταλιστικών χωρών πραγματοποιείται με απότομα άλματα, ενισχύονται οι θέσεις μερικών χωρών σε βάρος άλλων στην παγκόσμια αγορά, πράγμα που οδηγεί στο περιοδικό ξαναμοίρασμα του ήδη μοιρασμένου κόσμου, σε αλλαγές στις σφαίρες επιρροής και την εξαπόλυση καταχτητικών πολέμων, στη γενική όξυνση της πάλης ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές χώρες.

Η ανισομέρεια της ανάπτυξης της καπιταλιστικής οικονομίας, που πηγάζει από την ύπαρξη της καπιταλιστικής ατομικής ιδιοκτησίας, από το κυνήγι του κέρδους και από την αναρχία της παραγωγής, χαρακτηρίζει εσωτερικά τον καπιταλισμό, σ' όλα τα στάδια της ανάπτυξης του. Ωστόσο, στην προμονοπωλιακή περίοδο, όταν στη συντριπτική πλειονότητα τους οι επιχειρήσεις ήταν μικρές και βασίλευε ο ελεύθερος ανταγωνισμός, η ανάπτυξη του καπιταλισμού γινόταν λίγο-πολύ ομαλά, χωρίς απότομα άλματα.

Με την είσοδο του καπιταλισμού στο στάδιο του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.), η ανισομέρεια της ανάπτυξης αποκτά χαρακτήρα απότομων αλμάτων. Αυτό οφείλεται στην **απότομη επιτάχυνση της διαδικασίας της συγκέντρωσης της παραγωγής και του κεφαλαίου, στην εγκαθίδρυση της κυριαρχίας του μονοπωλιακού και χρηματιστικού κεφαλαίου, στις μεγάλες αλλαγές στην ανάπτυξη της επιστήμης και της τεχνικής, που δίνουν τη δυνατότητα σε χώρες που ήταν στο παρελθόν καθυστερημένες οικονομικά, να φτάσουν και να ξεπεράσουν σε σύντομο χρονικό διάστημα τις χώρες που προπορεύονταν. Σοβαρό ρόλο στο δυνάμωμα της ανισομερούς ανάπτυξης παίζει η εξαγωγή κεφαλαίου, που διευρύνει τη σφαίρα επενδύσεων του κεφαλαίου, πράγμα που επιτρέπει να ενισχυθεί το οικονομικό δυναμικό αυτών των χωρών σε βάρος των άλλων.** Η οικονομική αυτή ανάπτυξη με απότομα άλματα έχει σαν αποτέλεσμα ν' απαιτούν οι ιμπεριαλιστικές χώρες που έχουν τραβήξει μπροστά το ξαναμοίρασμα του μοιρασμένου ήδη καπιταλιστικού κόσμου σύμφωνα με το συσχετισμό των δυνάμεων που έχει αλλάξει.

Όλα αυτά οδηγούν στην ανάπτυξη των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων, στη χρησιμοποίηση από μέρους των ανταγωνιζόμενων ιμπεριαλιστικών ομάδων των πολέμων σαν μεθόδων πάλης. Έτσι προκλήθηκε ο πρώτος και ο δεύτερος παγκόσμιος πόλεμος.

Η ανάλυση της δράσης του νόμου της ανισομερούς οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης των καπιταλιστικών χωρών στην εποχή του ιμπεριαλισμού επέτρεψε στο Β.Ι. Λένιν να καταλήξει σ' ένα συμπέρασμα τεράστιας ιστορικής σημασίας για τη δυνατότητα της νίκης του σοσιαλισμού πρωταρχικά σε λίγες ή ακόμη και σε μία μόνο καπιταλιστική χώρα. Η ρωγμή στο ιμπεριαλιστικό σύστημα επέρχεται στον πιο αδύνατο κρίκο του.

Στα 1917 ο πιο αδύνατος κρίκος αποδείχτηκε ότι ήταν η τσαρική Ρωσία, που αποτελούσε τον κόμβο όλων των αντιθέσεων του ιμπεριαλισμού: των πολιτικών, των οικονομικών, των εθνικών. **Αποτέλεσμα της μεγάλης Οκτωβριανής σοσιαλιστικής επανάστασης ήταν να εμφανιστεί το πρώτο στον κόσμο σοσιαλιστικό κράτος: η ΕΣΣΔ.**

Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο αποκόπηκαν από τον ιμπεριαλισμό μια σειρά χώρες της Ευρώπης και της Ασίας, που μπήκαν στο δρόμο του σοσιαλισμού, κατέρρευσε το αποικιακό σύστημα και εμφανίστηκαν δεκάδες νεαρές ανεξάρτητες χώρες.

Ο δρόμος της ανισομερής οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης των καπιταλιστικών χωρών δρα σταθερά και σήμερα. Η ανισομέρεια της ανάπτυξης δυναμώνει. Έτσι, το μερίδιο των επιμέρους χωρών στη βιομηχανική παραγωγή του καπιταλιστικού κόσμου, στην περίοδο από το 1950 ως το 1970, άλλαξε κατά τον εξής τρόπο: Η ΠΑ 54,6 % το 1950 και 40,9 % το 1970 αντίστοιχα, η Αγγλία 11,6 % και 7,1 %, η Γαλλία 4,4 % και 4,7 %, η Γερμανική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία 6,6 % και 9,7 %, η Ιαπωνία 1,6 % και 9,4 %. Τα στοιχεία αυτά δείχνουν ότι μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο οι νικημένες χώρες προωθήθηκαν και πάλι χωριστά. Η Δυτ. Γερμανία και η Ιαπωνία ξεπέρασαν την Αγγλία και τη Γαλλία και πλησιάζουν τις Η ΠΑ.

Η ενίσχυση της ανισομέρειας οδηγεί στην όξυνση των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων, που ο ιμπεριαλισμός επιχειρεί να τις αμβλύνει με την οικονομική και πολιτική ολοκλήρωση, τη δημιουργία διάφορων διεθνών κρατικομονοπωλιακών ενώσεων του τύπου της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας («Κοινής Αγοράς») και της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών. Ωστόσο, οι ενώσεις αυτές αποτελούν μέσο για το ξαναμοίρασμα των σφαιρών επιρροής των ιμπεριαλιστικών κρατών στο σύγχρονο στάδιο και διατηρούν τις εστίες οξυμένων προστριβών και συγκρούσεων τόσο προς τα έξω, όσο και ανάμεσα στα μέλη τους.

Οι αλλαγές στο συσχετισμό του οικονομικού δυναμικού των Η ΠΑ, των βασικών χωρών της Δυτικής Ευρώπης και της Ιαπωνίας, εκδηλώνονται και στη σφαίρα των πολιτικών σχέσεων. Οι μικρότεροι εταίροι του αμερικανικού ιμπεριαλισμού, οι απόλυτα υποταγμένοι στην περίοδο της «μαρσαλοποίησης» της Ευρώπης, απαιτούν τώρα συμμετοχή στη λήψη των σπουδαιότερων πολιτικών και στρατηγικών αποφάσεων, δε θέλουν να συμβιβαστούν (σε πρώτη σειρά η Γαλλία) με την απεριόριστη κυριαρχία των Η ΠΑ στο ΝΑΤΟ και σε όλο το σύστημα των στρατιωτικών-πολιτικών συμμαχιών, που υπάρχουν στο στρατόπεδο του ιμπεριαλισμού.

Όμως ούτε οι διαδικασίες ολοκλήρωσης ούτε το ταξικό συμφέρον των ιμπεριαλιστών για την ένωση των προσπαθειών στην πάλη κατά του παγκόσμιου σοσιαλισμού, δεν μπορούν να εξαλείψουν τις αντιθέσεις ανάμεσα στα ιμπεριαλιστικά κράτη.

Στην αρχή της δεκαετίας του 1970 διαγράφηκαν καθαρά τα βασικά κέντρα του ιμπεριαλιστικού ανταγωνισμού. ΗΠΑ-Δυτική Ευρώπη (πρώτα απ' όλα η εξάδα των χωρών της «Κοινής Αγοράς») και η Ιαπωνία. Ανάμεσα τους αναπτύσσεται όλο και πιο οξυμένη ανταγωνιστική πάλη, οικονομική και πολιτική. Οι απαγορεύσεις που θεσπίζουν τα επίσημα όργανα των ΗΠΑ στις εισαγωγές όλο και μεγαλύτερου αριθμού εμπορευμάτων από την Ευρώπη και την Ιαπωνία, οι απόπειρες των

ευρωπαϊκών χωρών να περιορίσουν την εκμετάλλευση τους από το αμερικανικό κεφάλαιο – να μερικές μόνο από τις εκδηλώσεις αυτής της πάλης (Λ. Ι. Μπρέζνιεφ, Απολογισμός της Κ.Ε. του ΚΚΣΣΕ στο 24ο συνέδριο του ΚΚΣΕ).

Από τη θεωρία της ανισομερής οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης του ιμπεριαλισμού και των συνεπειών της, του διαφορετικού χρόνου της νίκης του σοσιαλισμού στις διάφορες χώρες, απορρέει η αντικειμενική ανάγκη της ειρηνικής συνύπαρξης των κρατών με διαφορετικά κοινωνικά συστήματα.

Το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα στο σύνολο του ωρίμασε για την κοινωνική επανάσταση. Αλλά σε κάθε χώρα οι σοσιαλιστικές επαναστάσεις ωριμάζουν ανάλογα με τις αντίστοιχες εσωτερικές συνθήκες που τη χαρακτηρίζουν. Οι συνθήκες αυτές διαφέρουν εξαιτίας της ανισομερής οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης των καπιταλιστικών χωρών, της ιδιομορφίας των ιστορικών και άλλων παραγόντων. Ο υπολογισμός της δράσης του νόμου της ανισομερής ανάπτυξης των καπιταλιστικών χωρών, η μελέτη των συγκεκριμένων εκδηλώσεων αυτής της δράσης, είναι σπουδαιότατο στοιχείο της μαρξιστικής-λενινιστικής στρατηγικής και τακτικής, της λενινιστικής θεωρίας της σοσιαλιστικής επανάστασης. (σ. 370-381).

Διεθνής μεταφορά εργατικής δύναμης

Η μεταφορά, η μετανάστευση ικανού για εργασία πληθυσμού από μια χώρα στην άλλη για την εξεύρεση εργασίας και καλύτερες συνθήκες ζωής, που είναι χαρακτηριστική για τον καπιταλισμό, ιδιαίτερα στην εποχή του ιμπεριαλισμού.

Βασική αιτία της μετανάστευσης είναι η ανισομερής συσσώρευση κεφαλαίου σε ξεχωριστές καπιταλιστικές χώρες, που οδηγεί στο σχηματισμό σχετικού υπερπληθυσμού σε μερικές χώρες και στην έλλειψη εργατικής δύναμης σε άλλες. Στον καπιταλισμό, η μεταφορά εργατικής δύναμης έχει αυθόρμητο χαρακτήρα και κατά κανόνα πραγματοποιείται από λιγότερο αναπτυγμένες οικονομικά χώρες σε πια αναπτυγμένες, με σχετικά υψηλούς ρυθμούς οικονομικής ανόδου.

Ιστορικά, σε μεγάλη κλίμακα πραγματοποιήθηκε η μετανάστευση εργατικής δύναμης από την Ευρώπη στη Βόρεια Αμερική, όπου απαιτούνταν πολλή εργατική δύναμη για την αναπτυγμένη βιομηχανία του καπιταλισμού, αλλά ο τοπικός πληθυσμός ήταν περιορισμένος. Το ρεύμα των μεταναστών είναι ένας από τους παράγοντες της σχετικά γρήγορης καπιταλιστικής ανάπτυξης των Η ΠΑ. Η άνοδος της ανεργίας στις καπιταλιστικές χώρες στις συνθήκες της γενικής κρίσης του καπιταλισμού, ανάγκασε όλες τις καπιταλιστικές χώρες να περιορίσουν και σε μερικές περιπτώσεις να απαγορεύσουν την είσοδο ξένων εργατών.

Μετά όμως το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, οι ιδιομορφίες της οικονομικής

ανάπτυξης μερικών δυτικοευρωπαϊκών χωρών, ιδιαίτερα της ΟΔΓ και της Γαλλίας, καθόρισαν το ενδιαφέρον τους στην προσέλκυση της ξένης μη ειδικευμένης εργατικής δύναμης. Περιορισμοί σημειώθηκαν στα πλαίσια της «Κοινής Αγοράς». Ο αριθμός των μεταναστών στην Ε.Ο.Κ. από τις λιγότερο αναπτυγμένες χώρες της Νότιας Ευρώπης (Ισπανίας, Πορτογαλίας, Ελλάδας) ήταν στις αρχές του 1970 γύρω στα 11 εκατομμύρια.

Οι ξένοι εργάτες είναι το πιο εκμεταλλεζόμενο μέρος της εργατικής τάξης. Κατά κανόνα δεν συμμετέχουν στα συνδικάτα, δεν επεκτείνεται σ' αυτούς η εργατική νομοθεσία, χρησιμοποιούνται σε μη ειδικευμένες εργασίες, η εργασία τους πληρώνεται χαμηλότερα από τους ντόπιους εργάτες, ζουν σε χειρότερες συνθήκες.

«...Για τον ιμπεριαλισμό είναι ιδιαίτερα χαρακτηριστική η πιο έντονη εκμετάλλευση της εργασίας των μισθωτών από τις καθυστερημένες χώρες... σε αυτήν βασίζεται, σε μεγάλο βαθμό, ο παρασιτισμός των ιμπεριαλιστικών, πλούσιων χωρών, που εξαγοράζουν και μέρος των δικών τους εργατών με πιο υψηλή αμοιβή με την απροσμέτρητη και αδιάντροπη εκμετάλλευση της εργασίας των «φθηνών» ξένων εργατών» (Β. Ι. Λένιν, Άπαντα τομ. 34, σελ. 371 ρωσ. έκδ.).

Στις συνθήκες της επιστημονικοτεχνικής επανάστασης εμφανίζεται η διεθνής μετανάστευση επιστημονικοτεχνικών στελεχών. Αναζητώντας καλύτερες συνθήκες για τη χρησιμοποίηση των δυνάμεων τους και πιο υψηλό επίπεδο ζωής, αι επιστήμονες, μηχανικοί, ιατροί και άλλα άτομα υψηλής ειδίκευσης, μεταναστεύουν από τη Δυτική Ευρώπη στις ΗΠΑ. Αυτό επιτρέπει στα αμερικανικά μονοπώλια να εξοικονομούν τα ποσά που έπρεπε να διατεθούν για προετοιμασία στελεχών. Στην οικονομία όμως των χωρών της Δυτικής Ευρώπης αυτή η μετανάστευση, που πήρε το όνομα «διαρροή εγκεφάλων», προκαλεί σημαντική ζημιά. (σ. 108-109).

Παγκόσμια καπιταλιστική αγορά

Το σύνολο των εθνικών αγορών των καπιταλιστικών χωρών, που συνδέονται μεταξύ τους με το εξωτερικό εμπόριο και άλλες μορφές οικονομικών σχέσεων οι οποίες στηρίζονται στο διεθνή καπιταλιστικό καταμερισμό της εργασίας (βλ. λ.).

Η εμφάνιση της παγκόσμιας καπιταλιστικής αγοράς αρχίζει το 16ο-17ο αιώνα, στην περίοδο της πρωταρχικής συσσώρευσης κεφαλαίου, που πραγματοποιούνταν σε συνθήκες αποσύνθεσης της φεουδαρχικής κοινωνίας στην Ευρώπη. Η παγκόσμια αγορά στάθηκε μια από τις απαραίτητες προϋποθέσεις της επικράτησης του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και της ανάπτυξης της μεγάλης καπιταλιστικής βιομηχανίας που, με τη σειρά της, δημιούργησε την τάση διεθνοποίησης της παραγωγής και της ανταλλαγής, ανάπτυξης των πολύπλευρων διεθνών οικονομικών σχέσεων, ευρύτατου διεθνούς καταμερισμού της εργασίας και, τέλος, διαμόρφωσης της παγκόσμιας καπιταλιστικής αγοράς.

Στο στάδιο του ιμπεριαλισμού ολοκληρώθηκε η διαμόρφωση της παγκόσμιας αγοράς που αγκάλιασε όλες τις χώρες του κόσμου, οι οποίες έγιναν ξεχωριστοί κρίκοι της ενιαίας αλυσίδας της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας. Οι οικονομικοί

νόμοι του καπιταλισμού, που δρουν στο σύστημα της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας, καθορίζουν και τις νομοτέλειες ανάπτυξης της παγκόσμιας καπιταλιστικής αγοράς.

Στην παγκόσμια καπιταλιστική αγορά δεσπόζουν σχέσεις κυριαρχίας και υποταγής, η οικονομική υποδούλωση των υπανάπτυκτων χωρών από τα ιμπεριαλιστικά κράτη, πράγμα που οδηγεί στην όξυνση των αντιθέσεων του καπιταλισμού. Οι όροι της καπιταλιστικής παγκόσμιας οικονομίας εμποδίζουν τη συντριπτική πλειονότητα των χωρών του καπιταλιστικού

συστήματος να περάσει στο εντατικό και ολόπλευρα αναπτυγμένο διεθνές

εμπόριο. Με τη βοήθεια των ανισότιμων ανταλλαγών και άλλων μορφών οικονομικής και πολιτικής καταπίεσης, οι ιμπεριαλιστικές χώρες εκμεταλλεύονται τα καθυστερημένα από οικονομική άποψη κράτη.

Στην παγκόσμια καπιταλιστική αγορά δρα ο οικονομικός νόμος της αναρχίας και του ανταγωνισμού, αναπτύσσεται λυσοσασμένη πάλη ανάμεσα στα ιμπεριαλιστικά κράτη και τα μονοπώλια για τις σφαίρες τοποθέτησης των κεφαλαίων, και για τις αγορές και για τις πηγές πρώτων υλών. Ο αυθόρμητος χαρακτήρας και η αστάθεια της καπιταλιστικής οικονομίας ενισχύεται παραπέρα σαν αποτέλεσμα του γεγονότος ότι η τάση για τη διεύρυνση της παραγωγής έρχεται σε σύγκρουση με τα στενά πλαίσια της ικανής για πληρωμή ζήτησης του πληθυσμού. Στη σύγκρουση αυτή ανάμεσα στην αύξηση των παραγωγικών δυνατοτήτων και την περιορισμένη περιεκτικότητα της αγοράς εκδηλώνεται η βασική αντίθεση του καπιταλισμού – η αντίθεση ανάμεσα στον κοινωνικό χαρακτήρα της παραγωγής και την ατομική, καπιταλιστική μορφή ιδιοποίησης.

Το δυνάμωμα της ανισομερούς οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης των καπιταλιστικών χωρών στην εποχή του ιμπεριαλισμού, η όξυνση του προβλήματος των αγορών, οδηγούν σε απεγνωσμένη ανταγωνιστική πάλη για το ξαναμοίρασμα των αγορών, των σφαιρών επιρροής.

Οι αντιθέσεις στην παγκόσμια καπιταλιστική αγορά βαθαίνουν με τον περιορισμό της σφαίρας καπιταλιστικής εκμετάλλευσης, την αποκοπή από τον καπιταλισμό πολλών χωρών που μπήκαν στο δρόμο του σοσιαλισμού, με την αποσύνθεση του αποικιακού συστήματος.

Ο ιμπεριαλισμός αναζητεί διέξοδο στο δρόμο του διεθνούς κρατικομονοπωλιακού μοιράσματος της καπιταλιστικής αγοράς. Η δημιουργία διακρατικών οικονομικών ενώσεων του τύπου της «Κοινής Αγοράς» και της Ευρωπαϊκής Ζώνης Ελεύθερων Συναλλαγών, αποβλέπει στην ενίσχυση των θέσεων του στην παγκόσμια καπιταλιστική αγορά. Η δράση των οικονομικών αυτών συνασπισμών οδηγεί στο βάθεμα των ενδοϊμπεριαλιστικών αντιθέσεων. Μόνο στις συνθήκες του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος οικονομίας και της δημιουργημένης, πάνω στη βάση αυτού του συστήματος, παγκόσμιας σοσιαλιστικής αγοράς (βλ. λ.) είναι δυνατή η ισότιμη και αμοιβαία ωφέλιμη συμμετοχή των χωρών στην ανάπτυξη των διακρατικών οικονομικών σχέσεων, συμπεριλαμβανομένων και των σχέσεων εξωτερικού εμπορίου. (σ. 452-454).

Παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα οικονομίας

Το πλέγμα των οικονομικών σχέσεων ανάμεσα στις εθνικές οικονομίες των επιμέρους καπιταλιστικών χωρών, που εξασφαλίζει την κυρίαρχη θέση λίγων μεγάλων ιμπεριαλιστικών κρατών. Η καπιταλιστική παγκόσμια οικονομία διαμορφώνεται ολοκληρωμένα με το πέρασμα του καπιταλισμού στο στάδιο του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.). Ο σχηματισμός του ολοκληρώθηκε με την ανάπτυξη σε πολλές χώρες της μεγάλης καπιταλιστικής βιομηχανίας, το βάθεμα του διεθνούς καταμερισμού της εργασίας και τη διεύρυνση της παγκόσμιας αγοράς, την εξαγωγή κεφαλαίου και την υποταγή των καθυστερημένων χωρών σε μια μικρή ομάδα ιμπεριαλιστικών κρατών. Ως προς την ουσία της, η παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία δεν αποτελεί απλό άθροισμα εθνικών οικονομικών μονάδων, αλλά παγκόσμιο σύστημα χρηματιστικής υποταγής και εκμετάλλευσης των αποικιακών, των εξαρτημένων και των οικονομικά υπανάπτυκτων χωρών, σε μια φούχτα καπιταλιστικών κρατών με υψηλή ανάπτυξη. Ο διεθνής καπιταλιστικός καταμερισμός της εργασίας εδραίωνει τη θέση των καθυστερημένων χωρών σαν εξαρτημένων περιοχών απ' όπου τα ιμπεριαλιστικά κράτη παίρνουν αγροτικά προϊόντα και πρώτες ύλες.

Η παγκόσμια καπιταλιστική αγορά και οι πιστωτικές σχέσεις αποτελούν

βασικούς κρίκους της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας στη σφαίρα

της κυκλοφορίας. Χαρακτηριστικά γνωρίσματα της παγκόσμιας καπιταλιστικής αγοράς είναι ο αυθόρμητος χαρακτήρας της, οι άνισες ανταλλαγές ανάμεσα στις βιομηχανικά αναπτυγμένες και τις αγροτικές χώρες, σε βάρος των τελευταίων.

Στις συνθήκες της γενικής κρίσης του καπιταλισμού (βλ. λ.), στην περίοδο κατάρρευσης του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.), τα μονοπώλια επιδιώκουν να διατηρήσουν τις κλονισμένες σχέσεις στην παγκόσμια καπιταλιστική οικονομία διαμέσου νέων μορφών υποδούλωσης και διατήρησης της κυριαρχίας τους μέσα από διάφορες μορφές διακρατικών μονοπωλιακών οργανώσεων («Κοινή Αγορά») και διαμέσου της νεοαποικιοκρατίας (βλ. λ.). Στις σύγχρονες συνθήκες, όπως τονίζεται στο πρόγραμμα του ΚΚΣΕ, «η κατάργηση του καπιταλιστικού συστήματος από μια μεγάλη ομάδα χωρών, η ανάπτυξη και εδραίωση του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος, η αποσύνθεση του αποικιακού συστήματος και η κατάρρευση των παλιών αυτοκρατοριών, το σπάσιμο της αποικιακής δομής της οικονομίας των απελευθερωμένων χωρών, η διεύρυνση των οικονομικών σχέσεων ανάμεσα στις χώρες αυτές και τις χώρες του σοσιαλιστικού κόσμου, όλα αυτά βαθαίνουν την κρίση της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας».

Το παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα οικονομίας κατατρώγεται από οξύτερες αντιθέσεις, υπονομεύεται από την απεγνωσμένη ανταγωνιστική πάλη ανάμεσα στα ιμπεριαλιστικά κράτη, από την πάλη των διεθνών μονοπωλίων για αγορές και σφαίρες επένδυσης του κεφαλαίου και για την εξασφάλιση υψηλών κερδών. Κάτω από τα πλήγματα του επαναστατικού κινήματος και της εθνικοαπελευθερωτικής πάλης, αποσπώνται από το παγκόσμιο σύστημα του καπιταλισμού οι χώρες που μπαίνουν στο δρόμο οικοδόμησης του σοσιαλισμού και σχηματίζουν το παγκόσμιο

σοσιαλιστικό σύστημα οικονομίας (βλ. λ.). (σ. 456-457).

Παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα οικονομίας

Το σύνολο των εθνικών οικονομιών των ανεξάρτητων, αυτοτελών σοσιαλιστικών χωρών που συνδέονται στενά μεταξύ τους με ολόπλευρη οικονομική, επιστημονική και τεχνική συνεργασία, με το διεθνή σοσιαλιστικό καταμερισμό της εργασίας (βλ. λ.), με την παγκόσμια σοσιαλιστική αγορά (βλ. λ.).

Το παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα οικονομίας εμφανίζεται χάρη στη δράση των αντικειμενικών νόμων της ιστορικής ανάπτυξης. Οι οικονομικές σχέσεις, στο εσωτερικό του παγκόσμιου συστήματος του σοσιαλισμού, αποτελούν ένα νέο τύπο διακρατικών οικονομικών σχέσεων, που οικοδομούνται πάνω στην πλήρη ισοτιμία, την εθνική ανεξαρτησία, την κυριαρχία, την αδελφική αλληλοβοήθεια και συνεργασία. Οικοδομούνται με τον υπολογισμό των συμφερόντων τόσο ολόκληρου του συστήματος στο σύνολο του, όσο και των εθνικών οικονομιών των επιμέρους σοσιαλιστικών χωρών.

Οι σχέσεις αυτές μέσα στο παγκόσμιο σύστημα του σοσιαλισμού, οφείλονται στην κοινωνικοοικονομική και την πολιτική κοινότητα των σοσιαλιστικών κρατών, στην ενότητα των σκοπών και των συμφερόντων τους. Στην οικονομία των χωρών που αποτελούν το παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα οικονομίας, κυριαρχούν οι σοσιαλιστικές παραγωγικές σχέσεις, η σοσιαλιστική κοινωνική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής. Αυτό καθορίζει την αντικειμενική ανάγκη της στενής σχεδιασμένης συνεργασίας τους στη σφαίρα των οικονομικών σχέσεων. Η ομοιότυπη οικονομική βάση και οι ενιαίοι σκοποί της κοινωνικής παραγωγής δημιουργούν τη δυνατότητα και την ανάγκη του συντονισμού των λαϊκο-οικονομικών σχεδίων στις σοσιαλιστικές χώρες (βλ. λ.), πράγμα που αποτελεί βασικό όρο για την εδραίωση του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος οικονομίας και την αποτελεσματική ανάπτυξη της οικονομίας κάθε χώρας του σοσιαλισμού.

Στην παγκόσμια σοσιαλιστική οικονομία δεν υπάρχουν ανταγωνιστικές αντιθέσεις ανάμεσα στις εθνικές οικονομίες, αν και υπάρχουν δυσκολίες και άλυτα ακόμα προβλήματα. Ωστόσο, η κοινότητα του κοινωνικού συστήματος, η σύμπτωση των θεμελιακών συμφερόντων και σκοπών των λαών των σοσιαλιστικών χωρών, επιτρέπουν, με την προϋπόθεση ότι ακολουθείται μια σωστή πολιτική των μαρξιστικο-λενινιστικών κομμάτων, να ξεπερνιούνται μ' επιτυχία οι δυσκολίες αυτές, να προωθείται σταθερά η υπόθεση της ανάπτυξης και της εδραίωσης του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος. Η παγκόσμια σοσιαλιστική οικονομία εξασφαλίζει πλατιά πλαίσια στην ελεύθερη ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων κάθε χώρας γιατί δεν υπάρχει σ' αυτή θέση για την εκμετάλλευση του ενός λαού από τον άλλο, της μιας χώρας από την άλλη.

Σε αντίθεση με το καπιταλιστικό σύστημα οικονομίας, όπου δρα ο νόμος της ανισομερούς οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης, για το παγκόσμιο σοσιαλιστικό

σύστημα οικονομίας νομοτελής είναι η ευθυγράμμιση των επιπέδων οικονομικής ανάπτυξης των σοσιαλιστικών χωρών (Ρλ. λ.). Τα οικονομικά καθυστερημένα κράτη, στηριζόμενα στην ανιδιοτελή βοήθεια και τη συνεργασία με τις άλλες σοσιαλιστικές χώρες, έχουν τη δυνατότητα τώρα να αναπτύσσονται γοργά και να ανεβάσουν την οικονομία τους ως το επίπεδο των πιο αναπτυγμένων χωρών.

Ο συνδυασμός των προσπαθειών που κατατείνουν στην ανάπτυξη της εθνικής οικονομίας της καθεμιάς σοσιαλιστικής χώρας με τις κοινές προσπάθειες για την εδραίωση και τη διεύρυνση της οικονομικής συνεργασίας και της αλληλοβοήθειας, είναι ο κύριος τρόπος για την παραπέρα άνοδο της παγκόσμιας σοσιαλιστικής οικονομίας.

Το παγκόσμιο σοσιαλιστικό σύστημα παρουσιάζει αδιαφιλονίκητα πλεονεκτήματα απέναντι στο καπιταλιστικό σύστημα. Έτσι, η βιομηχανική παραγωγή στις χώρες του σοσιαλισμού το 1970, ξεπέρασε το επίπεδο του 1950 κατά 7,3 φορές, ενώ στις κύριες καπιταλιστικές χώρες στην (δια περίοδο, η βιομηχανική παραγωγή ανέβηκε μόνο κατά 2,8 φορές. Χάρη στους υψηλότερους ρυθμούς ανάπτυξης της παραγωγής το μερίδιο των χωρών του σοσιαλισμού στην παγκόσμια βιομηχανική παραγωγή αυξήθηκε από 20% το 1950 σε 39% το 1970. (σ. 457-458).

Παγκόσμιος καταμερισμός της εργασίας

Ο καταμερισμός της εργασίας στις σύγχρονες συνθήκες ανάμεσα σε όλες τις χώρες, συμπεριλαμβανομένων και των χωρών που ανήκουν σε αντίθετα κοινωνικά συστήματα.

Διαμορφώθηκε ιστορικά με την ανάπτυξη του διεθνούς καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας και τη μετατροπή του σε παγκόσμιο σύστημα.

Μετά τη νίκη της σοσιαλιστικής επανάστασης στη Ρωσία και μετά το σχηματισμό μιας σειράς σοσιαλιστικών χωρών στην Ευρώπη και την Ασία εμφανίστηκε νέος τύπος σχέσεων ανάμεσα στις χώρες, δηλαδή ο διεθνής σοσιαλιστικός καταμερισμός της εργασίας (βλ. λ.) και έπαψε να είναι παγκόσμιος ο διεθνής καπιταλιστικός καταμερισμός της εργασίας. Παράλληλα όμως με τους υπάρχοντες δύο τύπους διεθνούς καταμερισμού εργασίας, διατηρείται ο παγκόσμιος καταμερισμός της εργασίας, που βρίσκεται στη βάση των οικονομικών σχέσεων ανάμεσα στις χώρες που ανήκουν σε διαφορετικά συστήματα οικονομίας' εκτός αυτού υπάρχει και η παγκόσμια αγορά. Στο σύνθετο πρόγραμμα για το παραπέρα βάθεμα, την υλοποίηση της συνεργασίας και την ανάπτυξη της σοσιαλιστικής οικονομικής ολοκλήρωσης των χωρών μελών του ΣΟΑ, υπογραμμίζεται ότι «ο διεθνής σοσιαλιστικός καταμερισμός της εργασίας πραγματοποιείται παίρνοντας υπόψη την παγκόσμια κατανομή της εργασίας». Στον παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας επιδρούν παράγοντες ιστορικού και γεωγραφικού χαρακτήρα. Η βασική όμως αιτία για την ανάπτυξη του παγκόσμιου καταμερισμού της εργασίας στις σύγχρονες συνθήκες ανόδου της κλίμακας και της πολυπλοκότητας της παραγωγής, είναι η διεθνής ειδικευση και συνεταιριστικότητα, όχι μόνο στο καθένα από τα δύο παγκόσμια συστήματα οικονομίας, αλλά και μεταξύ τους.

Εκτός αυτού υπάρχει αντικειμενικά αμοιβαίο συμφέρον για τα δύο κοινωνικο-

οικονομικά συστήματα να ανταλλάσσουν επιστημονικοτεχνική πείρα προϊόντα νεότατων επιχειρήσεων, τα αποτελέσματα επιστημονικών ερευνών και πειραματικών κατασκευαστικών επεξεργασιών. Η αναγκαιότητα για τον καταμερισμό της εργασίας εμφανίζεται όχι μόνο στη σφαίρα της παραγωγής, αλλά και στον τομέα της επιστημονικής δραστηριότητας.

Εμφανίζονται δυνατότητες για συνεργασία ανάμεσα στις διάφορες χώρες στον τομέα της πιο ορθολογικής χρησιμοποίησης των ηλεκτροενεργειακών αποθεμάτων με τη μεταφορά ηλεκτρενέργειας από τη μια στην άλλη σε ώρες συμφόρησης, για την ορθολογική χρησιμοποίηση των θαλασσών και των ωκεανών, για την ανάπτυξη της αλιείας κλπ. Η ανάπτυξη του παγκόσμιου καταμερισμού της εργασίας συνδέεται με την επέκταση της οικονομικής συνεργασίας των σοσιαλιστικών με τις αναπτυσσόμενες χώρες, των οικονομικών δεσμών ανάμεσα στις σοσιαλιστικές χώρες και τις αναπτυγμένες καπιταλιστικές χώρες. (σ. 458-459).

Καπιταλιστική ολοκλήρωση

Είναι μορφή οικονομικής και πολιτικής ενοποίησης των καπιταλιστικών χωρών με τη μορφή διακρατικών συμφωνιών και με σκοπό την απόκτηση του ανώτερου κέρδους. Η ολοκλήρωση αυτή ενσαρκώθηκε πληρέστερα στην Ευρωπαϊκή Οικονομική Κοινότητα (Ε.Ο.Κ. ή «Κοινή Αγορά») που συγκρότησαν η Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας (ΟΔΓ), η Γαλλία η Ιταλία το Βέλγιο, η Ολλανδία και το Λουξεμβούργο. Οι χώρες αυτές υπέγραψαν στις 25 Μαρτίου 1957 στη Ρώμη τη «Συνθήκη για την Ίδρυση της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας», διακηρύσσοντας σαν επίσημο σκοπό την άσκηση συμφωνημένης οικονομικής πολιτικής στον τομέα των τελωνειακών δασμών, των νομισματικών σχέσεων, των επενδύσεων, και την εξασφάλιση της ανεμπόδιστης κίνησης των κεφαλαίων και της εργατικής δύναμης από τη μια χώρα στην άλλη στα πλαίσια της «Κοινής Αγοράς». Διακρατικές ενώσεις είναι επίσης οργανώσεις όπως η Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα και Χάλυβα (ΕΚΑΧ), η Ευρωπαϊκή Ζώνη Ελεύθερων Συναλλαγών (ΕΖΕΣ) κλπ. Κυρίαρχη θέση στις ενώσεις αυτές κατέχουν τα ισχυρότερα κράτη. Έτσι στην ΕΟΚ και την ΕΚΑΧ την πρώτη θέση κατέχει το μονοπωλιακό κεφάλαιο της Δυτ. Γερμανίας. Τη δυνατότητα εμφάνισης παρόμοιων ενώσεων την προείδε ο Β. Ι. Λένιν, αναφέροντας ότι το οικονομικό μοίρασμα του κόσμου μπορεί να πραγματοποιείται όχι μόνο με τη μορφή της δημιουργίας διεθνών μονοπωλίων, αλλά και με τη μορφή διακρατικών συμφωνιών.

Η επιδίωξη της ολοκλήρωσης στις σύγχρονες συνθήκες εξηγείται με τη δράση δύο ειδών παραγόντων. Πρώτο, σ' αυτό ωθούν η ανάπτυξη των παραγωγικών δυνάμεων στις συνθήκες της επιστημονικοτεχνικής επανάστασης, η αντικειμενική τάση της διεθνοποίησης, δηλαδή της οικονομικής προσέγγισης των επιμέρους χωρών, που εντείνεται ορμητικά από τη γοργή επιστημονικοτεχνική πρόοδο. Δεύτερο, σ' αυτό ωθούν η αυξανόμενη ισχύς του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος με τη σχεδιασμένη οικονομία του και η άνοδος των εθνικοαπελευθερωτικών κινημάτων των λαών κατά της ιμπεριαλιστικής καταπίεσης.

Με τη βοήθεια της ολοκλήρωσης, η μεγάλη μονοπωλιακή αστική τάξη προσπαθεί να εξασθενίσει τις αρνητικές συνέπειες της αυθόρμητης ανάπτυξης της παγκόσμιας καπιταλιστικής οικονομίας, να αμβλύνει τις εσωτερικές της αντιθέσεις, να

συσπειρώσει τις οικονομικές και πολιτικές δυνάμεις των καπιταλιστικών χωρών, για να διατηρήσει και να στερεώσει τις βάσεις του καπιταλισμού, να τοποθετήσει την υλικοτεχνική βάση κάτω από τις επιθετικές στρατιωτικο-πολιτικές συμμαχίες του τύπου του Βορειοατλαντικού Συμφώνου (NATO), που κατευθύνεται πρώτα απ' όλα κατά της κοινότητας των σοσιαλιστικών χωρών. Η 15χρονη πείρα της ύπαρξης της «Κοινής Αγοράς» έδειξε, ότι η απόπειρα του μονοπωλιακού κεφαλαίου να «συμφιλιώσει» τη μορφή οικονομίας που στηρίζεται στην ατομική ιδιοκτησία με τις παραγωγικές δυνάμεις που αναπτύχθηκαν πέρα από τα εθνικά σύνορα, χρησιμοποιώντας την ολοκλήρωση, δεν απέφεραν τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Δημιουργώντας την «Κοινή Αγορά», τα δυτικοευρωπαϊκά μονοπώλια επιδίωκαν να αποκτήσουν οικονομικό όφελος, που εξασφαλίζεται από το βάθεμα του διεθνούς καταμερισμού εργασίας και την εξειδίκευση της παραγωγής, χρησιμοποιώντας τις διαδικασίες αυτές για την αύξηση των κερδών, για την ένταση της εκμετάλλευσης της εργατικής τάξης και της αγροτιάς. Η δημιουργία της «Κοινής Αγοράς» δεν οδήγησε στην άμβλυση, αλλά στην όξυνση της ταξικής πάλης του προλεταριάτου και της αγροτιάς κατά των μονοπωλίων.

Δεν επαληθεύτηκαν και οι υπολογισμοί των ιμπεριαλιστών, ότι η ΕΟΚ θα μπορούσε να εξασφαλίσει την εναρμόνιση των σχέσεων στο ιμπεριαλιστικό στρατόπεδο. Ούτε οι διαδικασίες της ολοκλήρωσης ούτε το

ταξικό συμφέρον του ιμπεριαλισμού για τη συνένωση των προσπαθειών του εναντίον του παγκόσμιου σοσιαλισμού, μπόρεσαν να εξαλείψουν τις αντιθέσεις ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις. Αυτό μαρτυρεί ο οξύτατος ανταγωνισμός, ο νομισματικός και ο εμπορικός πόλεμος που έχει ξεσπάσει ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές χώρες.

Οι νέες καπιταλιστικές διακρατικές οργανώσεις, που εμφανίζονται με το σύνθημα της «ολοκλήρωσης», στην πράξη οδηγούν στο δυνάμωμα των αντιθέσεων και της πάλης ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές χώρες, αποτελούν **νέες μορφές μοιράσματος της παγκόσμιας καπιταλιστικής αγοράς ανάμεσα στις μεγαλύτερες ενώσεις των καπιταλιστών, σημαίνουν διείδυση των ισχυρότερων ιμπεριαλιστικών κρατών στην οικονομία των ασθενέστερων εταίρων τους, την εκμετάλλευση των τελευταίων από το διεθνές μονοπωλιακό κεφάλαιο.**

Πραγματική ολοκλήρωση των προσπαθειών των διάφορων χωρών προς

το συμφέρον των λαϊκών μαζών είναι δυνατό να πραγματοποιηθεί μονό μετά την εγκαθίδρυση σ' αυτές της εξουσίας των εργαζομένων, όταν οι σχέσεις ανάμεσα στα κράτη οικοδομούνται με πλήρη ισότητα και κυριαρχία με τη συντροφική και αδελφική αλληλοβοήθεια των μεγάλων και μικρών λαών και χωρών (βλ. σοσιαλιστική οικονομική ολοκλήρωση). (σ. 247-249).

Οικονομική διαίρεση του κόσμου

Ένα από τα σοβαρότερα οικονομικά γνωρίσματα του ιμπεριαλισμού- το σύστημα συμφωνιών ανάμεσα στα μονοπώλια των ιμπεριαλιστικών χωρών για το μοίρασμα της παγκόσμιας καπιταλιστικής αγοράς (βλ. λ.).

Το μοίρασμα των βασικών εμπορικών αγορών ανάμεσα στις ενώσεις των μονοπωλίων είχε προετοιμαστεί με τη μονοπώληση της οικονομίας ξεχωριστών χωρών του καπιταλισμού από τις μεγαλύτερες εταιρίες, με την είσοδο τους στην παγκόσμια αγορά, με την αύξηση της εξαγωγής κεφαλαίων και την επέκταση άλλων μορφών εξωτερικών οικονομικών δεσμών.

Στα χέρια μιας μικρής ομάδας των μεγαλύτερων μονοπωλίων των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων, βρέθηκε ένα σημαντικό μέρος της παραγωγής και διάθεσης πολλών ειδών

προϊόντων σε παγκόσμια κλίμακα, πράγμα που δημιούργησε τις συνθήκες για την οργάνωση των διεθνών καρτέλ. Ο Β.Ι. Λένιν υπογράμμισε ότι ο σχηματισμός των διεθνών καρτέλ είναι «η νέα βαθμίδα της παγκόσμιας συγκέντρωσης του κεφαλαίου και της παραγωγής, ασύγκριτα πιο υψηλή από την προηγούμενη» (Άπαντα, τομ. 27, σελ. 364-365, ρωσ. έκδ.). Ο κύριος σκοπός των διεθνών καρτέλ, δηλαδή των υπερμονοπωλίων, όπως τα χαρακτήρισε ο Β.Ι. Λένιν, είναι τα μονοπωλιακά υπερκέρδη (βλ. λ.). Για αυτό ανάμεσα στους μετόχους μοιράστηκαν οι αγορές διάθεσης και οι πηγές των πρώτων υλών, καθορίστηκαν μονοπωλιακά υψηλές τιμές.

Συχνά με σκοπό την αύξηση των τιμών, τα διεθνή καρτέλ συμφωνούν να περιορίσουν την άνοδο του όγκου της παραγωγής των προϊόντων ή ακόμα και να τη μειώσουν, εμποδίζοντας την επιστημονικοτεχνική πρόοδο. Στα 1897 οι διεθνείς συμφωνίες για το μοίρασμα των παγκόσμιων αγορών, υπολογίζονταν σε 40, στα 1910 σε 100 και στις αρχές της δεκαετίας του 1930 έφτασαν στις 320. Τα διεθνή καρτέλ ήταν η βασική μορφή των διεθνών μονοπωλίων ως το τέλος του δεύτερου παγκόσμιου πολέμου.

Το βάθεμα της γενικής κρίσης του καπιταλισμού (βλ. λ.), ο σχηματισμός και το δυνάμωμα του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος, η κατάρρευση του αποικιακού συστήματος του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.) άλλαξε ριζικά τις συνθήκες μοιράσματος των παγκόσμιων αγορών από τα διεθνή μονοπώλια. Αυτά έχασαν ολοκληρωτικά την εξουσία τους πάνω στην οικονομία των χωρών που μπήκαν στο δρόμο της σοσιαλιστικής οικοδόμησης. Δραστήριο αγώνα κάνουν με τα μονοπώλια και οι χώρες που απελευθερώθηκαν. Στις ίδιες τις καπιταλιστικές χώρες αναπτύχθηκε πλατύ κοινωνικό κίνημα, που δυνάμωσε ιδιαίτερα όταν έγινε γνωστή η συνεργασία των διεθνών καρτέλ με τα φασιστικά κράτη εναντίον της δραστηριότητας των διεθνών μονοπωλίων, στην πρακτική τους για την ανύψωση των τιμών και το συγκρότημα της τεχνικής προόδου. Αυτές ήταν οι αιτίες που, μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, ο ρόλος των «κλασικών»

καρτέλ στη μοιρασιά της παγκόσμιας καπιταλιστικής αγοράς μειώθηκε, αν

και τώρα βέβαια κλείνονται (πολύ συχνά μυστικές, κρυφές από το κοινό) συμφωνίες ανάμεσα στα μεγάλα μονοπώλια των ιμπεριαλιστικών χωρών για τη διαίρεση των παγκόσμιων αγορών και την καθιέρωση μονοπωλιακών τιμών (βλ. λ.).

Στη σύγχρονη περίοδο αυξάνεται ο ρόλος των νέων διεθνών μονοπωλίων, δηλαδή των υπερεθνικών μονοπωλίων (βλ. λ.) και των διεθνών μονοπωλίων, που η παραγωγική δραστηριότητα τους έχει ξαπλωθεί σε όλο τον καπιταλιστικό κόσμο. Στις συνθήκες της σύγχρονης σύνθετης και πολυκλαδικής παραγωγής, όταν παίρνουν πλατιά έκταση οι αναπτυγμένες μορφές του διεθνούς καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας (βλ. λ.), που συνδέονται με τα βάθεμα της ειδίκευσης μέσα στους κλάδους και τους τομείς, στα χέρια των υπερεθνικών και των διεθνών εταιριών βρίσκεται ένα σημαντικό, στην κλίμακα όλου του καπιταλιστικού κόσμου, μέρος της παραγωγής καθορισμένων μορφών προϊόντων, που τους κάνει μονοπωλητές σε αυτούς τους τομείς, τους επιτρέπει να επιβάλουν τους δικούς τους όρους στην αγορά. Τα υπερεθνικά και διεθνή μονοπώλια στις αρχές της δεκαετίας του 1970 έλεγχαν γύρω στο 1 /2 της βιομηχανικής παραγωγής των καπιταλιστικών χωρών, τα 90% των άμεσων εξωτερικών επενδύσεων. Καθοριστικό ρόλο στην οικονομική διαίρεση του καπιταλιστικού κόσμου στη

μεταπολεμική περίοδο παίζει η ιμπεριαλιστική ολοκλήρωση (βλ. καπιταλιστική ολοκλήρωση), που στοχεύει στη δημιουργία καλύτερων συνθηκών για τη δραστηριότητα των μονοπωλίων των χωρών που παίρνουν μέρος σ' αυτές τις ολοκληρώσεις σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες. Οι αστοί οικονομολόγοι και αναθεωρητές, ο Κ. Κάουτσκι στην προκειμένη περίπτωση, προσπάθησαν να αποδείξουν ότι η γρήγορη άνοδος των διεθνών συμφωνιών για το μοίρασμα των διεθνών αγορών οδηγεί στη μετατροπή του ιμπεριαλισμού σε υπεριμπεριαλισμό (βλ. θεωρία του υπεριμπεριαλισμού»), στον οπαίο παύει ο ανταγωνιστικός αγώνας και αρχίζει η εποχή της σταθερής ειρήνης. Στην πραγματικότητα το μοίρασμα του κόσμου ανάμεσα στα τραστ (βλ. λ.), όπως υπογράμμισε ο Β. Ι. Λένιν, «δεν αποκλείει το ξαναμοίρασμα αν αλλάξουν οι συσχετισμοί δυνάμεων, εξαιτίας τις ανισομερής ανάπτυξης, των πολέμων, των χρεοκοπιών, κλπ.» (Απαντα, τομ. 27, σελ. 367, ρωσ. έκδ.). Ουσιαστική επίδραση στην αλλαγή του συσχετισμού των δυνάμεων των μονοπωλίων,

που κάνει αναπόφευκτη τη μοιρασιά των αγορών, έχουν τα επιτεύγματα της επιστήμης και της τεχνικής, που σταθερά οδηγούν στην εμφάνιση καινούριων προϊόντων και στην αλλαγή του ρόλου των παλιών, η ανακάλυψη νέων κοιτασμάτων ορυκτών, η εξάντληση των γνωστών πηγών πρώτων υλών και άλλοι συντελεστές.

Στις συνθήκες κυριαρχίας του μονοπωλιακού κεφαλαίου, η οικονομική κυριαρχία πάνω στον κόσμο δεν εξαλείφεται και εκφράζει την ουσία των διεθνών σχέσεων του ιμπεριαλισμού. (σ. 413-415).

Περιφερειακή διαίρεση του κόσμου

Ένα από τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα του ιμπεριαλισμού, μορφή της αποικιακής δουλείας, καταπίεσης και εκμετάλλευσης των εργαζομένων στις οικονομικά καθυστερημένες χώρες. Το 19ο αιώνα, οι ιμπεριαλιστικές δυνάμεις, παρά την αντίσταση των καταπιεζόμενων λαών, πραγματοποίησαν το μοίρασμα των κατακτημένων περιοχών (βλ. αποικιακό σύστημα του ιμπεριαλισμού). Αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία τεράστιων αποικιακών αυτοκρατοριών: της βρετανικής, της γαλλικής, της βελγικής, της ολλανδικής. Λίγο αργότερα ακολούθησαν τον ίδιο δρόμο η Γερμανία και οι Η ΠΑ. Τα καπιταλιστικά μονοπώλια προσπάθησαν να στερεώσουν τη θέση τους με την άμεση κατάληψη ξένων περιοχών, που έγιναν για αυτούς πηγή φτηνής εργατικής δύναμης (βλ. λ.), πρώτων υλών, υλικών, αγορών κατανάλωσης, συμφερόντων επένδυσης κεφαλαίων, εξαγωγής μέγιστων κερδών. Πραγματοποιώντας την άμεση πολιτική κυριαρχία στις κατακτημένες χώρες, τα ιμπεριαλιστικά κράτη εξασφάλισαν στα μονοπώλια τους βοήθεια για να εκμεταλλευθούν τα πλούτη αυτών των χωρών, κατάπνιξαν σκληρά τον αγώνα των χωρών ενάντια στην ιμπεριαλιστική, εθνική και φυλετική καταπίεση. Η ανισομερής ανάπτυξη του καπιταλισμού στην εποχή του ιμπεριαλισμού (βλ. νόμος της ανισομερής οικονομικής και πολιτικής ανάπτυξης των καπιταλιστικών χωρών) άλλαξε το συσχετισμό των δυνάμεων ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις.

Ξεχωριστές χώρες, που πέρασαν μπροστά, ξεπερνώντας τους αντιπάλους τους στην ανάπτυξη, απαίτησαν το ξαναμοίρασμα του διαιρεμένου κόσμου ανάλογα με τη θέση που κατείχαν. Αυτό ήταν η αιτία των γενικών ή τοπικών πολέμων για το μοίρασμα του κόσμου ανάμεσα στις ιμπεριαλιστικές δυνάμεις.

Μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, περιφέρειες και χώρες που ήταν πρωτίτερα κάτω από το ζυγό της αποικιακής και μισοαποικιακής καταπίεσης, η μια μετά την άλλη κατέκτησαν την πολιτική ανεξαρτησία τους, πήραν το δρόμο της ανεξάρτητης κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης. Το αποικιοκρατικό σύστημα του ιμπεριαλισμού έπαψε να υπάρχει. Αυτό οδήγησε στην κατάργηση της περιφερειακής διαίρεσης του κόσμου από τις μεγαλύτερες καπιταλιστικές δυνάμεις. (σ. 473-474).

Υπερεθνικά μονοπώλια

Τα μεγαλύτερα μονοπώλια των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων με εθνικά κεφάλαια, που όμως μετατράπηκαν με την εξαγωγή κεφαλαίου (βλ. λ.) σε διεθνή, στον τομέα της δραστηριότητάς τους. Έξω από τα όρια της βασικής χώρας στην οποία ανήκει το μονοπώλιο πραγματοποιείται η λειτουργία όχι λιγότερο από το 1 /4 της παραγωγικής δραστηριότητάς τους.

Η εμφάνιση μονοπωλίων τέτοιου τύπου ανάγεται στις αρχές του 20ου αιώνα, όταν τα μεγαλύτερα μονοπώλια των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων στον αγώνα για την κατάληψη των πηγών πρώτων υλών, όχι μόνο των χωρών τους αλλά και άλλων χωρών, άρχισαν να δημιουργούν στο εξωτερικό παραγωγικά παραρτήματα. Η τάση δημιουργίας τους και η άνοδος του ρόλου τους στο παγκόσμιο καπιταλιστικό σύστημα δυναμώνει μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, όταν στις συνθήκες της επιστημονικοτεχνικής προόδου, τα μεγαλύτερα συγκροτήματα των αναπτυσσόμενων καπιταλιστικών χωρών, προσπαθώντας να χρησιμοποιήσουν την τεχνική τους υπεροχή για τη μονοπωλίωση της παραγωγής καθορισμένων εμπορευμάτων σε παγκόσμια κλίμακα, άρχισαν να δημιουργούν δραστήρια επιχειρήσεις σε πολλές χώρες του καπιταλιστικού κόσμου. Σήμερα στα χέρια τέτοιων μονοπωλίων βρίσκεται σημαντικό μέρος της παγκόσμιας καπιταλιστικής παραγωγής, αυτά είναι συμμέτοχοι στην οικονομική διαίρεση του κόσμου (βλ. λ.). Στα μεγαλύτερα υπερεθνικά μονοπώλια ανήκουν τα αμερικανικά μονοπώλια γίγαντες των κλάδων του πετρελαίου, των αυτοκινήτων, της ηλεκτροτεχνικής, της χημικής βιομηχανίας και άλλων, που δημιούργησαν πλατύ δίκτυο επιχειρήσεων στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης, του Καναδά και μιας σειράς αναπτυσσόμενων χωρών. Παραδείγματος χάρη, το αμερικανικό κονσέρν «Φορντ» των αυτοκινήτων, έχει παραρτήματα σε 30 χώρες.

Οι κλίμακες της δραστηριότητας των μονοπωλίων αυτών είναι τόσο μεγάλες που το σύνολο των πωλήσεων τους (παραδείγματος χάρη, της «Τζένεραλ Μότορς» ή της «Φορντ») να είναι μεγαλύτερο από το εθνικό εισόδημα χωρών όπως η Δανία, η Αυστρία, η Νορβηγία και να πλησιάζουν το μέγεθος του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος του Βελγίου και της Ελβετίας. Στα υπερεθνικά μονοπώλια ανήκουν και τα μεγάλα αγγλικά μονοπώλια («Μπρίτις Πετρόλεουμ», «I KI», και άλλα) τα δυτικογερμανικά κονσέρν («Χαστ», «Ζίμενς» κ.α.), το ολλανδικό κονσέρν «Φίλιπς» κλπ. Η δραστηριότητα των υπερεθνικών μονοπωλίων οδηγεί στο δυνάμωμα της διεθνούς ειδίκευσης και συνεταιριστικοποίησης, στο βάθεμα του διεθνούς καπιταλιστικού καταμερισμού της εργασίας (βλ. λ.), γιατί ανάμεσα στις επιχειρήσεις τους, ανεξάρτητα από τον τόπο που βρίσκονται, αναπτύσσονται βαθιές παραγωγικές σχέσεις. Οι επενδύσεις κεφαλαίων πραγματοποιούνται σε

κείνη τη χώρα, όπου υπάρχουν οι καλύτερες προοπτικές για την απόσπαση του μέγιστου κέρδους. Όλος ο μηχανισμός του κεφαλαίου, η χρησιμοποίηση της τεχνικής, των πρώτων υλών των στελεχών κλπ., υποτάσσονται στο καθήκον της απόσπασης υπερκερδών στην κλίμακα όλου του καπιταλιστικού κόσμου.

Τεράστια κέρδη είναι συνδεδεμένα όχι μόνο με τις μεγάλες κλίμακες των παραγωγικών δραστηριοτήτων των μονοπωλίων και τη χρησιμοποίηση των αποτελεσμάτων της επιστημονικοτεχνικής προόδου, αλλά και με τη χρησιμοποίηση των διαφορών στην αμοιβή εργασίας και την κοινωνική νομοθεσία διάφορων χωρών, την απόκλιση της φορολογίας, τη συναλλαγματική αισχροκέρδεια κλπ. Χάρη σ' αυτά εμφανίζονται σοβαρές αντιθέσεις ανάμεσα στις εταιρίες και τα αστικά κράτη και μάλιστα τόσο στις χώρες στις οποίες λειτουργούν οι επιχειρήσεις του εξωτερικού όσο και στις δικές τους χώρες.

Η δράση των υπερεθνικών εταιριών σε πολλές περιπτώσεις μειώνει την αποδοτικότητα των μέτρων της κρατικομονοπωλιακής ρύθμισης της εθνικής οικονομίας και τις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις.

Τα μονοπώλια διατηρούν και επεκτείνουν τις θέσεις τους στην οικονομία των αναπτυσσόμενων χωρών, και τις εκμεταλλεύονται με την εξαγωγή πολύτιμων πρώτων υλών, την πώληση εμπορευμάτων σε μονοπωλιακά υψηλές τιμές, την πληρωμή χαμηλής αμοιβής στους ντόπιους εργαζόμενους, κλπ. Αυξάνοντας τον τελευταίο καιρό τις επενδύσεις στο μεταποιητικό τομέα των αναπτυσσόμενων χωρών, δημιουργούν εκεί επιχειρήσεις παραγωγής ξεχωριστών τμημάτων των μηχανών ή ορισμένες επιμέρους τεχνολογικές επιχειρήσεις, δένοντας ταυτόχρονα στενά την οικονομία τους με την οικονομία των ιμπεριαλιστικών δυνάμεων.

Πρωθώντας τη διεκδίκηση για τη νέα διεθνή οικονομική τάξη (βλ. λ.), οι αναπτυσσόμενες χώρες πετυχαίνουν τον έλεγχο πάνω στη δραστηριότητα των υπερεθνικών μονοπωλίων στην οικονομία των χωρών τους, τον περιορισμό των θέσεων τους στην επεξεργασία των εθνικών πόρων. (σ. 614-616).

Εικονικό κεφάλαιο

Το κεφάλαιο που υπάρχει με τη μορφή τίτλων οι οποίοι δίνουν εισόδημα στον κάτοχο τους. Οι μετοχές, οι ομολογίες καπιταλιστικών επιχειρήσεων και κρατικών δανείων, τα έγγραφα υποθήκης των τραπεζών υποθηκών, δεν έχουν καμία εσωτερική αξία. Τα έγγραφα αυτά μαρτυρούν την παροχή χρημάτων είτε σαν δανείων είτε για τη δημιουργία καπιταλιστικής επιχείρησης, για αυτό δίνουν στους κατόχους τους το δικαίωμα να εισπράττουν τακτικά υπεραξία, που δημιουργείται στη διαδικασία της καπιταλιστικής παραγωγής. Ο κάτοχος της μετοχής παίρνει κάθε χρόνο εισόδημα με τη μορφή του μερίσματος, ενώ ο κάτοχος των ομολογιών παίρνει εισόδημα με τη μορφή του τόκου (βλ. λ.). Η κίνηση των αξιών γίνεται στο χρηματιστήριο (βλ. λ.).

Σε αντίθεση με το πραγματικό κεφάλαιο, που τοποθετείται στους διάφορους κλάδους της οικονομίας, το εικονικό κεφάλαιο δεν είναι πραγματικός πλούτος και για αυτό δεν εκπληρώνει καμιά λειτουργία στη διαδικασία της καπιταλιστικής αναπαραγωγής. Το απατηλό του εικονικού κεφαλαίου αποκαλύπτεται

με ιδιαίτερη δύναμη στη διάρκεια των χρηματιστηριακών κραχ, όταν γίνεται υποτίμηση της αξίας των μετοχών και των ομολογιών κατά πολλά δεσκατομμύρια νομισματικών μονάδων, αν και ο πραγματικός κοινωνικός πλούτος δε μειώθηκε καθόλου. Παράλληλα, η μείωση είτε ύψωση της τιμής πώλησης των μετοχών και των ομολογιών, η κερδοσκοπία με τις μετοχές και ομολογίες, είναι αποτελεσματικό μέσο πλουτισμού της μεγάλης αστικής τάξης, και έτσι οι μικροί και μεσαίοι κάτοχοι αξιών καταστρέφονται.

Με την ανάπτυξη του καπιταλισμού, το εικονικό κεφάλαιο αυξάνει γρηγορότερα απ' ό,τι το πραγματικό κεφάλαιο. Αυτό οφείλεται στη μεγάλη ανάπτυξη της μετοχικής μορφής των καπιταλιστικών επιχειρήσεων, στην αύξηση των εσόδων από τις αξίες, εξαιτίας της αύξησης των κερδών των μονοπωλίων και της πτώσης του επιτοκίου των δανείων, καθώς επίσης και

στην αύξηση του κρατικού χρέους.

Ιδιαίτερα αυξάνει το εικονικό κεφάλαιο στο σύγχρονο στάδιο ανάπτυξης του καπιταλισμού. Αυτό αποτελεί έκφραση της διαδικασίας της όλο και μεγαλύτερης συγκέντρωσης του πλούτου της καπιταλιστικής κοινωνίας από τη χρηματιστική ολιγαρχία (βλ. λ.) και δυναμώματος του παρασιτικού χαρακτήρα του καπιταλισμού. (σ. 124).

Εξωτερικά δάνεια

Είναι τα δάνεια που συνάπτονται στις ξένες χρηματαγορές, είτε παρέχονται από ξένες κυβερνήσεις ή από διεθνείς οργανισμούς. Τα ξένα δάνεια, παράλληλα με τις άμεσες ιδιωτικές επενδύσεις κεφαλαίων αποτελούν μια από τις μορφές εξαγωγής κεφαλαίου (βλ. λ.), που είναι χαρακτηριστική για την εποχή του ιμπεριαλισμού.

Τα δάνεια αυτά αποτελούν όπλο στα χέρια των ιμπεριαλιστικών κρατών για να κατακτήσουν τις καταναλωτικές αγορές και τις πηγές πρώτων υλών των χωρών στις οποίες χορηγούνται τα δάνεια, μέσο για την οικονομική και πολιτική υποδούλωση τους και επικερδή τοποθέτηση κεφαλαίων.

Το εξωτερικό χρέος των αναπτυσσόμενων χωρών συχνά οδηγεί στην εξάρτηση τους από την πιστώτρια χώρα.

Αν στην περίοδο του προμονοπωλιακού καπιταλισμού, δανειστές ήταν συνήθως ξένες τράπεζες είτε μεμονωμένοι καπιταλιστές, στην περίοδο του ιμπεριαλισμού, ιδιαίτερα μετά το δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο, εξαιτίας της ανάπτυξης του κρατικομονοπωλιακού καπιταλισμού (βλ. λ.) τα ξένα δάνεια παρέχονται συνήθως από τα κράτη. Ο μεγαλύτερος εξαγωγέας κρατικών κεφαλαίων είναι οι Η ΠΑ. Με τα δάνεια και την παροχή βοήθειας σε χρήμα, οι Η ΠΑ υποστηρίζουν σε διάφορα μέρη του κόσμου, αντιδημοκρατικά και αντιδραστικά καθεστώτα. Μεγάλοι εξαγωγείς κρατικών κεφαλαίων είναι επίσης η Αγγλία, η Γαλλία, η Δυτ. Γερμανία και η Ιαπωνία.

Εξωτερικά δάνεια παρέχονται επίσης και από μια σειρά διεθνείς οργανισμούς απ'

τους οποίους σημαντικότεροι είναι το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο και η Παγκόσμια Τράπεζα Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης. Και ενώ τα δάνεια των ιμπεριαλιστικών κρατών είναι, στην ουσία μια μορφή καταλήστευσης των υπανάπτυκτων χωρών και μέθοδος υποδούλωσης τους, η βοήθεια των σοσιαλιστικών χωρών έχει θεμελιακά διαφορετικές βάσεις.

Η Σοβιετική Ένωση παρέχει δάνεια και πιστώσεις στα σοσιαλιστικά κράτη και στις απελευθερωμένες από τον αποικιακό ζυγό χώρες της Ασίας, της Αφρικής και της Λατινικής Αμερικής, καθοδηγούμενη από τις αρχές του προλεταριακού διεθνισμού και της συντροφικής βοήθειας. Τα ξένα δάνεια και οι πιστώσεις των σοσιαλιστικών κρατών βοηθούν τα νεαρά κράτη να εφαρμόσουν τα προγράμματα εκβιομηχάνισης τους.

Με τη βοήθεια των δανείων, οι αναπτυσσόμενες χώρες ενισχύουν την πολιτική ανεξαρτησία τους, δημιουργούν αυτοτελή εθνική οικονομία. Τα σοβιετικά δάνεια και οι πιστώσεις παρέχονται με εξαιρετικά επωφελείς όρους και δε συνδέονται με κανένα πολιτικό ή στρατιωτικό όρο. Με τα σοβιετικά δάνεια και τις πιστώσεις στις χώρες της Ασίας και της Αφρικής έχουν χτιστεί και χτίζονται εκατοντάδες βιομηχανικές επιχειρήσεις και άλλες μονάδες, ανάμεσα τους εργοστάσια χαλυβουργίας και έγχρωμης ή άλλης μεταλλουργίας, εργοστάσια κατεργασίας μετάλλων και μηχανοκατασκευών, πετρελαιοειδών και χημικών, ηλεκτροσταθμών κ.α. (σ. 154-155).

Μονοπωλιακή τιμή

Είναι η τιμή των εμπορευμάτων, που αποκλίνει σε μεγάλο βαθμό από την αξία ή την τιμή παραγωγής, και εξασφαλίζει στα μονοπώλια την αποκόμιση υπερκέρδους. Η μονοπωλιακή τιμή είναι ίση με τα έξοδα παραγωγής συν το μονοπωλιακό υπερκέρδος (βλ. λ.).

Μονοπωλιακές τιμές υπήρχαν και στην προμονοπωλιακή περίοδο, όταν

κυριαρχούσε ο ελεύθερος ανταγωνισμός, αλλά τότε καθορίζονταν μόνο για ορισμένα σπάνια αγροτικά προϊόντα και περιορισμένα βιομηχανικά είδη.

Σαν μαζικό και νομοτελές φαινόμενο, οι μονοπωλιακές τιμές χαρακτηρίζουν μόνο τον ιμπεριαλισμό όταν, εξαιτίας της κυριαρχίας στη σφαίρα της παραγωγής και κυκλοφορίας, τα μονοπώλια καταφέρνουν, στη μακροχρόνια περίοδο και σε πλατιά κλίμακα, να απομακρύνουν την τιμή αγοράς από την τιμή παραγωγής, τόσο προς τα πάνω, όσο και προς τα κάτω. Η μονοπωλιακή τιμή στον ιμπεριαλισμό είναι μονοπωλιακό φαινόμενο που απορρέει από την ίδια την ουσία του μονοπωλιακού καπιταλισμού.

Διακρίνονται δύο είδη μονοπωλιακών τιμών:

1. οι μονοπωλιακά υψηλές τιμές στις οποίες τα μονοπώλια πωλούν τα προϊόντα τους, και
2. οι μονοπωλιακά χαμηλές τιμές στις οποίες αγοράζουν χοντρικά, κυρίως από τις αποικιακές και εξαρτημένες χώρες, πρώτες ύλες είτε προϊόντα για

παραπέρα επεξεργασία.

Με μονοπωλιακά χαμηλές τιμές τα μονοπώλια αγοράζουν επίσης την παραγωγή των μικρών εμπορευματοπαραγωγών στις δικές τους χώρες. Για να διατηρήσουν τις μονοπωλιακές τιμές στην αγορά, τα καπιταλιστικά μονοπώλια:

(1) εμποδίζουν την ελεύθερη διακίνηση κεφαλαίων, επειδή δεν αφήνουν τον ανταγωνιστή τους να ρίξει τη μονοπωλιακή τιμή, είτε συμφωνούν μαζί του για τη διατήρηση συμφωνημένης τιμής*

(2) περιορίζουν την παραγωγή εμπορευμάτων στην εσωτερική αγορά, επειδή δε διστάζουν να περιορίσουν ως ένα βαθμό την παραγωγή ή να καταστρέφουν τα «πλεονάζοντα» εμπορεύματα

(3) περιορίζουν τον όγκο των εμπορευμάτων του ενός ή του άλλου είδους, καθώς επίσης εμποδίζουν την ελεύθερη κίνηση των τιμών στην παγκόσμια αγορά, και για αυτό το σκοπό συνενώνονται σε διεθνή κονσόρτσιουμ (βλ. λ.).

(4) χρησιμοποιούν το αστικό κράτος για την περιφρούρηση της εσωτερικής αγοράς από τον ανταγωνισμό του εξωτερικού, με τη βοήθεια υψηλών τελωνειακών δασμών.

Οι μονοπωλιακές τιμές δεν εξαλείφουν την ισχύ του νόμου της αξίας (βλ. λ.) σαν νόμου της τιμής των εμπορευμάτων.

Όσα κερδίζει το μονοπωλιακό κεφάλαιο με τη βοήθεια των μονοπωλιακών τιμών, τόσα χάνουν η μη μονοπωλιακή αστική τάξη, οι εργαζόμενοι των καπιταλιστικών χωρών, καθώς επίσης οι λαϊκές μάζες των οικονομικά εξαρτημένων και υπανάπτυκτων χωρών, από τις οποίες οι μονοπωλητές, διαμέσου των άνισων ανταλλαγών, απομυζούν τεράστια κέρδη.

Έτσι στη μονοπωλιακή τιμή διασταυρώνονται τα συμφέροντα διάφορων τάξεων και ομάδων της σύγχρονης καπιταλιστικής κοινωνίας. Γι' αυτό η αδιάκοπη αύξηση των μονοπωλιακά υψηλών τιμών στην παραγωγή που ρευστοποιούν τα μονοπώλια, και η μείωση των τιμών στα προϊόντα που αγοράζουν, οδηγεί σε όξυνση των ταξικών αντιθέσεων του ιμπεριαλισμού. (σ. 353-354).

Μονοπωλιακά υπερκέρδη

Είναι τα κέρδη που τα ιδιοποιούνται τα καπιταλιστικά μονοπώλια χάρη στην εγκαθίδρυση της κυριαρχίας τους σ' έναν ή σε μερικούς κλάδους της οικονομίας και που υπερβαίνουν σημαντικά το μέσο ποσοστό κέρδους (βλ. λ.). Στις συνθήκες του προμονοπωλιακού καπιταλισμού τα μονοπωλιακά υπερκέρδη ήταν σπάνιο και προσωρινό φαινόμενο.

Στον ιμπεριαλισμό έγινε μια από τις μόνιμες μορφές κέρδους. Η ιδιοποίηση μονοπωλιακού υπερκέρδους είναι ο σκοπός όλης της δράσης των μονοπωλίων. Η απομύζηση από το μεγάλο κεφάλαιο μονοπωλιακού κέρδους είναι, στις συνθήκες του ιμπεριαλισμού, μια από τις μορφές εκδήλωσης του βασικού οικονομικού

νόμου του καπιταλισμού (βλ. λ.).

Η κυριαρχία των μονοπωλίων στην οικονομία των ιμπεριαλιστικών χωρών δυσχεραίνει την ελεύθερη διακίνηση του κεφαλαίου από τους κλάδους που έχουν χαμηλό ποσοστό κέρδους στους κλάδους με υψηλό ποσοστό κέρδους, δηλαδή εμποδίζει την εξίσωση των διάφορων ποσοστών κέρδους σ' ένα ενιαίο μέσο ποσοστό. Έτσι, το μονοπωλιακό κεφάλαιο αποκτά τη δυνατότητα να ιδιοποιείται κέρδη σημαντικά υψηλότερα από το μέσο ποσοστό κέρδους. Τα μεγάλα μονοπώλια των Η Π Α, λόγω χάρη, με κεφάλαιο πάνω από τα 100 εκατομμύρια δολάρια παίρνουν 3 και περισσότερες φορές μεγαλύτερο κέρδος απ' ό,τι οι μικρές επιχειρήσεις με κεφάλαιο λιγότερο από το 1 εκατομμύριο δολάρια.

«Το μονοπώλιο δίνει υπερκέρδος, δηλαδή πρόσθετο κέρδος πάνω από το κανονικό, το συνηθισμένο σ' όλο τον κόσμο καπιταλιστικό κέρδος» (Β. Ι. Λένιν). Το υπερκέρδος αυτό αποσπών τα μονοπώλια κατά κανόνα, με τον καθορισμό μονοπωλιακών τιμών (βλ. λ.) στα εμπορεύματα.

Το μονοπωλιακό υπερκέρδος σχηματίζεται με την υπεραξία που δημιουργείται από την εργασία των μισθωτών εργατών, καθώς και από μέρος της αξίας που δημιουργείται από την εργασία των μικρών εμπορευματοπαραγωγών και έχει τις εξής πηγές:

(1) Την τεράστια ένταση της εκμετάλλευσης του προλεταριάτου της δοσμένης χώρας, με την εντατικοποίηση της εργασίας, την πλατιά χρησιμοποίηση της γυναικείας εργασίας που πληρώνεται χαμηλότερα, τη μείωση του μισθού κάτω από την αξία της εργατικής δύναμης, την ιδιοποίηση μέρους του μισθού των εργαζομένων με τους φόρους, τον πληθωρισμό, την ανύψωση των τιμών στα είδη πλατιάς κατανάλωσης.

(2) Την εκμετάλλευση των εργαζόμενων αγροτών και των μικρών αγροκτηματιών με την επιβολή του λεγομένου «ψαλιδιού των τιμών» –στα βιομηχανικά είδη, που πουλούν τα μονοπώλια, καθορίζονται μονοπωλιακά υψηλές τιμές ενώ στα αγροτικά εμπορεύματα μονοπωλιακά χαμηλές τιμές– καθώς και με την βοήθεια των πιστώσεων και των φόρων. Έτσι, σημαντικό μέρος της αξίας που δημιουργείται από τους εργαζόμενους αγρότες και τους αγροκτήματος, περνά στα χέρια των μονοπωλίων.

(3) Την εκμετάλλευση των λαών των άλλων χωρών, ιδιαίτερα των υπανάπτυκτων από οικονομική άποψη, διαμέσου των άνισων ανταλλαγών με τις χώρες αυτές και την απόκτηση τεράστιων κερδών από το εξαγόμενο σ' αυτές κεφάλαιο.

Σοβαρό λόγο στην εξασφάλιση μονοπωλιακού υπερκέρδους έχουν επίσης οι πόλεμοι και η στρατιωτικοποίηση της οικονομίας.

Τα στρατιωτικοβιομηχανικά κονσέρν, χρησιμοποιώντας κατά την έκφραση του Β.Ι. Λένιν το σύστημα της «νομιμοποιημένης κλοπής του ταμείου του κράτους», βγάζουν τεράστια κέρδη που τα εγγυάται το κράτος.

Τα μονοπώλια ιδιοποιούνται επίσης μέρος της υπεραξίας που παράχθηκε στις επιχειρήσεις των μικρών και μεσαίων καπιταλιστών. Η επιδίωξη των μονοπωλητών να αποκτήσουν το μεγαλύτερο δυνατό κέρδος, δημιουργεί μια απεγνωσμένη ανταγωνιστική πάλη ανάμεσα τους, οδηγεί στην όξυνση όλων των αντιθέσεων του καπιταλισμού. (σ. 351-352).

Χρηματιστική ολιγαρχία

Μια ολιγάριθμη ομάδα των μεγαλύτερων χρηματιστών, που κατέχουν τα βιομηχανικά και τραπεζικά κεφάλαια και ασκούν ουσιαστικά την οικονομική και πολιτική κυριαρχία στους σπουδαιότερους κλάδους της οικονομίας στις ιμπεριαλιστικές χώρες.

Στην περίοδο του ιμπεριαλισμού, σε στενή σύνδεση με τη συγκέντρωση της παραγωγής στις μεγαλύτερες επιχειρήσεις και το σχηματισμό των βιομηχανικών μονοπωλίων, γίνεται συγκέντρωση των τραπεζών και δημιουργούνται τα τραπεζικά μονοπώλια. Σε λίγες τράπεζες συγκεντρώνεται η μερίδα του λέοντος όλων των καταθέσεων. Διαμέσου των τραπεζών γίνονται όλες σχεδόν οι χρηματικές πράξεις στη χώρα.

Αποκτώντας κάθε είδους χρεόγραφα, μετοχές διάφορων εταιριών, οι τράπεζες γίνονται συνιδιοκτήτες των βιομηχανικών, εμπορικών και άλλων επιχειρήσεων.

Από την άλλη πλευρά, οι ιδιοκτήτες των βιομηχανικών επιχειρήσεων γίνονται συνιδιοκτήτες των τραπεζών.

Οι μεγιστάνες του χρηματιστικού κεφαλαίου (βλ. λ.) κατέχουν ταυτόχρονα καθοδηγητικές θέσεις και στις τραπεζικές και στις βιομηχανικές μονοπωλιακές επιχειρήσεις. Η κυριαρχία της χρηματιστικής ολιγαρχίας επεκτείνεται στις πιο διαφορετικές σφαίρες της καπιταλιστικής οικονομίας. Η ανάπτυξη των μονοπωλίων και του χρηματιστικού κεφαλαίου έχει σαν αποτέλεσμα να κυριαρχούν στην οικονομία των ιμπεριαλιστικών χωρών ολιγάριθμες χρηματιστικές ομάδες. Παραδείγματος χάρη, στην οικονομία των ΗΠΑ κυριαρχούν μερικές από τις μεγαλύτερες χρηματιστικές ομάδες, που ελέγχουν εκατοντάδες μεγάλες εταιρίες στους διάφορους κλάδους της βιομηχανίας, των τραπεζών, των ασφαλειών κλπ. Πρόκειται για τους Μόργκαν, τους Ροκφέλλερ, τους Ντυπόν, τους Χαντ και άλλους.

Χαρακτηριστική ιδιομορφία της κυριαρχίας της χρηματιστικής ολιγαρχίας είναι ότι οι χρηματιστές μεγαλοεπιχειρηματίες διαχειρίζονται όχι μόνο την ξένη εργασία αλλά και το ξένο κεφάλαιο. Ο έλεγχος αυτός πετυχαίνεται με τη μετοχική μορφή του κεφαλαίου (βλ. μετοχική εταιρία) που στην περίοδο του ιμπεριαλισμού απλώνεται παντού και προσφέρει τεράστια κέρδη στη χρηματιστική ολιγαρχία. Η κυριαρχία της χρηματιστικής ολιγαρχίας στην οικονομία όλων των καπιταλιστικών κρατών συνδυάζεται και συμπληρώνεται με την κυριαρχία της στην πολιτική και στην ιδεολογία.

Στα κυβερνητικά όργανα των ιμπεριαλιστικών κρατών, τις θέσεις-κλειδιά κατέχουν οι άμεσοι εκπρόσωποι της χρηματιστικής ολιγαρχίας ή δικοί της τοποτηρητές.

Η κυριαρχία της χρηματιστικής ολιγαρχίας οδηγεί στην ενίσχυση της ταξικής και εθνικής καταπίεσης, στο βάθεμα του παρασιτισμού και του σαπίσματος του καπιταλισμού και γι' αυτό έχει βαθύτατα αντιδραστικό χαρακτήρα.

Η χρηματιστική ολιγαρχία οξύνει την ένταση στις σχέσεις μεταξύ των κρατών, επιχειρεί να εξαπολύσει νέο παγκόσμιο πόλεμο. **Οι χρηματιστές-μεγιστάνες των ΗΠΑ οργανώνουν την «ιερή συμμαχία» των ιμπεριαλιστών κατά των σοσιαλιστικών χωρών και του εθνικοαπελευθερωτικού κινήματος των λαών που αγωνίζονται κατά του ιμπεριαλιστικού ζυγού.**

Η χρηματιστική ολιγαρχία καταφεύγει στην εγκαθίδρυση φασιστικών, δικτατορικών καθεστώτων, στηρίζεται στο στρατό, στην αστυνομία, σαν μέσα σωτηρίας από τον αναπόφευκτο χαμό του ιμπεριαλισμού.

Χρηματιστικό κεφάλαιο

Το ενωμένο, το συμφυόμενο κεφάλαια των τραπεζικών και βιομηχανικών μονοπωλίων στις ιμπεριαλιστικές χώρες.

Η ύπαρξη χρηματιστικού κεφαλαίου και η εμφάνιση, σαν συνέπεια του, της χρηματιστικής ολιγαρχίας (βλ. λ.) αποτελεί ένα από τα βασικά γνωρίσματα του ιμπεριαλισμού (βλ. λ.).

Ο σχηματισμός του χρηματιστικού

κεφαλαίου στα τέλη του 19ου αρχές του 20ου αιώνα, ήταν το αποτέλεσμα της μεγάλης συγκέντρωσης κεφαλαίων στην παραγωγή και στις τράπεζες.

«Η συγκέντρωση της παραγωγής, τα μονοπώλια που ξεπήδησαν από αυτή, η συγχώνευση ή η σύμφυση των τραπεζών με τη βιομηχανία – αυτή είναι η ιστορία της γέννησης του χρηματιστικού κεφαλαίου και το περιεχόμενο αυτής της έννοιας» (Β.Ι. Λένιν). Χρησιμοποιώντας τα ελεύθερα χρηματικά μέσα, οι τράπεζες αρχίζουν να χορηγούν στις βιομηχανικές επιχειρήσεις όχι μόνο βραχυπρόθεσμα αλλά και μακροπρόθεσμα δάνεια, αποκτώντας έτσι τη δυνατότητα να επιδρούν στη δράση των επιχειρήσεων και σε πολλές περιπτώσεις να καθορίζουν την τύχη τους. Τα κεφάλαια των τραπεζών εισβάλλουν επίσης στη βιομηχανία με την αγορά μετοχών και τη δημιουργία του λεγομένου «συστήματος συμμετοχής» (βλ. λ.), που με σχετικά μικρό ποσό «ιδίων κεφαλαίων» επιτρέπει να ελέγχονται πολύ μεγαλύτερα ποσά ξένων κεφαλαίων. Ταυτόχρονα πραγματοποιείται η διαδικασία της συγχώνευσης των μικρών τραπεζών από τις μεγάλες, ο σχηματισμός των μονοπωλιακών ενώσεων των τραπεζικών κονσόρτσιουμ.

Υποτάσσοντας την οικονομία, οι μεγιστάνες του χρηματιστικού κεφαλαίου καθορίζουν και την πολιτική των καπιταλιστικών κρατών. (σ. 639-640).

Μη καπιταλιστικός δρόμος ανάπτυξης

Η ιστορική πορεία του περάσματος στο σοσιαλιστικό σύστημα, με την παράκαμψη του καπιταλισμού, των χωρών που βρίσκονται στην προκαπιταλιστική περίοδο. Τη δυνατότητα του μη καπιταλιστικού δρόμου ανάπτυξης θεμελίωσε θεωρητικά ο μαρξισμός-λενινισμός.

«Με τη βοήθεια της εργατικής τάξης των πρωτοπόρων χωρών», υπογράμμισε ο Β.Ι. Λένιν, «οι καθυστερημένες χώρες μπορούν να περάσουν στο σοσιαλιστικό σύστημα και, μετά από ορισμένες βαθμίδες ανάπτυξης, στον κομμουνισμό, παρακάμπτοντας το καπιταλιστικό στάδιο ανάπτυξης».

Ένας από τους βασικούς ιστορικούς όρους που έδωσαν τη δυνατότητα του μη καπιταλιστικού δρόμου ανάπτυξης στις καθυστερημένες από κοινωνικοοικονομική άποψη χώρες, ήταν η μεγάλη Οκτωβριανή σοσιαλιστική επανάσταση και η εμφάνιση του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος.

Το παράδειγμα της Σοβιετικής Ένωσης και των άλλων σοσιαλιστικών χωρών δείχνει ότι μόνο το σοσιαλιστικό σύστημα ανοίγει στους λαούς, που βρίσκονταν σε προκαπιταλιστικό στάδιο ανάπτυξης, το συντομότερο δρόμο για τη γρήγορη άνθηση της οικονομίας και του πολιτισμού, για την μετατροπή μιας καθυστερημένης χώρας σε βιομηχανική στη διάρκεια της ζωής μιας γενεάς.

Βασική προϋπόθεση του μη καπιταλιστικού δρόμου ανάπτυξης είναι η δυνατότητα εξασφάλισης της ανιδιοτελούς βοήθειας των χωρών του παγκόσμιου σοσιαλιστικού συστήματος. Η δυνατότητα του περάσματος στο σοσιαλισμό, παρακάμπτοντας τον καπιταλισμό, που έχει αποδειχθεί με το παράδειγμα των καθυστερημένων στο παρελθόν λαών της Σοβιετικής Ένωσης, της Λαϊκής Δημοκρατίας της Μογγολίας και άλλων χωρών, έχει τεράστια σημασία για τις χώρες που απελευθερώθηκαν από το ζυγό της αποικιοκρατίας.

Εξαιτίας των διαφορετικών ιστορικών και κοινωνικοοικονομικών συνθηκών, που διαμορφώθηκαν στη μια είτε την άλλη απελευθερωμένη χώρα, είναι πιθανό να υπάρξουν διαφορετικές μορφές μη καπιταλιστικού δρόμου ανάπτυξης που να ανταποκρίνονται στα συμφέροντα του λαού. Η δυνατότητα μη καπιταλιστικού δρόμου ανάπτυξης εκπηγάει από την επενέργεια των αντικειμενικών νόμων της κοινωνικής ανάπτυξης και δεν έχει καμιά σχέση με την «εξαγωγή της επανάστασης». Το θέμα της επιλογής του δρόμου της παραπέρα ανάπτυξης αποτελεί εσωτερική υπόθεση των ίδιων των λαών.

Παίρνοντας υπόψη το συσχετισμό των δυνάμεων στον παγκόσμιο στίβο, στηριζόμενοι στην πείρα και τη βοήθεια του παγκόσμιου συστήματος του σοσιαλισμού, οι λαοί των πρώην αποικιών «στην Ασία και την Αφρική ακόλουθη σαν το μη καπιταλιστικό δρόμο ανάπτυξης, δηλαδή προτίμησαν τη γραμμή οικοδόμησης στο απώτερο μέλλον της σοσιαλιστικής κοινωνίας. Στο δρόμο αυτό βαδίζουν πολλά κράτη. Στα κράτη αυτά πραγματοποιούνται και με την πάροδο του χρόνου γίνονται περισσότερο βαθιές κοινωνικές αλλαγές, που ανταποκρίνονται στα συμφέροντα των λαϊκών μαζών και οδηγούν στη στερέωση της εθνικής ανεξαρτησίας», υπογράμμισε ο Λ. Ι. Μπρέζνιεφ στην έκθεση απολογισμού της ΚΕ του ΚΚΣΕ στο 24ο συνέδριο του ΚΚΣΕ. Ο μη καπιταλιστικός δρόμος ανάπτυξης εξασφαλίζεται με την πάλη της εργατικής τάξης, των λαϊκών μαζών, με το

πανδημοκρατικό κίνημα και ανταποκρίνεται στα συμφέροντα των λαών, που θέλουν την εγκαθίδρυση του σοσιαλιστικού συστήματος. (σ. 338-339).

